

Fred som realpolitikk?

*Realpolitikk, idealpolitikk og Norges engasjement i
fredsprosessen i Midtøsten.*

John-Inge Skaardal

Hovedoppgave i statsvitenskap

Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Oktober 2006

”Kjernekonflikten var mellom Israel og palestinerne.

Her var det behov for ny tenkning og en ny tilnærming. En del myter måtte avlives og hellige kyr bringes til slakteriene.

I internasjonal politikk får man sjelden anledning til å velge sine fiender, og det er med fienden man slutter fred!”

Johan Jørgen Holst, forord i Simon Peres: Veien til fred (1994).

Forord

Et hovedoppgaveprosjekt er endelig kommet i mål. Det har vært en lang og spennende læringsprosess. Jeg har først og fremst måttet lære meg den kunst det er å orientere seg i et uendelig stort univers av litteratur og potensielle kilder til forståelse. Under den lange perioden fra den første spede begynnelse av problemformulering til oppgavens endelige slutt, har jeg mottatt en rekke gode ideer og innspill fra andre enn meg selv.

Jeg skylder stor takk til min veileder Janne Haaland Matlary for gode faglige råd og inspirasjon til å velge dette temaet. Haaland Matlarys sterke tro på betydningen av myk makt og en verdiorientert utenrikspolitikk var den direkte årsak til at jeg ble interessert i dette temaet.

Intervjuobjektene Knut Vollebæk, Bjørn Tore Godal, Terje Tvedt og Vidar Helgesen fortjener også en stor takk for å ha satt av god tid til intervjuene, og for å ha vist stor interesse for prosjektet.

Til slutt en takk til dem som står meg nærmest. Familie, gode venner og ikke minst min kone Elisabeth som har holdt ut med meg i skrivingen av oppgaven.

Selv om mye taler for at ideen om den suverene forskeren er død, bør jeg likevel til slutt være så redelig å si at det hele og fulle ansvaret for denne oppgaven er mitt eget.

Jeg håper dette vil bli underholdende og interessant lesning om et tema som sikkert opptar de fleste som er interessert i internasjonal politikk.

Oslo, oktober 2006.

John-Inge Skaardal

Innhold

FORORD	3
INNHold	4
1. INTRODUKSJON.....	8
1.1 INNLEDNING	8
1.1.1 Norge – en spesiell aktør i verdenspolitikken	9
1.1.2 Økt vektlegging av freds- og forsoningsarbeid	10
1.2 OPPGAVENS PROBLEMSTILLING.....	11
1.3 ANALYSEENHETEN	12
1.4 VALG AV TEORI OG METODE.....	12
1.4.1 Triangulering som metode	13
1.4.2 Case-studie.....	14
1.4.3 Valg av case	17
1.5 STATSVITENSKAPLIG RELEVANS.....	18
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR	18
2. TEORI OG METODE	20
2.1 INNLEDNING	20
2.2 TEORETISKE BEGREPSAVKLARINGER.....	21
2.3 TO KLASSISKE SKOLERETNINGER	24
2.3.1 Idealpolitikk	24
2.3.2 Realpolitikk	26
2.4 INTERESSER I INTERNASJONAL POLITIKK	27
2.5 MAKT I INTERNASJONAL POLITIKK	31

2.6	HYPOTESEFREMSETTING OG OPERASJONALISERING	34
2.6.1	<i>Hypotese A: motivasjonen var realpolitisk</i>	34
2.6.2	<i>Hypotese B: motivasjonen var idealpolitisk</i>	35
2.6.3	<i>Hypotese C: motivasjonen var helt tilfeldig</i>	36
2.7	NOEN METODOLOGISKE BETRAKTNINGER OM Å ANALYSERE DATA OG ARGUMENTER	37
2.8	OPPGAVENS VALIDITET OG RELIABILITET	39
2.9	INNSAMLING OG BEHANDLING AV DATA.....	40
3.	FRED I NORSK UTENRIKSPOLITIKK	45
3.1	INNLEDNING.....	45
3.2	SLUTT PÅ KALD KRIG, NYE VIRKEMIDLER MÅ TIL	45
3.2.1	<i>Norske utenrikspolitiske målsettinger</i>	46
3.2.2	<i>Interesser i norsk utenrikspolitikk</i>	48
3.2.3	<i>Verdigrunlaget for norsk utenrikspolitikk</i>	50
3.3	DEN NORSKE MODELLEN	51
3.3.1	<i>Oslo-kanalens fordeler</i>	55
3.4	ULIKE NORSKE FREDSENGASJEMENTER	57
3.4.1	<i>Guatemala</i>	58
3.4.2	<i>Haiti</i>	60
3.4.3	<i>Sri Lanka</i>	62
3.4.4	<i>Sudan</i>	64
3.5	ET MULIGHETSROM ÅPNER SEG I MIDTØSTEN.....	66
3.5.1	<i>Den lange veien mot Oslo</i>	66
3.5.2	<i>Resultatene av Oslo-prosessen</i>	69
3.6	OPPSUMMERING	70

4.	REALPOLITIKK OG DEN NASJONALE INTERESSE.....	73
4.1	INNLEDNING	73
4.2	KAN FRED TJENE NORSKE INTERESSER?.....	74
4.3	VELGES DET HØYPROFIL-KONFLIKTER FREMFOR LAVPROFIL-KONFLIKTER?.....	83
4.4	GJØRES DET STRATEGISKE VURDERINGER?	86
4.5	OPPSUMMERING	88
5.	IDEALPOLITIKK OG VERDIBASERT MOTIVASJON	90
5.1	INNLEDNING	90
5.2	MORALSK FORPLIKTELSE?	91
5.3	NORGE – EN NØYTRAL TILRETTELEGGER?.....	99
5.4	PARTENES OPPFATNING AV NORGE	102
5.5	OPPSUMMERING	104
6.	TILFELDIGHETENES SPILL.....	106
6.1	INNLEDNING	106
6.2	EN TILFELDIG VEI SOM PLUTSELIG ÅPNET SEG?	106
6.3	ENKELTPERSONERS BETYDNING FOR UTFALLET	110
6.4	OPPSUMMERING	112
7.	KONKLUSJON	114
7.1	INNLEDNING	114
7.2	OPPSUMMERING AV OPPGAVEN OG SVAR PÅ OPPGAVENS PROBLEMSTILLING	114
7.3	FRED SOM DEN NYE REALPOLITIKK.....	118
7.4	VEIEN VIDERE	119
7.4.1	<i>For forskningen.....</i>	<i>119</i>
7.4.2	<i>For norsk utenrikspolitikk.....</i>	<i>120</i>

KILDELISTE.....	122
VEDLEGG 1: SPØRSMÅLENE TIL INTERVJUOBJEKTENE	128
VEDLEGG 2: INTERVJULISTE.....	131

1. Introduksjon

1.1 Innledning

Den 13. september 1993, i solsteiken i hagen utenfor Det Hvide Hus i Washington D.C., var verden vitne til et gjennombrudd i den fastlåste konflikten mellom israelere og palestinere. USAs president Bill Clinton kunne endelig la PLO-formann Yassir Arafat og Israels statsminister Yitzhak Rabin gi hverandre det høytidlige håndtrykket på at den såkalte Oslo-avtalen (Declaration of Principles) var undertegnet. Midt i begivenhetenes sentrum var Norges utenriksminister Johan Jørgen Holst. Norge hadde spilt en hovedrolle i fredsprosessen, den hemmelige norske bakkanalen lyktes, og plasserte Norge i en helt ny posisjon i den globale politikken (Waage 1996:9).

Etter denne høytidlige dagen foran det hvite hus i Washington har mye gått galt i selve konflikten mellom Israel og palestinerne. I dag er det lite som minner om fred mellom israelere og palestinere. Mange har sagt at Oslo-avtalen ikke tålte møtet med virkeligheten (Waage 2004; Ørum 2004). Det er nok mye rett i det. Likevel så er Oslo-avtalen fortsatt et av de viktigste referansepunktene til alt videre fredsarbeid i Midtøsten. Oslo-avtalen fikk kanskje ikke den ønskede effekten på selve konflikten, men den fikk en enorm positiv effekt på norsk utenrikspolitikk. Oslo ble satt på verdenskartet som en fredens by, og fred ble et produkt i norsk utenrikspolitikk.

Formålet med denne oppgaven er å si noe om viktige karaktertrekk ved norsk utenrikspolitikk, og da særlig å forklare hvordan fred er blitt Norges nye viktige realpolitikk. Det er interessant å analysere motivasjon bak internasjonal politikk i lys av realpolitikk og idealpolitikk. Realister ser verden som en anarkisk arena hvor maktsultne, suverene territorialstater søker å trygge og fremme sine egeninteresser. Idealister ser verden som et samfunn hvor rasjonelle individer, organisasjoner og stater deltar i et komplisert spill av gjensidig avhengighet. Idealistene peker på verdien av normer og rettsregler internasjonalt, mens realistene ser normer og regler

som vikarierende motiver for statenes maktpolitiske interesser. Dette påstås å gjelde for alle stater. Det er her jeg har funnet inspirasjon til å ta tak i Norge og det faktum at norsk utenrikspolitikk har endret seg ganske betydelig etter den kalde krigen. Norge er en spesiell aktør, og fred er blitt et nisjeprodukt i norsk utenrikspolitikk (Harbo 2004c). Utenrikspolitikk utformes i et skjæringspunkt mellom realisme og idealisme. Jeg ønsker med denne oppgaven å gi et bidrag som kan øke forståelsen rundt norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen, og hvordan Norge har funnet frem til en smart ny realpolitikk.

1.1.1 Norge – en spesiell aktør i verdenspolitikken

Norge har gjennom et aktivt diplomati sikret seg ansvaret for store havområder, noe som har hatt enorme konsekvenser for ressursforvaltning og velferdsutviklingen i hele landet. I motsetning til hva man skulle kunne forvente ut fra Norges militære størrelse, handelspolitisk betydning og andre mer realpolitiske kriterier er Norge ikke en helt ubetydelig aktør i storpolitikken. Norge kan på mange måter sies å være en spesiell aktør i verdenspolitikken, og mye av dette kan forklares i lys av nasjonale særegenheter. Knutsen (1997:23-25) nevner her to viktige forklaringsfaktorer for å forstå Norge som aktør i verdenspolitikken. For det første er den politiske kulturen sentral, med sterk betoning av likhet, autoritetsskepsis, lekmannskristendom og naturpatriotisme. For det andre er geografisk beliggenhet en viktig faktor som har formet norsk utenrikspolitikk betydelig. Plassert i Europas nordlige periferi med ensidig (men stort) ressursgrunnlag har nordmenn til alle tider måttet handle med omverdenen. Det har gitt Norge en åpen økonomi – etter 1945 en av Europas mest åpne. Den store avstanden rent geografisk fra sentrum i Europa og verden for øvrig har disponert nordmenn til å tenke i andre geopolitiske baner enn andre land som lå mer sentralt. Olav Riste går så langt som å hevde at Norges politiske kultur er preget av en vedvarende tendens til isolasjonisme (Riste 2001).

Norge havnet på mange måter i et utenrikspolitisk dilemma etter den kalde krigen og Sovjetunionens bortfall som tung aktør i verdenspolitikken. På den ene siden var ikke

Norge fullverdige medlemmer av EU, og på den andre siden hadde Norge tradisjon for et nært forhold til USA. Norge har dermed innpass hos de store og mektige aktørene, og dette kan være viktig for enkelte av de stridende partene i en konflikt. Disse kan ønske en aktør med de egenskaper som Norge har (Helgesen 2005 [intervju]). Norge har heller ingen mulighet til å presse sin vilje på andre land, så det vil være feil å si at Norge har høy grad av realpolitisk makt i verdenspolitikken (Tvedt 2005 [intervju]). Det finnes noen få andre land i verden som er i en lignende situasjon og som gjør mye av det samme som Norge. Dette er først og fremst Canada, Sveits, Nederland, Danmark og Sverige, en gruppe land som ofte omtales som likesinnede land (Gjerdåker 1997:221). Denne rollen som et lite land som lytter og prøver å forstå begge sider i en konflikt gjør Norge til en spesiell aktør, meget vel egnet for utstrakt verdidiplomati og fredsarbeid.

1.1.2 Økt vektlegging av freds- og forsoningsarbeid

Den sterke trangen i norsk utenrikspolitikk til å vektlegge verdidiplomatiet, herunder blant annet freds- og forsoningsarbeid, kan ses som et forsøk på å dekke over det faktum at Norge mangler realpolitisk makt i verdenspolitikken, og det er komfortabelt å gjøre dette igjennom et slags godhetsregime for å unngå fokus på de mer økonomiske interessene Norge har i høy pris på olje og gass. Derimot kan Norge best realisere sine interesser gjennom aktivt å søke en rolle som ”champion of ideals” (Riste 2001:10). Påvirkningsmuligheter i den internasjonale politikken blir da noe man kan skaffe seg gjennom å være mest mulig aktiv på den internasjonale arena. Thune og Ulriksen (2002) hevder at stater langt på vei selv kan skape sine innflytelsesmuligheter. De hevder små stater har muligheter til å spille en rolle i geopolitikken gjennom at man har et aktivt engasjement på freds- og forsoningsområdet. De kaller dette for aktivismens konsept, og forklarer det med at man handler altså er man. I et slikt perspektiv kan det bli en nasjonal interesse å øke vektleggingen av freds- og forsoningsarbeidet. Jeg vil undersøke om dette kan være en motivasjon som kan ligge til grunn for Norges storsatsing på fredsengasjementer. Jeg gjør dette ved å stille intervjuobjektene mine spørsmålet om økt norsk satsning på

fredsengasjementer er det beste og mest funksjonelle svaret på den kalde krigens slutt og den økte globaliseringen.

1.2 Oppgavens problemstilling

Denne oppgavens målsetting er todelt. For det første er det oppgavens målsetting å undersøke om det norske engasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen kan forklares i lys av realpolitikk eller idealpolitikk som viktigste motivasjon. For det andre er det denne oppgavens målsetting å forklare hvorfor fredsengasjementer er blitt en så viktig del av norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen. Oppgavens overordnede problemstilling kan summeres i følgende spørsmål:

Kan det norske fredsengasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen forklares i lys av realpolitikk eller idealpolitikk?

Problemstillingen velger jeg å angripe ved en oppdeling i tre hypoteser. Selv om denne problemstillingen kan brytes ned i små hypoteser henger disse nært sammen, og må forstås i sammenheng. Jeg har valgt å operasjonalisere disse hypotesene slik at jeg studerer i hvilken retning funnene peker.

Jeg skal i min analyse av norsk Midtøsten-politikk lete etter drivkreftene og motivene bak det norske engasjementet. Mitt studieobjekt er det norske fredsengasjementet i konflikten mellom israelere og palestinere. Det er spennende å analysere motivasjonen bak utenrikspolitiske hendelser i lys av realpolitikk og idealpolitikk. Det hevdes ofte at det er et skille og et motsetningsforhold mellom disse to ulike skoleretningene. Jeg prøver i analysen å undersøke om det er mulig å klart skille realpolitikk fra idealpolitikk. Det vil innenfor rammen av en hovedfagsoppgave favne for vidt å foreta en dybdestudie av alle deler av norsk utenrikspolitikk og de mange fredsengasjementer som Norge har deltatt i. Jeg har derfor gjort begrensninger som jeg anser riktige innenfor rammen av denne oppgaven.

1.3 Analyseenheden

Analyseenheten i denne oppgaven vil være norsk utenrikspolitikk generelt, og fredsengasjementet i Midtøsten spesielt. Norsk utenrikspolitikk utarbeides først av regjeringen, ved utenriksdepartementet, før det deretter vedtas og etableres som Norges utenrikspolitikk i Stortinget. Regjeringen er derfor det utøvende organ av utenrikspolitikken, og det er da viktig å analysere utøvende aktører av utenrikspolitikken. Det typiske for norsk utenrikspolitikk er at det råder en generell enighet, og særlig i viktige og store saker. Det er liten debatt og uenighet om norsk utenrikspolitikk i den hjemlige opinion, stort sett råder enigheten og behovet for enighet (Riste 2001:10; Knutsen 1997:23). Det er heller ingen vesentlig konflikt mellom politiske aktører og befolkningen i synet på den aktive norske freds- og forsoningspolitikken. Det er et ønske fra flere hold at Norge skal være aktive og drive et utstrakt fredsarbeid, selv om argumentasjonen for politikken vil variere noe fra den ene politiske leiren til den andre. Jeg skal analysere norsk utenrikspolitikk og engasjementet i Midtøsten ved hjelp av primærlitteratur, sekundærlitteratur og intervju med enkeltaktører og fageksperter.

1.4 Valg av teori og metode

Svein Andersen (1997) anbefaler at metoden må bestemmes ut fra det fenomen man ønsker å studere. Innenfor samfunnsvitenskaplig metode trekkes et hovedskille mellom kvantitative og kvalitative forskningsdesign (Andersen 1990). Jeg skal i denne oppgaven benytte et kvalitativt orientert design med triangulering av metode. Målsettingen med en kvalitativ design er at man gjennom forskjellige former for datainnsamling er i stand til å kunne skape en dypere forståelse av det problemkompleks som skal analyseres. Ottar Hellevik (1999:468) definerer en kvalitativ undersøkelse som en undersøkelse der data har form av tekster som tolkes i analysen. Det typiske for et slikt undersøkelsesopplegg er at undersøkelsesobjektet omfatter få enheter, men med flere variabler (Andersen 1990). Jeg har valgt å hente

inn data ved kvalitative intervjuer, og jeg har valgt å utforme åpne spørsmål til intervjuene som jeg stiller intervjuobjektene mine (Mordal 2000:98).

Det teoretiske rammeverket jeg benytter i denne oppgaven omfatter Joseph Nye jr. sin ABC-modell i henhold til interesser, Barnett og Duvalls maktteori, og den klassiske teoridebatt om realpolitikk og idealpolitikk. Det er hevdet å være et motsetningsforhold mellom det å drive realpolitikk og det å drive idealpolitikk (Matlary 2002:3). Jeg vil undersøke holdbarheten av denne påståtte motsetningen for Norge ved å se nærmere på det norske fredsengasjementet i Midtøsten. Til dette formål stiller jeg opp en hypotese om at dette engasjementet kan forstås i lys av realpolitikk, en hypotese om at det må forstås i lys av idealpolitikk, og til slutt stiller jeg også opp en hypotese om at det var et tilfeldig mulighetsvindu¹ som oppstod. Jeg skal gå grundig igjennom kildene og de innsamlede data med det mål å teste i hvilken retning svarene tenderer, og derav se hvilke hypoteser som får støtte og hvilke som eventuelt ikke får støtte. Jeg skal i denne sammenheng særlig undersøke om disse tre hypotesene utelukker hverandre eller om de er en side av samme sak.

1.4.1 Triangulering som metode

Jeg vil i oppgaven benytte meg av både foreliggende data og i tillegg hente inn egne data. De foreliggende data utgjør en kombinasjon av primære og sekundære kilder. Primærkildene vil være offisielle dokumenter, artikler, innlegg og taler skrevet av selve aktørene. Sekundærkildene vil bestå av bøker, tidsskriftartikler og rapporter som på en eller annen måte kan belyser det valgte case. I tillegg skal jeg innhente egne data ved bruk av kvalitative intervju med sentrale aktører av norsk utenrikspolitikk. Denne metoden kalles triangulering og baseres på Yin (1994:97-101).

¹ Jeg bruker begrepet "mulighetsvindu" etter en oversettelse av det engelske begrepet "Window of opportunity".

Analysen av primærlitteratur, sekundærlitteratur og intervjuene danner en god tilnærming til det valgte case og fenomenet jeg studerer. Det er mye litteratur som kan undersøkes og mange spennende intervjuobjekter kunne vært valgt. Jeg har intervjuet to tidligere utenriksministere; en fra KrF og en fra Arbeiderpartiet, en tidligere statssekretær fra Høyre i utenriksdepartementet, og en forsker på internasjonal politikk². Dette for å få et bredt kildegrunnlag og innsyn fra ulike leire. Jeg mener det kildegrunnlaget jeg har lagt til grunn for denne studien er godt egnet til å besvare oppgavens overordnede problemstilling.

1.4.2 Case-studie

En studie av denne typen som jeg har valgt for oppgaven karakteriseres som en case-studie. En case-studie er en empirisk studie som undersøker et samtidig fenomen innenfor det virkelige livs rammer, særlig når grensene mellom fenomenet som skal undersøkes og dets kontekst ikke er entydig (Yin 1994:13). Ved en case-studie søker man ikke resultater som er statistisk generaliserbare, men analytisk generaliserbare (Yin 1994). Det vil si at man trekker slutninger ved hjelp av på forhånd presenterte teorier på basis av empiriske funn i en gitt case.

Yin (1994:39-42) vektlegger tre formål som kan begrunne valg av case som forskningsdesign. For det første bør casestudien være av betydningsfull interesse. Det mener jeg denne oppgaven vil være gjennom å anvende et teoretisk rammeverk for å skape en dypere forståelse av fenomenet. For det andre bør caset være unikt eller ekstremt, og dermed strategisk i den forstand at avgjørende egenskaper i vår teoretiske modell i særlig grad er tilstede i det empiriske tilfellet. I min samtale med Vidar Helgesen understreket han at det norske engasjementet i Midtøsten var spesielt og fikk spesielle følger for norsk utenrikspolitikk. For det tredje bør caset være

² Jeg har spurt alle de tre norske innsideaktørene Terje Rød-Larsen, Jan Egeland og Mona Juul om å få gjøre intervjuer med dem, men ingen av dem hadde anledning til å stille til intervju. Jeg har som kompensasjon til dette valgt å bruke noe av det disse tre aktørene selv har skrevet om det som skjedde under forhandlingene. Jeg har også spurt Kjell Magne Bondevik og Torbjørn Jagland om intervju, men ingen av dem hadde heller anledning til å la seg intervju.

fenomenavslørende. Det er mitt poeng at selv om Oslo-prosessen var spesiell og imponerende i seg selv, så gir den et godt bilde av viktige karaktertrekk ved norsk utenrikspolitikk. Alt i alt tilfredsstillende mitt valg av case da alle disse tre formål Yin peker på.

Svein S. Andersen (1997:61-68) vektlegger også at case-studier som egner seg godt for analyse er de case som er unike. Han hevder at noen ganger så er case-studie det eneste mulige, fordi det fenomen man står overfor er unikt. Da er det forskerens oppgave å si noe mer generelt ut fra det unike case. Svein S. Andersen skiller også mellom forskjellige ambisjoner for generalisering, i en slags trappetrinnsfordeling. Det er de seks formene a-teoretiske, teoretisk fortolkende, dannelse av nye begreper, utvikling av begreper, hypotese-generering og hypotesetesting (Andersen 1997). Den teoretisk fortolkende generalisering forsøker å forstå en case i lys av eksisterende teori (Andersen 1997:68-70), og det typiske eksemplet er anvendelse av spillteori for å beskrive empiriske eksempler. Den hypotesetestende generaliseringen prøver å fremsette ulike hypoteser for å beskrive empiriske eksempler. All hypoteseprøving som ikke er statistisk basert kan ikke måle del-sammenhenger, selve grunnlaget for statistisk testing, og derfor har hypoteseprøving et element av skjønn i seg (Andersen 1997:82-88). Analysen i mitt tilfelle ligger i feltet mellom en teoretisk fortolkende og en hypotesetestende generalisering, hvor jeg bruker eksisterende teori i testingen av fremsatte hypoteser. Jeg ser på muligheten for å si noe om norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen på grunnlag av en valgt enkeltstudie.

Vidar Helgesen fremhever i min samtale at det norske engasjementet i Midtøsten er unikt alle andre norske engasjementer på det området at det er en høyprofilkonflikt internasjonalt. Likevel er ikke det norske fredsengasjementet i Midtøsten så spesielt at det ikke kan brukes til å utlede generell kunnskap om den nye norske utenrikspolitikken etter den kalde krigen. Jeg anvender derfor Norges fredsengasjement i Midtøsten som en generelt fenomenavslørende case. Andersen peker også på at det gode case i samfunnsvitenskapen er det case som har teoretiske implikasjoner (1997:66). Alle forsøk på å generalisere innebærer at man ser ut over

det enkelte case, og dette kan gjøres ved å studere enkelte case som en klasse eller type fenomener man er spesielt interessert i, både empirisk og teoretisk (Andersen 1997:73). Jeg skal med denne oppgaven undersøke om det valgte case kan ha teoretiske implikasjoner for studiet av norsk utenrikspolitikk. Den velkjente dikotomiseringen av utenrikspolitikk som motivert ut fra realpolitikk eller idealpolitikk kan synes problematisk i det valgte case, og mitt bidrag vil være å påpeke at dette er en case hvor en god forståelse krever et bredere teoretisk forståelsesgrunnlag. Joseph S. Nye jr. modell over ABC-interesser vil derfor bli brukt som en slik alternativ teori som utgangspunkt for analysen min. Barnett og Duvalls klassifisering av fire ulike typer av makt vil bli brukt som teoretisk grunnlag for en bredere forståelse av maktbegrepet og evnen til å realisere interesser.

Andersen understreker at ved en case-studie søker man ikke resultater som er statistisk generaliserbare, men analytisk generaliserbare. Det vil si at man trekker slutninger fra en case på bakgrunn av klart definerte teorier med gitte forutsetninger (Andersen 1997:48-49). Dette er et alternativ til statistisk fundert generalisering ved at man fokuserer på teoretisk representativitet. Andersen påpeker at det avgjørende ved en case blir dermed ikke hvorvidt hendelser er unike i historisk forstand, men i hvilken grad det er mulig å trekke ut mer allmenne trekk ved strukturer og prosesser (Andersen 1997:128).

Siden en case-studie er i begrenset omfang teoretisk utviklet og grensene mellom caset og dets kontekst ikke er tydelig, bør det avgrenses i tid og rom (Yin 1994). Det finnes ingen enkle eller entydige fremgangsmåter for hvordan en case studie bør utføres, men det bør være kritisk eller strategisk i forhold til eksisterende teorier (Yin 1994). Min case er fenomenavslørende i betydningen at den viser at etablert teori ikke fullgodt eller alene kan forklare motivasjonen bak utenrikspolitikken. Min oppgave problematiserer etablert teori, og belyser behovet for en bredere og mer helhetlig forståelse av Norges utenrikspolitikk. Både Yin (1994) og Andersen (1997:82-86) nevner at en ulempe ved case-studie er at mulighetene for å teste presise hypoteser er noe begrenset. Dette løser jeg i min oppgave ved å se etter tendenser i

kildene mine. Jeg gjør derfor ikke en konkret hypotesetesting i betydningen av å måle hypotesers eksakte gyldighet, men jeg benytter meg av en fortolkende single case-studie hvor hensikten er å redusere usikkerhet om det generelle fenomenet.

1.4.3 Valg av case

Jeg er interessert i norsk freds- og forsoningspolitikk og velger Oslo-prosessen som case av to årsaker. For det første fordi Oslo-prosessen er den virkelig store suksessen i det norske fredsdiplomati. Oslo-prosessen suksess ligger ikke i at det til slutt ble fred mellom de stridende partene, men suksessen ligger i at prosessen viste at et lite land som Norge hadde evne til å gjøre noe i de store konfliktene. Det var Oslo-prosessen som gjorde Norge internasjonalt kjent blant politiske ledere som en fredsnasjon. Tidligere utenriksminister Bjørn Tore Godal sier i mitt intervju med ham at etter Oslo-avtalen i 1993 kom det flere henvendelser til Norge om å ta på seg et megleransvar i diverse konflikter, blant annet var Norge ønsket som megler i Kashmir-konflikten (Hollie og Sætre 1999) og i Vest-Afrika (Harbo 2005c). De fleste konfliktene valgte man fra norsk side å takke nei til, av ulike årsaker, men oftest fordi Norge krever at begge de stridende partene skal ønske et norsk engasjement og fordi Norge må ha personell med kontaktnettverk i konfliktområdet. Kilden til alle disse henvendelsene var at man følte at Norge hadde lyktes som fredsmegler i Midtøsten, og dette viser suksessen med Oslo-prosessen.

For det andre velger jeg Oslo-prosessen som case fordi jeg mener det er mulig å utlede generaliserbar kunnskap fra dette case. Skal vi frembringe universal viten er vi nødt til å undersøke spesifikke cases selv om de fremstår som unike (Andersen 1990:30). Oslo-prosessen kan med god grunn sies å være spesiell på mange måter, men mitt poeng er at generaliserbar og fenomenbeskrivende kunnskap kan utledes fra dette case. Fredsprosessen i Midtøsten ble et norsk prestisjeprosjekt, der Norge hadde en unik aktørtilgang og fremstod som en upartisk og nøytral aktør. Dette er et karakteristisk trekk ved viktige deler av norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen, og mitt valgte case har dermed bred empirisk og generell relevans. Min case viser det

aktuelle handlingsrommet Norge har i internasjonal politikk etter den kalde krigen. Det er caset sitt generelle relevans som er den viktigste bakgrunn for at jeg har valgt Oslo-prosessen og Norges engasjement i Midtøsten som case for dette studiet.

1.5 Statsvitenskaplig relevans

Denne oppgaven er først og fremst relevant for den generelle statsvitenskaplige debatten i studiet av internasjonal politikk om hva som ligger til grunn for staters handlinger. Dette gjør jeg ved å se på en konkret case. Denne oppgaven er et bidrag til debatten om realpolitikk og idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk. Jeg stiller opp de to store skoletradisjonene i studiet av internasjonal politikk, og spør om det norske engasjementet i Midtøsten kan forstås i lys av disse to. Ved å stille opp ulike hypoteser forventer jeg å kunne gi en bredere forklaring på den norske fredsaktivismen. Fred er blitt en sentral og viktig del av norsk utenrikspolitikk, og ved denne oppgaven vil jeg forhåpentligvis også kunne levere et bidrag til en større og mer helhetlig forståelse av norsk utenrikspolitikk generelt.

Det er viktig å understreke at slutningene som trekkes i denne studien bygger på et stort og informativt datamateriale som er bredt innhentet. Etersom dette materialet utgjør både primærlitteratur, sekundærlitteratur og kvalitative intervjuer har jeg hatt en unik mulighet til å fange opp viktige karaktertrekk både ved det generelle studieobjektet (norsk utenrikspolitikk) og det spesielle studieobjektet (engasjementet i Midtøsten). Materialet kan derfor hevdes å være godt egnet til å svare på de spørsmål som oppgavens problemstilling reiser. Det brede spekteret av ulike kildemateriell, mener jeg gir et velfundert grunnlag for å besvare oppgavens overordnede problemstilling.

1.6 Oppgavens struktur

I kapittel 2 diskuterer jeg oppgavens teoretiske rammeverk. Jeg presenterer idealpolitikk og realpolitikk, og jeg redergjør for begrepene interesser og makt. Jeg

fremsetter tre hypoteser for å besvare oppgavens problemstilling, og begrunner valg av operasjonalisering. Jeg gjør noen metodologiske betraktninger om det å analysere data og argumenter, vurderer oppgavens validitet og reliabilitet, og redegjør for hvordan innsamlingen av data har skjedd.

Kapittel 3 er et bakgrunnskapittel for analysedelen. Her presenterer jeg de nye rammebetingelsene for norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen, den norske modellen, fire ulike norske fredsengasjementer, og hvordan mulighetsrommet åpnet seg opp for et norsk engasjement i Midtøsten.

Oppgaven består av i alt tre analysekapitler. I kapittel 4 analyseres A-hypotesene som baserer seg på at realpolitikk var den viktigste motivasjonen bak det norske engasjementet i Midtøsten spesielt, og de øvrige norske fredsengasjementer generelt. Jeg undersøker også om det er en tendens til at Norge foretrekker å være engasjert i høyprofilkonflikter framfor lavprofilkonflikter. Til slutt undersøker jeg kort om det gjøres noen strategiske vurderinger av det norske verdidiplomatiet.

I kapittel 5 analyserer jeg B-hypotesene om at det norske engasjementet i Midtøsten spesielt, og øvrige norske fredsengasjementer generelt, best kan forklares i lys av idealpolitikk og ønsket om å bidra til en fredlig løsning på den kompliserte konflikten ut fra en verdimeslig motivasjon. Jeg undersøker også om Norge vurderes som en nøytral tilrettelegger for fred, og til slutt analyserer jeg kort hvordan partenes oppfatning var av Norge.

I kapittel 6 analyseres C-hypotesene om at det norske engasjementet i Midtøsten, og øvrige norske fredsengasjementer generelt, best kan forklares i lys av en teori om et tilfeldighetenes spill. Jeg undersøker også hvor viktige norske enkeltpersoner var i fredsforhandlingene som ledet frem til Oslo-avtalen, og hvor viktige enkeltpersoner generelt er for fredsengasjementer.

Kapittel 7 skal oppsummere hovedfunnene i analysen og konkludere på oppgavens problemstilling. Jeg gjør tilslutt noen betraktninger rundt veien videre for forskningen og for norsk utenrikspolitikk.

2. Teori og metode

2.1 Innledning

Det teoretiske rammeverket jeg har benyttet for å belyse det norske fredsengasjementet i Midtøsten tar utgangspunkt i to idealtypiske forståelser av hva som ligger til grunn for utenrikspolitiske handlinger. Jeg skal først i dette kapitlet gi en kortfattet redegjørelse av hva som forstås med begrepene realpolitikk og idealpolitikk. Deretter skal jeg utdype det teoretiske grunnlaget for denne oppgaven ved en grundigere redegjørelse for interessebegrepet og maktbegrepet. Jeg har anvendt bidrag fra Joseph Nye jr. hvor han problematiserer en streng og endimensjonal forståelse av begrepet nasjonal interesse (Nye 1999; Nye 2004). I diskusjonen om maktbegrepet har jeg anvendt bidrag fra Michael Barnett og Raymond Duvall (2005), for å se nærmere på ulike former av makt. Jeg ønsker å anvende dette som et utgangspunkt for å analysere det valgte case for oppgaven. Dette gjør jeg ved å stille opp tre hypoteser mot hverandre, en basert på realpolitikk, en på idealpolitikk og en siste basert på at motivasjonen var en slags ”tilfeldighetenes spill” eller en mulighet som bare oppstod.

Målsettingen i dette kapitlet er å presentere idealpolitikk, realpolitikken, og deretter utdype de teoretiske begrepene interesse og makt. I analysen av det norske engasjementet i Midtøsten har jeg brukt alle disse teoridelene. Fokuset i oppgavens analysedel vil være på om det er en motsetning mellom realpolitikk og idealpolitikk. Min målsetting med denne oppgaven er å teste ut om et idealpolitisk og realpolitisk utgangspunkt er et godt egnet analytisk utgangspunkt for å forstå det spesifikke norske fredsengasjementet i Midtøsten.

I dette kapitlet skal jeg også gi en kort definisjon av de mest sentrale begrepene jeg bruker i oppgaven. Deretter skal jeg kort gjøre noen metodologiske betraktninger om det å analysere data og argumenter. Videre skal jeg begrunne oppgavens validitet og

reliabilitet. Deretter skal jeg forklare hvordan jeg har gått frem for å samle inn data og hvordan data blir behandlet i denne oppgaven.

2.2 Teoretiske begrepsavklaringer

Jeg skal her avklare fem sentrale begreper som er viktige i denne oppgaven. Dette er begrepene makt, nasjonal interesse, moralsk norm, Norges engasjement, megler og det geografiske området Midtøsten.

Makt

”Makt” er et av de mest omstridte begrepene i samfunnsvitenskapen. Det finnes ingen enkel definisjon av begrepet makt. Ofte blir makt definert som evnen til å virkeliggjøre sine interesser, kontroll over andre aktører, beslutningskraft, kollektiv handlingsevne, informasjonsovertak og tilgang på ressurser. I internasjonal politikk kan det være fruktbart å se makt som en relasjon. En aktør har makt over en annen aktør med henblikk på et bestemt fenomen (Østerud, Goldmann og Pedersen 1997:149). Makt kan da forstås som As evne til å få B til å gjøre noe han/hun ellers ikke ville gjort (Østerud 1996:15). Barnett og Duvall definerer makt til å være et produkt av sosiale relasjoner, og sier det har ulike effekter som igjen bestemmer en aktørs kapasitet til å påvirke egen situasjon og skjebne (2005:42). Makt har ikke bare en uttrykksform. Makt kommer til uttrykk på ulike vis i dagens internasjonale politikk (Barnett og Duvall 2005). Vi skal se nærmere på maktbegrepet i 2.5.

Nasjonal interesse

Med begrepet ”nasjonal interesse” siktes det her til det begrep den realistiske skoleretningen innen studiet av internasjonal politikk har tillagt størst vekt. Nasjonal interesse antas å være den viktigste drivkraft for staters atferd, og enkelte har ment at den også bør være ledestjerne i utenrikspolitikken. Kjernen i den nasjonale interesse er statens sikkerhet og økonomi. Videre antas stater å ville bevare et minimum av nasjonal identitet og sikre innbyggerne et minimum av materiell velferd. Jo lengre

bort fra kjernen, som er den nasjonale overlevelse, vi beveger oss, jo mer subjektivt må den nasjonale interesse forstås (Østerud 1996:312-315). Realismen ser moralske normer som et vikarierende motiv for en stats egentlige maktpolitiske interesse (Knutsen 1997:39). Joseph Nye jr. har redefinert begrepet nasjonal interesse, og vi skal se nærmere på dette i 2.4.

Moralsk norm

Begrepet "moralsk norm" forstås som en handlingsforskrift som er universell i sitt innhold, og som i tillegg inneholder vurdering av konsekvensene av en handling, på basis av hvordan andre aktører berøres ut fra deres interesser (McElroy 1992:30). Idealismen gir en normativ begrunnelse for sterk vektlegging av moralske normer, og framhever verdien av klare rettsregler i internasjonal atferd (Knutsen 1997:39). Jeg har brukt begrepet "moralsk norm" synonymt med begrepet "idealisme" og "idealpolitikk" i denne oppgaven. Eksempler på slike moralske normer kan være forbud mot tortur, forbud mot kolonisering, regler for krigføring, men også normer om internasjonalt samarbeid, å hjelpe mennesker i nød, fredsskapende arbeid, og FNs Menneskerettigheter kan sees som viktige moralske normer (McElroy 1992:35).

Norges engasjement

Begrepet "Norges engasjement" brukes i denne oppgaven som et vidt begrep som omfatter både det offisielle norske diplomatiet, representert ved Utenriksdepartementet, og det mer uoffisielle diplomatiet, representert ved forskningsinstitutter og organisasjoner. Organisasjoner kan lettere forhandle i hemmelighet og vise større fleksibilitet enn offisielle statlige representanter, og løper derfor en mindre politisk risiko enn regjeringen ved å ta initiativ til fredsforhandlinger (Tvedt 1997:274). Denne tette koplingen mellom Utenriksdepartementet og frivillige organisasjoner og forskningsinstitutter betegnes ofte som "den norske modellen", og har i flere tilfeller åpnet opp nye dører for Utenriksdepartementet (Tvedt 1997:271-275). Synonymt med begrepet "Norges engasjement i Midtøsten" har jeg brukt begrepene "Oslo-prosessen", "Oslo-

diplomati”, ”Oslo-avtalen”, eller noen ganger også ”Oslo-kanalen”. De henspeiler da alle på det samme engasjementet. Den norske modellen vil bli grundigere redegjort for i kapittel 3.3, mens andre norske engasjementer blir belyst i kapittel 3.4.

Megler

Tradisjonelt forstås begrepet megler i betydningen av en tredjepart som megler mellom to stridende parter ved å fremlegge skisser og forslag til løsninger mellom de to stridende. Denne tredjeparten har da gjerne en rolle som forutsetter en maktposisjon som gir mulighet til både å bruke pisk og gulrot overfor motvillige parter (Harbo 2005c). Det er ikke denne meglerrollen Norge har spilt i fredsprosesser. Norges rolle har da mer vært tilretteleggerens rolle, i betydningen å bidra til dialog, forståelse, tillitskapende tiltak, samt praktisk og økonomisk bistand. I dette ligger det at det ikke er Norges rolle å finne løsningene for partene. Erfaringer viser at Norge har mest å bidra med i konflikter hvor tunge stormaktsinteresser ikke står på spill, eller det kan true internasjonal fred (Harbo 2005c). I denne oppgaven bruker jeg meglerbegrepet i denne betydningen om Norges rolle som fredsmegler.

Midtøsten

”Midtøsten” er et begrep som stammer fra de vestlige stormakters tegnebord, og tok utgangspunkt i området mellom britenes vestlige og østlige imperium (Butenschøn 1997:371). Begrepet Midtøsten er et vestlig begrep, i Asia heter det ”Vest-Asia”, mens mange også bare refererer til området som ”den arabiske verden”³. Når det snakkes om ”Midtøsten-konflikten” og ”fredsprosessen i Midtøsten” i norsk kontekst, refererer begrepet ”Midtøsten” til Israel og konflikten mellom israelere og palestinere. ”Midtøsten” har siden 1993 vært et eget satsningsområde for norsk utenrikspolitikk, knyttet til gjennomføringen av Oslo-avtalen mellom Israel og PLO (Butenschøn 1997:379). I min oppgave forstås begrepet ”Midtøsten-konflikten” som

³ Begrepet ”Den arabiske verden” inkluderer ikke Egypt, og derfor er begrepet problematisk.

konflikten mellom israelere og palestinere, og jeg skal redegjøre nærmere for Norges engasjement i Midtøsten i kapittel 3.5.

2.3 To klassiske skoleretninger

Med denne oppgaven har jeg plassert meg midt i den teoretiske debatten i studiet av internasjonal politikk om hva som ligger til grunn for staters handlinger, og jeg har gjort dette ved å se på en spesifikt empirisk case. I den statsvitenskaplige litteraturen debatteres ofte norsk utenrikspolitikk ut fra en påstått motsetning mellom ”nasjonal interesse” og ”moralske normer” (Matlary 2002:3), med den underliggende påstand at utenrikspolitikk enten er drevet av realpolitiske interesser eller gode moralske normer. Denne oppgaven skal undersøke om denne motsetningen fortsatt eksisterer i moderne norsk utenrikspolitikk. Debatten om realpolitikk og idealpolitikk i utformingen av utenrikspolitikk er et spennende felt å utforske, i forsøket på å analysere ulike hendelser i den internasjonale politikken. Det er gjort svært lite forskning i Norge rundt de mer strategiske vurderingene av norsk utenrikspolitikk, og de realpolitiske effektene verdidiplomatiet har hatt for Norge. Jeg skal analysere Norges engasjement i Midtøsten-konflikten som case for å si noe mer generelt om hvordan norsk utenrikspolitikk utarbeides i et skjæringspunkt mellom nasjonal interesse og moralske normer.

2.3.1 Idealpolitikk

Idealismen og en økt vektlegging av idealpolitikk var den dominerende skoleretning innen studiet av internasjonal politikk fra slutten av første verdenskrig og til slutten av 1930-tallet. Sentrale bidragsytere var Immanuel Kant og særlig den tidligere amerikanske presidenten Woodrow Wilson⁴ (Griffiths og O’Callaghan 2002:148).

⁴ Det var de selvutnevnte realistene som først tok i bruk begrepet idealist og idealisme for å beskrive de liberale internasjonalistene i mellomkrigstiden. Da ble idealistene beskrevet som teoretikere uten kontakt med den alminnelige tenkning og som noen helt virkelighetsfjerne teoretikere.

Idealistene satte seg som mål å avskaffe krig som et virkemiddel mellom stater. Den tydeligste idealistiske formuleringen var å finne i de '14 punkter' som Woodrow Wilson hadde med seg til fredskonferansen i Versailles i desember 1918. Idealistene la til grunn et positivt syn på utviklingen og spredningen av demokrati og rettsprinsipper, og mente dette ville gi en utvikling mot en bedre og mer fredlig verden⁵. Idealismen som skoleretning fikk et hardt slag ved Folkeforbundets kollaps og utbruddet av andre verdenskrig i 1939. Selv om idealistene hadde forsøkt å bruke Folkeforbundet til å erstatte stormaktenes realpolitikk, så ble Folkeforbundet bare nok et forum som reflekterte de motstridende nasjonale interessene. Realistene kritiserte idealistene for ikke å se at ikke alle stater hadde interesse av fred. Et internasjonalt rettssamfunn ville tjene interessene til de små statene bedre enn de store statene (Griffiths og O'Callaghan 2002:149).

Idealpolitikk kan best beskrives som en utenrikspolitikk begrunnet og motivert av god etikk og gode moralske normer. Idealpolitikk dreier seg om å ha ideelle målsettinger som å fremme fred, demokrati, menneskerettigheter, global rettferdighet og utjevning. Dette er alle målsettinger som ikke direkte kan tilbakeføres til egen stats maktmotiver. Motsatsen til idealpolitikkenes mål er den nasjonale egeninteresse, som er realpolitikkenes målsetting. Tradisjonelt har en operert med et skille mellom ideelle og reelle interesser, men dette skillet blir mer og mer problematisk og er på ingen måte entydig lenger (Matlary 2001:23).

Dersom politikere sier at de opplever et moralsk ansvar eller til og med en moralsk plikt til å vektlegge fredsengasjementer og humanitært arbeid, så er dette et tegn på at utenrikspolitikken begrunnes ut fra idealisme og må således defineres som idealpolitikk. Dette ensidige fokuset på moralsk normbasing og ideelle interesser er det mest sentrale kjennetegnet på idealpolitikken og den idealistiske skoleretningen i

⁵ Et sentralt kriterium for idealistene var troen på at det er viktigere det som forener enn det som skiller mennesker. Idealistene trodde at det fantes en kosmopolitisk etikk, og underviste om behovet for å reformere hele det internasjonale systemet. Mellomkrigsidealismen var en politisk bevegelse like mye som den var en intellektuell skoleretning. De fleste politikere i mellomkrigstiden mente de europeiske stormakters realpolitiske virkemidler var årsak til de fleste kriger. Idealistene ble anklaget for å være naive i sitt syn på verden omkring dem fordi de satte moralske prinsipper foran praktiske og kloke vurderinger.

internasjonal politikk. Etter krigsutbruddet i 1939 har idealismen blitt sett på både som et politisk feilgrep og en teoretisk naivitet. Likevel er det nå mye som tyder på at tiden etter den kalde krigens slutt har endret noe på dette, og at idealpolitikken nå kan føres på realpolitikens premisser i en verden med stadig sterkere gjensidig avhengighet (Griffiths og O'Callaghan 2002:150).

2.3.2 Realpolitikk

Realismen kom som en motvekt til idealismen, og ble den dominerende teoretiske skoleretning innen studiet av internasjonal politikk fra slutten av 1930-tallet og begynnelsen av 1940-tallet. Niccolo Machiavelli og Thomas Hobbes er to sentrale bidragsytere til den realistiske skoleretning, selv om disse ikke selv omtalte seg som realpolitikere (Griffiths og O'Callaghan 2002:261). Hans J. Morgenthau⁶ tok til motmæle mot idealismens tro på en utvikling mot fredelig sameksistens. Han hevdet at konflikt er en normaltilstand i internasjonal politikk, og at det ikke finnes noen naturlig harmoni mellom statenes interesser. Likeså hevdet Morgenthau at det var naivt og til og med direkte farlig å håpe at statenes kamp om makt skulle kunne la seg binde av internasjonal lov og rett, demokratisering og internasjonal handel (Underdal 1999:329). Folkeforbundets mislykkede forsøk på å stoppe Nazi-Tyskland var det beste bevis på dette, mente Morgenthau.

Realismens grunnpremiss er at verdenssamfunnet er et anarki, hvor stater er overlatt til seg selv i en alles kamp mot alle. Nød, ikke frihet, er det realistiske utgangspunktet for å forstå internasjonal politikk. En svak form for orden gjennom maktbalanse, ikke kosmopolitisk rettssystem, er det beste vi kan håpe på i det internasjonale anarki. Dette anarkiet kan best forstås som en verden i kontinuerlig kamp om makt og sikkerhet blant stater (Griffiths og O'Callaghan 2002:262). Realistene mener at

⁶ Hans J. Morgenthau (1904-1980) er uten tvil den statsviter som har hatt størst innflytelse på det akademiske studiet av internasjonal politikk. Hans mest kjente verk er *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* fra 1948. I dette verket utvikler Morgenthau det han kaller en realistisk teori om internasjonal politikk. I 1951 utgav Morgenthau boken *In defense of the National Interest*, og her argumenterer han for at den nasjonale interesse er og bør være den viktigste ledestjernen for statsmenn i internasjonal politikk (Østerud, Goldmann og Pedersen 1997:165).

historien lærer oss at krig og konflikt er den vanlige norm i internasjonal politikk. Det er denne grunnholdningen som har gitt realister ord på seg for å være konservative og pessimistiske.

Realpolitikk kan best forklares ut fra begrepet om den nasjonale interesse.

Realpolitikken hevder at en politisk aktør bare har ett mål, nemlig søken etter makt til å sikre egne grenser og interesser (Matslary 2001:22). Mål og middel er nært knyttet sammen i realpolitikken verden. Man søker makt, og må ha makt for å nå sine mål. Morgenthau hevdet med høy røst at internasjonal politikk er akkurat som all annen politikk, nemlig en kamp om makt (Morgenthau 1948/1985:13). Alle andre målsettinger enn makt er suspekterte, de er da bare skalkeskjul for det egentlige maktmotive, vil realister hevde. Alle stater ønsker å dominere eller influere andre stater, men bare de største kan inneha roller som hegemon. De små statene må nøye seg med å være seg i skyggen av hegemonen og inngå allianser med denne. En stats utenrikspolitikk kan kalles realpolitisk dersom den er begrunnet og motivert ut fra det som er i den aktuelle statens nasjonale interesse. Dette ensidige fokuset på søken etter makt og interesser er det mest sentrale kjennetegnet på realpolitikken. Hans J. Morgenthau mente at det var mulig å begrunne med etiske prinsipper hvorfor det er moralsk riktig å la den nasjonale interessen styre, og han mente det var umoralsk og galt å la utenrikspolitikken bli styrt av moralske normer:

*”A foreign policy derived from the national interest is in fact morally superior to a foreign policy inspired by the universal moral principles”
(Morgenthau 1951:39).*

Begrepet nasjonal interesse er, som Joseph Nye jr. argumenterer for, på den ene siden analytisk noe merkelig, men på den annen side er det et viktig begrep fordi det brukes av utenrikspolitiske analytikere og dermed også av utenrikspolitiske aktører.

2.4 Interesser i internasjonal politikk

Joseph Nye jr. bringer inn et nytt perspektiv på interessebegrepet, og samtidig redefinerer han begrepet nasjonal interesse. Nye påpeker at interesser og makt er de

to viktigste variablene å studere for å forstå en stats utenrikspolitiske handlinger. Den nasjonale interesse er den fundamentale byggekloss i enhver analyse av internasjonal politikk, hevder Joseph Nye jr. Nye definerer den nasjonale interesse til å være det sett av utenrikspolitiske prioriteringer en stat måtte ha (Nye 1999:23). Disse prioriteringene omfatter langt mer enn de militærstrategiske, de omfatter nå etter den kalde krigen også verdibaserte prioriteringer. De verdibaserte interessene, som menneskerettigheter og demokrati, blir en stadig viktigere del av staters utenrikspolitikk, særlig fordi det nå finnes et sterkt økende antall ikke-statlige aktører som deltar med en høyrøstet stemme i den hjemlige utenrikspolitiske debatten (Matlary 2003:7). Derfor er den nasjonale interesse et noe uklart begrep å gjenfinne i en stats utenrikspolitikk, nettopp fordi det nå kan omfavne så mange brede interesser.

Maktens natur i internasjonal politikk har gjennomgått store omstruktureringer etter den kalde krigens slutt (Nye 2004:1-32). Det betyr først og fremst at mulighetsrommet for å utøve makt på den internasjonale arena er vesentlig endret. Nye definerer makt i internasjonal politikk til å være en stats evne til å påvirke andre (stater eller ikke-statlige aktører) til å gjøre det som er i sin interesse. Nye understreker at det er mange måter å påvirke andre på, og at utøvelsen av makt i internasjonal politikk derfor utspiller seg i et tredimensjonalt spill. Dette tredimensjonale spillet er den såkalte ABC-modellen, og jeg skal redegjøre for modellen slik Nye selv beskriver den (Nye 1999:24; Nye 2004:4).

ABC-modellen

Øverst i modellen finner vi den militære dimensjonen. Etter den kalde krigen kan verdenspolitikken best beskrives som unipolar, med USA som den eneste gjenværende supermakt og hegemon. Nye hevder at alle staters A – interesser er de sikkerhetspolitiske, og disse knytter seg først og fremst til forsvar av statens territorium. Ettersom verden er unipolær så vil det kunne oppstå ulike militære allianser og koalisjoner av villige stater i ulike typer av internasjonale konflikter. Dette så vi tydelig under invasjonen av Irak i 2003 hvor USA og koalisjonen av

villige styrtet Saddam Husseins regime, men vi kan også se det gjennom NATOs stadige utvidelser.

Den andre dimensjonen i det globale maktspeillet er den økonomiske dimensjon. Her er verden mer multipolær, med USA, Europa, Japan og Kina med flere som de viktigste maktholderne. Disse statene er igjen ganske ulike og besitter alle en viss grad av økonomisk makt globalt. Nye hevder at alle staters B-interesser er de økonomiske interessene, og disse knytter seg først og fremst til det å skape velferdsutvikling for sitt lands borgere. Maktforholdene innen den økonomiske dimensjonen er i rask endring, og i løpet av de siste par årene har man sett at flere stater besitter større eller mindre grad av regional økonomisk makt. Dette kompliserer denne andre dimensjonen og det gir derfor liten mening å snakke om USA eller Europa som supermakter eller hegemoner på dette midterste nivået i Nyes modell.

På bunn i modellen og som den tredje og siste dimensjonen finner vi en rekke internasjonale saksfelter som bekjempelse av terrorisme, internasjonal kriminalitet, klimaspørsmål, og blant annet spredningen av ulike typer sykdommer. Disse typer saksfelt er det Nye kaller C-interessene, og de er interesser som er felles for flere enn bare et land. De bygger på gode moralske normer, som for eksempel kan være bekjempelse av fattigdom, ta bedre vare på miljøet, skape fred og bygge demokrati. På dette nivå er makten meget spredt og kaotisk organisert mellom stater og ikke-statlige aktører. Det gir absolutt ingen mening å snakke om en unipolær struktur, snarere er det en ekstremt multipolær verden vi her finner innen den tredje dimensjon. Angrepet på World Trade Center 11. september 2001 utført av flere mindre grupper av internasjonale terrorister med kommandobase i fjellhuler i Afghanistan, kan stå som et godt eksempel på kompleksiteten i maktforholdene på dette nivået av modellen.

Det er blitt hevdet at de sikkerhetspolitiske interessene veide tyngst før siste verdenskrig, de økonomiske interessene tyngst under den kalde krigen, mens det etter den kalde krigen kan synes en klar tendens til at verdipolitikken får økt betydning (Matlary 2002:19). Nye hevder at C – interessene er mer betydningsfulle for stater i

dag, og at de derfor blir en del av den nasjonale interesse selv om de ikke direkte kan knyttes til forsvar av statens territorium. På denne måten kan internasjonal politikk bli en arena som stater engasjerer seg på med ulike motiver. En motivasjon kan være realpolitisk og begrunnet i den nasjonale interesse, ved å profilere seg høyt som ansvarlig og uegoistisk, og således til å tjene på dette ved å få godt internasjonalt rykte og omdømme (Matlary 2002:19). En annen motivasjon kan selvsagt være mer idealpolitisk og begrunnet ut fra moralske normer, uten videre tanke på hvilket mulighetsrom dette åpner opp for en selv senere.

Hard og myk makt

Joseph Nye jr. gjør også et klart skille mellom det han kaller hard og myk makt⁷ (2004:1-10). Med hard makt forstås først og fremst den militære makten (A-interessene) og bare i noe grad den økonomiske makten (B-interessene). Mens myk makt forstås som den makt C-interessene kan gi. Myk makt representerer da en form for attraksjonsmakt eller overtalelsesmakt, en makt til å forandre andres preferanser og ønsker gjennom å sette dagsorden og forme internasjonal opinion (Nye 2004:5). På mange måter blir da myk makt det samme som påvirkningsmakt.

Nye beskriver videre tre kilder til en stats myke makt i verdenspolitikken (2004:12-14). For det første kan en stats kultur være attraktiv for andre. Særlig gjelder dette dersom denne statens kultur inkluderer verdier og interesser som andre deler og derfor ønsker å oppta i egen kultur. Nye advarer mot å tolke dette til å bare omfatte populærkultur som Coca Cola og McDonalds, men fremhever at filmindustrien og musikkbransjen er viktige formidlere av kultur på en måte som virker attraktiv for noen land. Det er derimot vanskelig for en stats regjering å styre den myke makten kulturen kan gi.

⁷ Det var Joseph Nye jr. som først utviklet selve konseptet om begrepet "soft power" eller myk makt i sin bok *Bound to Lead* i fra 1990.

Den andre kilden til myk makt er en stats politiske verdier. Dette er verdier som markedsøkonomi, fred, demokrati og menneskerettigheter. Nye understreker at det ikke er nok å proklamere disse verdiene, man må også vise i praksis på hjemmebane at disse verdiene er av verdi for befolkningen og at landet selv klarer å leve opp til idealene (2004:55). Det blir veldig lett synlig i dagens globale informasjonssamfunn hvis et land er forkjempere av menneskerettigheter internasjonalt men bryter dem på hjemmebane. Eksemplet på dette kan være amerikanernes brudd på fundamentale menneskeretter på Guantanamo Bay, som Amnesty Internasjonal har beskrevet som en humanitær katastrofe (Nye 2004:60).

Den tredje kilde til myk makt er en stats utenrikspolitikk. Alle stater forfølger i hovedsak den nasjonale interesse, hevder Nye. Det avgjørende er bare hvor snevert disse interessene blir definert. Defineres den nasjonale interesse til også å omfatte spredning av verdier man selv setter høyt og klarer å etterleve på hjemmebane, så kan disse verdiene virke svært attraktive for andre stater og bli rene eksportartikkelen for dette landet. Menneskerettigheter, demokrati og fred kan i seg selv ikke være en egen utenrikspolitikk, men må inngå som en helhet i en stats engasjement på den internasjonale arena (Nye 1999:31). For å få dette til er det svært viktig for denne staten å ikke snakke med to tunger internasjonalt. Et interessant poeng er at Nye spesifikt trekker frem Norge som et godt eksempel på en stat som har evnet å bruke sin myke makt på en god måte, sett ut i fra Norges relative og begrensede makt i verdenspolitikken (Nye 2004:112). Nye mener Norge har evnet å konsentrere sitt budskap om fred i verden og benyttet dette til å gjøre seg hørt av verdensledere. Jeg skal i min analyse se nærmere på dette.

2.5 Makt i internasjonal politikk

Joseph Nye jr. gjør en inndeling av maktbegrepet, og skiller mellom hard og myk makt. Barnett og Duvall (2005) går ett skritt lenger og gjør en mer sofistisert inndeling av maktbegrepet i det de appliserer fire ulike typer makt til en rekke case studier. Klassifiseringen av maktbegrepet understreker at interesser og makt som

middel til å forsvare disse interessene er det sentrale analysekonseptet for å forstå motiver bak utenrikspolitikk. Barnett og Duvall er sterkt kritiske til at den realistiske skoleretningen innen studiet av internasjonal politikk skal få ha monopol på maktbegrepet. Helt siden E.H.Carr på 60-tallet hevdet at makt er det realistiske og at alt annet er utopisk, har studiet av internasjonal politikk behandlet makt som noe eksklusivt ved den realistiske skoleretningen (Barnett og Duvall 2005:40). Makt må i dag analyseres og diskuteres annerledes, både teoretisk og ved empirisk studier. I dag gjøres all utenrikspolitikk i ytterste konsekvens med det siktemål å øke egen makt i en eller annen form (Barnett og Duvall 2005:40). Den naive idealpolitikk som dreide seg om å gjøre det gode uten tanke på statens egne interesser er død og finnes ikke lenger. Barnett og Duvall understreker at makt ikke bare er materiell, men makt er i dag også immateriell. Det innebærer at den indirekte makten vi kan spore fra agendasetting og diskurser nå også må tillegges vekt, ikke bare den tradisjonelle direkte makten. Jeg skal nå redegjøre for de fire former av makt Barnett og Duvall identifiserer (2005⁸).

Fire former av makt

Den første av de fire typene av makt som kan forekomme i internasjonal politikk er den tradisjonelle tvangsmakt. Denne form for makt er velkjent i statsvitenskaplig litteratur, og er den gamle A får B til å gjøre noe han/hun ellers ikke ville gjort fordi A har tvangsmidler å presse B med, oftest representert med militære og harde økonomiske sanksjonsmidler. Tvangsmakt er den mest direkte form for makt, og kommer til uttrykk gjennom As direkte kontroll over B. Fokuset i analysen av tvangsmakt har oftest vært konsentrert på hvordan en stat eller stormakt bruker sine materielle ressurser for å nå sine utenrikspolitiske målsettinger. I dag kan ikke tvangsmakt begrenses til materielle ressurser, men må også inkludere immaterielle ressurser (Barnett og Duvall 2005:50). Ikke-statlige aktører har utviklet normative

⁸ Barnett og Duvall bruker begrepene "compulsory power", "institutional power", "structural power" og "productive power" om de fire formene makt kan forekomme. Jeg har valgt å oversette disse fire begrepene med tvangsmakt, institusjonell makt, strukturell makt og produksjonsmakt/produktmakt.

ressurser for å få stater til å føle seg ukomfortable hvis de ikke retter seg etter ulike normer. Små land i FNs sikkerhetsråd er også i stand til å bruke denne typen normer for å kontrollere og begrense større staters makt. På denne måten kan normativ makt fungere som en form for tvangsmakt, hevder Barnett og Duvall (2005:50).

Den andre formen for makt er den institusjonelle makten. Dette er en mer indirekte og diffus maktform enn den tradisjonelle tvangsmakten. Institusjonell makt er aktørers kontroll over andre aktører på en indirekte måte. Konseptet fokuserer på de formelle og uformelle institusjonene som fungerer mellom A og B. Makten blir da hvordan A kan få B til å gjøre det som er i As interesse ved at A fremmer regler og prosedyrer som blir gjeldende i de institusjonene både A og B er medlemmer av (Barnett og Duvall 2005:51). Denne form for makt dreier seg da om hvordan A kan dominere andre stater på en institusjonell måte. En måte å anvende institusjonell makt på er ved at A setter agendaen og således kan definere hvordan visse typer av spørsmål skal opp på agendaen.

Den tredje form for makt er den strukturelle makten. Dette er igjen en mer direkte form for makt enn den institusjonelle makten, men ikke så direkte som tvangsmakt. Strukturell makt er den makt som knyttes direkte til gjeldende regler, prosedyrer og normer som strukturelt finnes i den internasjonale politikken (Barnett og Duvall 2005:53). Det kan finnes strukturell makt i handelsregimer og globale handelsregler, som et eksempel på strukturell makt.

Den fjerde form for makt er produksjonsmakt eller produktmakten. Dette er en mer indirekte og diffus makt enn de tre andre formene for makt. Produksjonsmakt er helheten av alle sosiale systemer av kunnskap og diskursiv praksis (Barnett og Duvall 2005:55-56). Produksjonsmakt er den makt som A kan produsere for seg selv ved å gjøre en del ting eller drive en del politikkområder som skaffer A en form for makt i internasjonal politikk. Kunnskap kan være et viktig produkt som gir A makt i ulike diskurser. Diskurser er sosiale prosesser hvor A og B har en bestemt grad av makt avhengig av hva slags diskurs og politikkområde som er tema. I utgangspunktet er det mye som kan være et produkt og således gi produktmakt for A, et eksempel er

fredsengasjementer som kan være et produkt som gir A makt og innflytelse over andre aktører i andre sammenhenger og andre diskurser. Barnett og Duvalls poeng er at det er denne typen produktmakt som småstater kan klare å tilegne seg. Jeg skal i denne oppgaven analysere fred som et produkt i norsk utenrikspolitikk.

De fire ulike typer av makt må ikke forstås som konkurrerende konsepter, men heller som ulike former av makt som kan forekomme i internasjonal politikk (Barnett og Duvall 2005:44). Det viktige med Barnett og Duvalls identifikasjon av de fire ulike former av makt i internasjonal politikk, er at dette åpner for en realisme som ikke avhenger av materiell makt for å utøve innflytelse i internasjonal politikk. Det gir rom for småstaters indirekte makt, og særlig den makt og innflytelse som kan spores gjennom produksjonsmakt. Dette er relevant for min analyse, og jeg ser etter denne form for makt i min analyse av motivasjonen bak Norges fredsengasjement i Midtøsten.

2.6 Hypotesefremsetting og operasjonalisering

Jeg skal her fremsette tre hypoteser om mulige motivasjonskilder til det norske fredsengasjementet i Midtøsten, og tre hypoteser som kan forklare den sterkt økende vektleggingen av freds – og forsoningspolitikk i norsk utenrikspolitikk. Jeg fremsetter derfor i alt seks hypoteser. Alle disse hypotesene bygger på de tre ulike motivasjonene realpolitikk, idealpolitikk eller en helt tilfeldig motivasjon. Disse hypotesene skal være utgangspunktet for min analyse, og jeg vil kommentere funn i analysedelen opp mot disse hypotesene.

2.6.1 Hypotese A: motivasjonen var realpolitisk

Dersom motivasjonen for å engasjere seg i fredsprosessen i Midtøsten var motivert ut fra realpolitikk og den nasjonale interesse kan jeg ha god grunn til å forvente å finne holdepunkter i kildene for følgende hypotese:

Hypotese A1: Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi man fra norsk side regnet med at dette ville slå positivt ut for den nasjonale interesse på et senere tidspunkt.

Hvis den generelle motivasjonen for at Norge i økende grad satser på et omfattende freds – og forsoningsengasjement internasjonalt er realpolitisk, så kan jeg forvente å finne støtte i kildene for følgende hypotese:

Hypotese A2: Norge satser på en aktiv freds – og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi dette best kan ivareta Norges interesser i bred forstand.

Motivasjonen vil da hovedsakelig være fundert rundt nasjonal egeninteresse. Det vil i så tilfelle være et bevis på at norsk utenrikspolitik er konsentrert rundt det å forsvare den nasjonale egeninteresse.

2.6.2 Hypotese B: motivasjonen var idealpolitisk

Dersom motivasjonen for å engasjere seg i fredsprosessen i Midtøsten var motivert ut fra idealpolitikk og gode moralske normer kan det med god grunn forventes at jeg finner holdepunkter i kildene for følgende to hypoteser:

Hypotese B1: Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi man fra norsk side følte et sterk moralsk ansvar (som nasjon) til å påta seg den meglerrollen partene ba Norge om å påta seg.

Hvis den generelle motivasjonen for at Norge i økende grad satser på et omfattende freds – og forsoningsengasjement internasjonalt er idealpolitisk, så kan jeg forvente å finne støtte i kildene for følgende hypotese:

Hypotese B2: Norge satser på en aktiv freds – og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi Norge som en ressurssterk nasjon har et moralsk og etisk ansvar for å bistå i konflikter de stridende parter ber Norge om å bistå i.

Motivasjonen vil da hovedsakelig være fundert rundt gode moralske normer. Det vil i så tilfelle være et bevis på at Norge er en stat som har en bredere utenrikspolitikk enn bare å konsentrere seg om nasjonal egeninteresse.

2.6.3 Hypotese C: motivasjonen var helt tilfeldig

Dersom det ikke var noen klar motivasjon for å engasjere seg i fredsprosessen i Midtøsten og det hele ble til som følge av et slags tilfeldighetenes spill, kan det være god grunn til å forvente å finne holdepunkter i kildene for følgende to hypoteser:

***Hypotese C1:** Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi dette tilfeldig ble et mulighetsvindu som åpnet seg opp og som man valgte å satse på der og da.*

Hvis den generelle motivasjonen for at Norge i økende grad satser på et omfattende freds – og forsoningsengasjement internasjonalt er tilfeldig, så kan jeg forvente å finne støtte i kildene for følgende hypotese:

***Hypotese C2:** Norge satser tilfeldig på en aktiv freds – og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi dette er blitt en mulig vei i utenrikspolitikken som har åpnet seg opp etter den kalde krigen.*

Motivasjonen vil da være helt tilfeldig, og derfor meget uklar og vanskelig å si noe sikkert om. Det vil i så tilfelle være et eksempel på at veien blir til mens man går, så også for staters utenrikspolitikk.

Forventninger om funn

Jeg forventer å finne mest støtte i min analyse for A-hypotesene. Jeg har en grunnleggende antagelse om at all utenrikspolitikk, inkludert norsk utenrikspolitikk, motiveres og drives frem av søken etter makt, innflytelse og forsvar for egne interesser. Jeg forventer å finne mye kildebelegg som kan bekrefte at Norge valgte å engasjere seg i Midtøsten fordi man visste at konflikten mellom Israel og palestinerne er den viktigste konflikten siden den kalde krigens slutt. Derfor ville det bli lagt

merke til hvis Norge kunne gjøre noe i denne konflikten, at det igjen ville bidra til å øke Norges makt i den internasjonale politikken. Jeg forventer også å finne noen idealistiske argumenter for engasjementet, men jeg har igjen en grunnleggende antagelse om at disse bare er skalkeskjul for maktmotivet og forfølgningen av den nasjonale interesse. Jeg er usikker på om det kan sies å være flaks og tilfeldigheter involvert i det norske engasjementet, og det er et av elementene jeg er spent på hva analysen vil vise. Jeg antar likevel at søken etter makt og innflytelse var den viktigste motivasjonen bak det norske engasjementet i Midtøsten, og at dette generelt er den viktigste motivasjonen bak øvrige norske fredsengasjementer.

Operasjonalisering av hypotesene

Jeg velger å operasjonalisere alle hypotesene etter en tredelt verdiscore, det vil si en høy, middels og lav verdikategorisering. I analysen skal jeg vurdere svarene fra intervjuene og øvrige kilder etter hvorvidt de i høy, middels eller lav grad gir hypotesene støtte. Dersom et svar fra intervjuobjektene mine samsvarer i høy grad med det som den fremsatte hypotesen sier, så er dette et funn som i høy grad bidrar til å bekrefte og øke hypotesens riktighet. Dersom data fra en av kildene bare i liten grad gir en hypotese støtte, så bidrar det til å gi hypotesen liten grad av riktighet. En utfordring jeg kan komme til å stå overfor er funn i kildene som plasserer seg midt i mellom motivasjonene realpolitikk og idealpolitikk. Da vil det trolig ikke lenger være mulig å operere med et klart skille mellom disse to motivasjonskildene. Det er et viktig mål for analysen i denne oppgaven å avdekke om det eksisterer et motsetningsforhold mellom realpolitikk og idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk.

2.7 Noen metodologiske betraktninger om å analysere data og argumenter

For å forstå hvorfor aktører bak norsk utenrikspolitikk har handlet og tatt de valg som de har gjort må man se på begrunnelser som gis for disse valgene. Jeg vil forsøke å analysere hva aktørene henviser til for at deres argumenter skal oppfattes som

legitime og godt begrunnet av andre, at argumentet i seg selv er et argument andre aktører kan støtte, med andre ord at argumentene oppfattes som fornuftige og legitime. Hvis et utfall synes å stride mot åpenbare egeninteresser er det i seg selv en indikasjon på at det må være en annen grunn for handlingen, men for å kunne vurdere på hvilket grunnlag en handling får sin legitimitet må man se nøye på hva aktørene faktisk sier.

Typisk for legitimeringen av norsk utenrikspolitikk i den hjemlige politiske debatt har lenge vært at den er sterkt preget av en anti-makt retorikk. Politikere legitimerer ofte politikk normer, etikk og moral. Det er nær sagt utenkelig for norske aktører å snakke høyt om makt i norsk utenrikspolitikk. Jeg forventer derfor å finne mye idealisme i argumentasjonen for fredsaktivismen, men jeg forventer også å gjøre funn i retning av at aktører så fredsaktivismens positive effekt for den nasjonale interesse. I mine valg av intervjuobjekter har jeg blant annet valgt politiske aktører med ulike politiske ståsteder.

En viktig begrensning ved en slik tilnærming er at man selvfølgelig ikke kan ”komme inn i aktørenes hoder”, og uten videre kan ta det aktørene sier til inntekt for deres ”sanne” motiver. Dette kan likevel i stor grad kontrolleres for ved å se på konsistensen i argumentasjonen og konsistensen mellom argumentasjon og handling. I denne oppgaven har jeg et relativt langt tidsperspektiv for min analyse, og konsistens over tid, samt konsistens ved faktisk norsk utenrikspolitikk vil derfor begrense denne faren for at begrunnelser som gis ikke er de egentlige årsaker til valg av den politikken som føres. Jeg kan kontrollere for dette både gjennom intervjuene og primærlitteraturen. Med det store datamaterialet jeg har samlet synes det dermed sannsynlig at jeg vil kunne belyse problemstillingen, selv om aktørene til tider skulle gi begrunnelser som ikke representerer de ”sanne” motivene. Dersom det over mer enn et tiår er konsistens i argumentasjonen, vil det være nærliggende å regne dette for en god indikator på treffsikkerhet i analysen.

2.8 Oppgavens validitet og reliabilitet

Hovedproblemet med å beskrive et hendelsesforløp er å velge ut valide og reliable fakta fra de mange kilder som kan brukes. Med reliabilitet siktes det til datas pålitelighet for de målinger som utføres, mens det med validitet siktes til datas gyldighet for oppgavens problemstilling (Hellevik 1999). Reliabiliteten avhenger av tilfeldige målefeil. Ottar Hellevik (1999:473) definerer validitet til å være datas relevans for problemstillingen, og avhenger av forekomsten av systematiske og tilfeldige målefeil. Reliabilitet defineres til å være datas nøyaktighet i betydningen fravær av tilfeldige målefeil (Hellevik 1999:471).

Jeg anser at jeg har gjort en systematisk gjennomgang og analyse av data. Dette er nødvendig på bakgrunn av mitt store datamateriale og ikke minst for å kunne trekke valide og reliable slutninger av analysen. Ved å benytte seg av flere kilder øker datas validitet. Det er i den sammenheng viktig å understreke at funnene som gjøres alltid vil være farget av kildematerialet som blir benyttet. Det er derfor viktig å stille seg kritisk til kildene man baserer sine slutninger på. Reliabilitet bestemmer hvor godt egnet eller hvor etterprøvbare de innsamlede data er. Validiteten bestemmer relevansen av datatilfanget opp mot det som måles, altså om data kan bidra til å svare på oppgavens problemstilling.

Rubin & Rubin (1995) beskriver tre elementer som omhandler reliabilitet og validitet i forskningsundersøkelser, der det har blitt brukt kvalitative metoder. Disse er ”transparency”, ”consistency” og ”communicability”. ”Transparency” betyr at oppgaven skal være gjennomsiktig for leseren. Leserens skal kunne følge forfatterens resonneringer, og alt materialet skal være tilgjengelig for andre forskere.

”Consistency” betyr at materialet ikke skal inneholde inkonsekvens.

”Communicability” sikter til at oppgaven må kommunisere med leseren. Dette er tre elementer jeg har forsøkt å ta hensyn til under arbeidet med oppgaven.

Jeg vil i det neste avsnittet gjøre rede for hvordan jeg har samlet inn og behandlet data for å vise at dette er gjort med høy grad av reliabilitet og validitet. Det er derfor

mulig å etterprøve de funnene jeg har gjort. Videre har jeg gjort intervjuer med relevante norske aktører, og økt validiteten ved kildetriangulering. Disse intervjuene ble spilt inn på bånd og nedskrevet i sin helhet. De transkriberte tekstene fra intervjuene er vedlagt oppgaven på CD. Samtidig mener jeg at operasjonaliseringen er gjort i samsvar med teoriene, hvilket gir operasjonsmessig validitet og data stor grad av validitet. Jeg har valgt å bruke sitater og kildeutdrag i omfattende grad i hele analysedelen, som er kapittel 4, 5 og 6. Sitatene som benyttes i oppgaven og analysene som gjøres rundt disse vil dermed være relevante for problemstillingen og representative for kildematerialet i sin helhet. Konklusjonene i oppgaven kan således trekkes på et mest mulig korrekt grunnlag.

2.9 Innsamling og behandling av data

Jeg har brukt kvalitative intervjuer som metode for datainnsamlingen. Intervjuer er en av casestudiens viktigste informasjonskilder, og intervjuobjektet fremstår som informant snarere enn respondent (Yin 1994:90). Å gjennomføre kvalitative intervjuer og benytte dem som kilder medfører visse problemer. For det første er det et problem at deler av prosessen ligger noen år tilbake i tid og kan ha medført en viss minneforskyvning og i noen grad glemsel. Samtidig kan dette ha vært en fordel ettersom tidsaspektet ga informantene mulighet til å gi en mer nøytral fremstilling av saken. For det andre kan det være et problem at en åpen intervjuguide øker sannsynligheten for at informasjon kan være uttrykk for subjektive oppfatninger.

For å oppnå fleksibilitet benyttet jeg en åpen intervjuguide. Tove Mordal (2000:98-103) definerer åpne spørsmål ved å si at det er åpent når det utformes på en slik måte at respondentene ikke gjøres kjent med svarmulighetene. Dette kan skje på to måter. For det første kan det gjøres ved at spørsmålene ikke har noen fast utformede svaralternativer. Mulige svar antydes ikke, verken for intervjuer eller respondent. Intervjueren noterer da bare ned svaret respondenten gir på spørsmålet. For det andre kan det gjøres ved at spørsmålet har fast utformede svaralternativer men disse gjøres ikke kjent for respondenten. Da unngår man at respondentene påvirkes i en eller

annen retning i besvarelsen av spørsmålene. Dette er en ønsket effekt i min studie. Jeg ønsket ikke at jeg med mine antagelser og forutinntatte synspunkter skulle påvirke respondentene i noen bestemt retning.

Det har vært viktig å gi informantene anledning til å fortelle fritt omkring både Oslo-prosessen og omkring utformingen av norsk utenrikspolitikk. Ettersom jeg hadde lest store deler av primærlitteraturen og sekundærlitteraturen før jeg gjennomførte intervjuene, ga dette meg mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål etter hvert som det var hensiktsmessig under intervjuene. Det viktigste har vært å få kartlagt deres oppfattelse av virkeligheten. Alle informantene godtok at det ble brukt båndopptaker under intervjuene, og ga meg lov til å bruke direkte sitater fra disse samtalene uten anonymitet. En oversikt over intervjuobjektene mine finnes i vedlegg 2. Et av intervjuene varte i 30 minutter, mens de andre tre intervjuene varte i 60 minutter. Flere personer kunne ha vært intervjuet. Dette skyldes i første rekke at flere av disse ikke har vært tilgjengelige for intervjuer i Norge. En svakhet er at det ikke lyktes å gjøre intervjuer med noen av de tre norske fredsforhandlerne som var direkte involvert i Osloavtalen. Likevel har det lyktes meg å få gjøre intervjuer med flere personer som var tett opp til forhandlingene og utformingen av den norske utenrikspolitikken. Utvalget mitt er derfor ikke et representativt utvalg, men heller et strategisk utvalg. Jeg foretok utvalget på grunnlag av kjennskap til enkelte personer og på bakgrunn av artiklene jeg hadde lest. Mitt ønske var at informantene skulle bidra med synspunkter og egne tolkninger av caset, og det var derfor av betydning at informantene hadde både god kjennskap til og en viss interesse for saken. Intervjuene har vært en særdeles viktig kilde til data for å få kartlagt aspekter ved motivasjonen for fredsengasjementer.

For å gjennomgå og analysere materialet på en metodisk korrekt måte gjorde jeg følgende: først leste jeg igjennom alle kildene mine og markerte alle deler hvor argumenter og motiver ble omtalt. Deretter gikk jeg igjennom disse avsnittene igjen og prøvde å sortere dette materialet i en rekke kategorier av typen ”realpolitikk”, ”idealpolitikk” og ”tilfeldighetenes spill” i tråd med operasjonaliseringen. Å vurdere

styrken i disse svarene har vært en utfordring. Siden dette er en kvalitativ case analyse vil det nødvendigvis ligge et element av skjønn fra min side i disse vurderingene. Likevel anser jeg at disse vurderingene er såpass grundige at de er fullt ut etterprøvbare, og jeg mener man ville gjort de samme funn om man hadde brukt noen andre kilder enn de jeg har brukt. Jeg anser dette som en styrke ved oppgaven, og et tegn på høy grad av validitet i oppgaven.

Jeg brukte mye tid på spørsmålsformuleringene, fordi jeg ville være sikker på at jeg fikk svar på det jeg ønsket svar på. Svarene skulle brukes til å belyse problemstillingen. I all hovedsak var det nøyaktig de samme spørsmålene som er stilt alle de fire intervjuobjektene mine. En oversikt over spørsmålene til intervjuobjektene finnes i vedlegg 1. Bare unntaksvis ble det stilt oppfølgingsspørsmål. Jeg anså rekkefølgen på spørsmålene som viktig, og hadde delt dem inn i to grupper hvor jeg først spurte om fredsengasjementer generelt, og etterpå om Oslo-prosessen. Jeg valgte å sende spørsmålene til informantene på mail. Jeg la forholdene til rette for at det skulle bli enklest mulig for mine intervjuobjekter. Møtested og tidspunkt ble tilpasset informantenes tidsskjema. Alle intervjuene fant sted på informantens arbeidssted eller kontor⁹.

I selve intervjusituasjonen er det opp til intervjueren å på kort tid skape en kontakt som gjør det mulig å komme lenger enn rene høflighetsfraser og meningsutvekslinger. Jeg la vekt på å skape en atmosfære der intervjupersonen kunne føle seg trygg og komfortabel. Graden av spontane, innholdsrike og relevante svar fra intervjupersonen er et kvalitetskriterium på intervjuet. Lengden på svarene kan også si noe om kvaliteten, men gjør det ikke nødvendigvis. Gode intervjupersoner er samarbeidsvillige, motiverte, veltalende og kunnskapsrike. De er ærlige, svarer konsist og presist på det jeg spør om, de gir sammenhengende fremstillinger og motsier ikke seg selv. Noen intervjupersoner er vanskeligere å intervjuer enn andre.

⁹ Jeg møtte Knut Vollebæk på landskontoret til KrF, mens jeg møtte Bjørn Tore Godal i et grupperom på Universitetet i Oslo. Terje Tvedt møtte jeg på hans kontor ved Universitetet i Bergen, og til slutt møtte jeg Vidar Helgesen på hans statssekretærkontor i Utenriksdepartementet.

Min oppgave her var å motivere og tilrettelegge for den gode samtalen. Jeg var spesielt oppmerksom på at i besøksintervjuer vil svaret være påvirket av måten intervjueren stiller spørsmålet på, og av respondentens oppfatninger av seg selv, intervjueren og den atmosfæren som intervjusituasjonen skaper (Mordal 2000; Yin 1994).

Gjennomføringen av intervjuene

I selve intervjusituasjonen forsøkte jeg å være en god lytter, og ikke en partisk del av samtalen med intervjupersonen. Jeg brukte minidiskspiller under intervjuene, og spilte inn hele samtalene på bånd. Etter intervjuene fortalte jeg at jeg ville skrive ut hele intervjuet og la intervjupersonen lese det og godkjenne det. Selve transkriberingen var en tidkrevende prosess, men intervjuene ble mye lettere å strukturere og analysere når de gikk fra tale til tekst. Jeg transkriberte alle intervjuene ordrett slik talen fremkom på lydbåndet. Deretter sendte jeg det transkriberte intervjuet til informantene, og tre av fire kommenterte bare at de syntes det var greit og gav meg lov til å bruke det til oppgaven. En av intervjupersonene (Vidar Helgesen) returnerte intervjuet med rettinger og endringer. Disse endringene var kun av språklig karakter og endret ikke på meningsinnholdet.

Supplement til intervjuene

Jeg brukte avisartikler, sekundærlitteratur og andre kilder som bakgrunnsmateriale før jeg fortok de kvalitative intervjuene. Jeg regner disse som et viktig supplement til de kvalitative intervjuene, men de kvalifiserer ikke alene til en kvalitativ analyse for min problemstilling. Jeg har vedlagt alle avisartiklene jeg refererer til i oppgaven, og noen sekundære kilder, på CD som vedlegg til oppgaven. Hovedvekten i oppgaven er på de kvalitative intervjuene, og resultatene fra supplementene støtter i stor grad opp under resultatene fra intervjuene. Det er umulig å skaffe en fullstendig oversikt over alt som er skrevet om Oslo-prosessen og norske fredsengasjementer, og dette har heller ikke vært min intensjon. Utvalget av avisartikler og sekundærlitteratur er derfor verken representativt eller fullstendig. Jeg har valgt å konsentrere meg om det som

har vært mest relevant for saken, og for denne oppgaven. Det er dermed mye som kan ha falt utenfor. På den annen side fikk jeg etter hvert god kjennskap til saken og feltet generelt. Dette gjorde at jeg lettere kunne vurdere særlig viktige kilder som aktuelle for mitt prosjekt, og jeg mener dette kan kompensere for eventuelle begrensning i kildeutvalget.

3. Fred i norsk utenrikspolitikk

3.1 Innledning

Norge har siden tidlig på 1990-tallet spilt en sentral rolle som tilrettelegger i en rekke freds- og forsoningsprosesser. Det norske engasjementet har vært bygd ut fra en egen norsk modell, og det har gitt Norge et positivt omdømme i en rekke andre sammenhenger. Utenriksdepartementet hevder selv at det har vært mulig for norske forhandlere å trekke veksler på dette positive omdømmet også i andre politiske sammenhenger (UD – Fred og forsoning).

Utgangspunktet for min analyse er å lete etter motivene bak det norske engasjementet, og om det var realpolitikk eller idealpolitikk som var den viktigste drivkraften bak Norges engasjement i Midtøsten-konflikten. Det kan være problematisk å klart kjenne igjen en stats utenrikspolitiske handling, og bedømme hvorvidt den var motivert ut fra nasjonal interesse eller moralsk norm. Statens størrelse vil begrense det maktpolitiske spillerommet i forholdet til andre stater (Østerud 1996:314). Det er derfor god grunn til å anta at store og små stater vil ha svært ulike ambisjoner og muligheter. Den internasjonale posisjonen avgjør derfor den nasjonale interessepolitikkenes rammevilkår (Østerud 1996:314). Det er på bakgrunn av Norges posisjon som en småstat vi må forstå det norske engasjementet i Midtøsten-konflikten.

3.2 Slutt på kald krig, nye virkemidler må til

Den kalde krigens slutt endret på en radikal måte rammebetingelsene for norsk utenrikspolitikk (Smith 1997). Norsk territorium var etter den kalde krigen ikke lenger av høy interesse for USA. På samme tid er norske økonomiske interesser først og fremst knyttet til Europa (Larsen 2005:245). Likevel var den kalde krigens viktigste arv fortsatt inntakt i norsk utenrikspolitikk, nemlig det tette alliansebåndet til

USA. Dette ble særlig tydelig gjennom beslutningen om å sende norske soldater utenfor FN- eller NATO-kommando til Irak i 2003 (Larsen 2005:246). Dette kan ha vært en ny form for allianseinnblanding som påvirker Norges rolle som fredsmeidler i negativ betydning (Harbo 2005b), men dette er det for tidlig å si noe sikkert om. Det eneste vi med sikkerhet kan si er at Irak-konflikten i 2003 viste på en veldig tydelig måte hvilket utenrikspolitisk dilemma Norge ofte står overfor, i en skvis mellom interesser og moral (Narum 2004). Etter den kalde krigen ble trusselbildet mer og mer globalt, som igjen krever globale militære og diplomatiske virkemidler. Den internasjonale politikken har også fått en tydeligere byttdimensjon, for hvis Norge skal beskyttes av NATO og USA i fremtiden, er vi også nødt til å gi noe tilbake og bidra i Alliansens posisjon. Dette bekrefter Knut Vollebæk blant annet i mitt intervju med ham. Han fremhever at mange norske utenrikspolitikere så behovet for nye virkemidler i utenrikspolitikken etter den kalde krigen:

Også fikk du Balkan konflikt, og så fikk du da som jeg var inne på tidligere liksom konfliktene sørover kom nærmere oss, og det gjør at selv om da vår målsetting er veldig mye lik det den har vært før, så må vi ha andre virkemidler. Og vi har da måttet engasjere oss på en helt annen måte også i vårt nærmiljø (Vollebæk 2005 [intervju]).

Handlingsrommet ble svært forandret etter den kalde krigen, og de endrede rammebetingelsene gav norske myndigheter flere nye utfordringer. Nå var ikke lenger norsk utenrikspolitikk begrenset til å omfatte tradisjonell sikkerhetspolitikk (Nyhammar 2001b:173). Den kalde krigens slutt krevde nye reaksjoner og svar fra norske utenrikspolitikere. Et av svarene på disse nye utfordringene, hvor en så at flere regionale og mindre konflikter blusset opp, var et sterkere norsk engasjement for en fredligere verdensutvikling (Nyhammer 2001a:76).

3.2.1 Norske utenrikspolitiske målsettinger

Neuman og Ulriksen (1997:102) skriver at det skjedde en omlegging av norske utenrikspolitiske målsettinger etter opphøret av den kalde krigen. Målsettingene omdefinerte nå fokuset fra å bare omhandle ”nasjonal sikkerhet” til også å omhandle ”internasjonal sikkerhet”. Hensynet til FN, OSSE, EU, VEU og NATO kom inn blant

målsettingene da regjeringen i 1995 foreslo nye sikkerhetspolitiske målsettinger (Neuman og Ulriksen 1997:97-103). Jeg har sett nærmere på hva regjeringene har skrevet i statsbudsjettene om offisielle norske utenrikspolitiske målsettinger.

Målsettingene kan kort oppsummeres i to kategorier (UD – Målene):

Kategori 1: Å fremme Norges økonomiske og politiske interesser i bred forstand og understøtte Norges a) *velferd*; det innebærer å arbeide for å påvirke fordelingen av goder og fordeler i det internasjonale samfunn til Norges gunst. Det betyr å fremme norsk eksport og sikre like konkurransevilkår for norsk næringsliv. B) *sikkerhet*; dette innebærer å forebygge og forhindre at fremmed vilje skal påtvinges Norge med militærmakt eller press. Og sist c) *suverenitet*; det innebærer å sikre norsk handlefrihet og suverenitet generelt i den internasjonale politikken.

Kategori 2: Å fremme internasjonal a) *fred*; hvor det innebærer å se at det er en økt gjensidig avhengighet mellom landene. Konflikt et sted vil ofte kunne få betydelige ringvirkninger mange andre steder. Fred er derfor en forutsetning for alle andre former for positiv utvikling. B) *rettferdighet og utvikling*; her handler det om å se at en effektiv bekjempelse av fattigdom virker positivt inn på underliggende årsaker til krig og terrorisme. Og sist c) *respekten for menneskerettighetene*; hvor en ser at innsatsen for alle politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter bidrar til å sikre internasjonal fred og rettferdighet.

Målsettingene i kategori 1 bærer ikke preg av å være moralske normer. De er inspirert av den nasjonale interesse, og skal styrke Norges stilling, slik nasjonal interesse er definert i begynnelsen av denne oppgaven. Målsettingene i kategori 2 bærer derimot mer preg av å kunne vurderes som moralske normer, ettersom de er universelle og vurderer konsekvensene av handlingene til beste for alle berørte parter. Da mener Norge at målsettingene i kategori 2 er til fellesskapets beste. Den norske bistanden i fredsprosessen mellom Israel og PLO ble fra offisielt hold begrunnet ut fra et ønske om å bidra til økonomisk og sosial utvikling og stabilitet, styrke den demokratiske utviklingen, fremme respekt for menneskerettighetene samt bidra til dialog og forståelse mellom partene (UD – Norges engasjement i fredsprosessen i Midtøsten).

Dette ønsket gir preg av å ville la moralske normer styre Norges utenrikspolitikk i forholdet til fredsprosessen i Midtøsten.

Norges tidligere utenriksminister Knut Frydenlund mente at Norge vanskelig kunne forsvare sine nasjonale interesser og nasjonale identitet ved Norges landegrenser (Frydenlund 1982:208). Han advarte sterkt mot isolasjonstanker, og mente Norge var best tjent med et aktivt engasjement på den internasjonale arena. En fortsatt maktspredning, og å jobbe for en utbygging av det internasjonale samarbeidet, måtte nødvendigvis være hovedelementene i Norges utenrikspolitikk (Frydenlund 1982:209). Det er interessant å se hvordan det er i Norges interesse å bidra til stabilitet og forutsigbarhet i nærområdene spesielt og verden generelt. Norges nasjonale interesser sikres best gjennom at Norge engasjerer seg aktivt i arbeidet med å skape en mer fredlig verden (St.prp.nr.1 (2002-2003):9). Hvert år understrekes dette sentrale poenget i stortingsproposisjon nr. 1 fra regjeringen og Utenriksdepartementet. Frydenlunds tanker har tydelig satt sine spor i utformingen av Norges utenrikspolitikk.

3.2.2 Interesser i norsk utenrikspolitikk

Norges interesser i verden har ikke endret seg i stor grad etter den kalde krigens slutt. Det som derimot har endret seg etter den kalde krigen, og for så vidt som stadig er i endring internasjonalt, er rammebetingelsene for å handle i utenrikspolitikken. Knut Vollebæk sier i mitt intervju med ham at:

De nasjonale interessene er ikke endret så veldig mye, men uttrykksformen, handlingsrommet er på mange måter blitt annerledes. Vårt ønske har vært: fred, stabilitet, utvikling, velstand. I den kalde krigens tid så betydde det oppbygging av et sterkt NATO, et slags bolverk mot kommunismen. [...] Så faller Berlin muren, og så forsvinner Sovjetunionen og blir til Russland, fortsatt så er jo vi opptatt av stabilitet, fred, sikkerhet, velstand, utvikling, men aktørene er annerledes og konfliktene er annerledes (Vollebæk 2005 [intervju]).

I tråd med de norske utenrikspolitiske målsettingene kan vi si at norske interesser er for det første en trygg og fredlig verden hvor alle kan drive handel på like vilkår. Så

har Norge igjen en interesse av høy pris på sine eksportartikler, da særlig representert ved olje og gass eksport¹⁰. For det andre er det i Norges interesse at landet respekteres som en autonom stat i verden, og at andre land ser Norge som en ansvarsfull og seriøs samtalepartner i viktige internasjonale temaer. Dette innebærer på mange måter det interessante poenget at det er i Norges interesse at landet kan spille en rolle i verdenspolitikken, i betydningen at den norske stemmen blir hørt i verden. Synlighet blir stadig mer og mer definert som en nasjonal interesse (Nye 2004). Norge ønsker å være en synlig aktør, og har en ambisjon om å spille en rolle i verdenspolitikken. For det tredje peker Vollebæk på at høy levestandard og velferd er en naturlig nasjonal interesse for Norge.

For det fjerde er det en norsk interesse at verden ledes av FN og baseres på folkeretten, og et sterkt internasjonalt samarbeid. En verden styrt av de mektigste militærmaktene vil være en urolig og utrygg verden, og er derfor ikke i en småstats interesse. Helt siden FN's grunnleggelse i 1945 har FN vært en hjørnestein i norsk utenrikspolitikk (Odin – Norway and the United Nations – a love story). Behovet for internasjonalt samarbeid og det faktum at alle er avhengig av hverandre, har særlig blitt tydelig etter 11. september og kampen mot internasjonal terrorisme. En viktig årsak til at Norge har støttet opp om FN er at det nettopp innenfor denne organisasjonen har vært mulig å forene egennyttige interesser og ideelle motiver (Ferman 1997:209). Norge har derfor vært en flittig bidragsyter til FN både økonomisk og med soldater til fredsstyrker.

Det er videre i Norges interesse at nærområdene utvikler seg til å bli mer demokratiske, mer velstående og mer stabile land. Her er det nok å nevne Russland som et eksempel. Et enormt stort land med en helt spesiell historie fra den kalde krigen da verden var delt mellom USA og Sovjetunionen. Fortsatt besitter Russland gamle atomubåter og annet gammelt militært materiell som Norge har en klar

¹⁰ Her er Norge i skvis mellom stormaktene. På den ene siden så er vi alliert med USA og Europa. På den annen side så har Norge, på tross av at man ikke er medlem av OPEC, felles interesse med landene i Midtøsten i høye priser på olje og gass. Det er følgelig ikke i norsk interesse med "offentlig" lys på dette dilemma på den internasjonale arena.

interesse av at russerne kvitter seg med på en miljøvennlig og forsvarlig måte. Atomforurensingen på Kolahalvøya er et regionalt problem som i høy grad angår Norge og nærområdene. Kofi Annan peker på nye utfordringer for verdenssamfunnet, utfordringer som krever samarbeid for å løses på riktig måte:

I vår globaliserte verden er det ikke slik lenger at kaos holder seg innenfor landegrensene. Kaos og uorden brer seg utover landegrensene i form av flyktningstrømmer, terrorisme eller ulovlig handel med narkotika, våpen eller mennesker (Kofi Annan 2004).

Virkemidlene for å oppnå disse interessene har endret seg etter den kalde krigen, og kan i dag sies blant annet å være å opptre som en engasjert og seriøs bidragsyter til fred, rettferdig utvikling, menneskerettigheter og demokrati globalt. Dette kan man bidra til gjennom å føre en normativt begrunnet utenrikspolitikk. Norsk utenrikspolitikk har som vi ser med seg en dimensjon av verdibasering.

3.2.3 Verdigrunnlaget for norsk utenrikspolitikk

Verdigrunnlaget som den norske utenrikspolitikken bygges på, kommer til uttrykk i det årlige statsbudsjettet for Utenriksdepartementet. Dette verdigrunnlaget har ikke forandret seg så mye etter den kalde krigens slutt, men betoningen av verdigrunnlagets betydning for utenrikspolitikken har blitt tydeligere. I statsbudsjettet for Utenriksdepartementet i 2004 heter det at:

Frihet og rettferdighet, fred og sikkerhet, demokrati og menneskerettigheter, bærekraftig utvikling og bekjempelse av fattigdom er sentrale elementer i dette verdigrunnlaget. Det forplikter oss til å søke å spille en viktig rolle for å styrke det internasjonale samarbeid og videreutvikle folkeretten og forpliktende avtaleverk for alle nasjoner. Uansett utviklingsnivå og geografisk plassering er en bedre organisert verden i alle mindre staters interesse (St.prp.nr 1 (2003-2004):11).

En tilsvarende formulering og betoning kan vi finne i statsbudsjettet for Utenriksdepartementet i 2006:

Norske utenrikspolitiske prioriteringer preges både av hensynet til langsiktige norske interesser og en verdiforankring i menneskers behov for frihet og rettferdighet, fred og sikkerhet, og demokrati og menneskerettigheter. Der Norge kan ha en aktiv rolle internasjonalt for å sikre fred og lindre nød og fattigdom har vi en forpliktelse til å bidra med våre ressurser og kompetanse (St.prp.nr 1 (2005-2006):11).

Dette verdigrunnlaget, formulert i så og si hvert eneste statsbudsjett, legitimerer den sterke norske innsatsen for fred i utenrikspolitikken. Dersom vi gjør en egen studie av norske politikeres legitimering og begrunnelser for et bestemt fredsengasjement vil vi se at det er en sterk vektlegging av etikk og moralske normer i en typisk idealpolitisk argumentasjon. Det er ikke ofte man hører utenrikspolitikere snakke høyt om Norges makt og nasjonale interesser.

3.3 Den norske modellen

Jeg skal her ta for meg hvordan samarbeidet mellom frivillige organisasjoner og norske myndigheter er bygd opp, i det som blir kalt ”den norske modellen”.

Utviklingen av den norske modellen startet etter den kalde krigens slutt, da lyktes det Norge å finne en ny vei for å bidra til fred og konfliktløsning i verden. Siden midten av 1990-tallet har den norske modellen offisielt blitt profilert som Norges merkevare internasjonalt, og som Norges bidrag til verdenspolitikken i globaliseringens epoke (Tvedt 2003:55-60; Ørum 2004:171-189). Den norske modellen har blitt et begrep i internasjonalt fredsarbeid, og har gitt flere konkrete fredsavtaler. De to mest kjente fredsavtalene er Oslo-avtalene som ble undertegnet i 1993 og i 1996. Den første mellom Israel og PLO, og den andre med partene i borgerkrigen i Guatemala. Den norske modellen bygger fredsarbeidet på det lille lands fortrinn som fredsforhandler. Modellens fundament er arbeidet og bistanden ikke-statlige norske organisasjoner har gjort i de ulike verdensområdene gjennom en årrekke, utført av de fem store norske hjelpeorganisasjonene¹¹ men også av nesten 100 andre frivillige organisasjoner som

¹¹ De fem store norske hjelpeorganisasjonene er Norges Røde Kors, Kirkens Nødhjelp, Redd Barna, Norsk Folkehjelp og Flyktinghjelpen.

opererer ut fra den norske modellen (Tvedt 2003). Disse arbeider alle i større eller mindre grad for fred og menneskerettigheter i over 100 land spredd over hele verden. Samarbeidet mellom UD og de frivillige organisasjonene baserer seg på gjensidig tillit og respekt for hverandres ulike roller (Bucher-Johannessen 1999:200).

Den norske modellen bygger på fire elementer (Odinarkiv – Norge i fredens tjeneste). Det første elementet er det nære samarbeidet som har vokst fram mellom norske statlige myndigheter, akademiske institusjoner og ikke-statlige humanitære organisasjoner på 1990-tallet. Dette samarbeidet er basert på lange historiske tradisjoner tilbake til 1960-tallet hvor det har vært slik at stat og organisasjon har hatt samme mål (Tvedt 2005 [intervju]). Dette tette samarbeidet mellom stat og organisasjon er også den viktigste forutsetningen for en rask, fleksibel og effektiv hjelp til krise- og konfliktområder verden over.

Det andre elementet i modellen er Norges gode rykte i arbeidet for verdensfreden. Fordi Norge er et lite land uten kolonifortid og stormaktsinteresser, og fordi norske frivillige organisasjoner har drevet fredsarbeid i mange år, har få parter i konfliktområder noe imot at Norge kommer inn som fredshjelper og bistandsyter.

Det tredje elementet i modellen er nettverket av norske nøkkelpersoner fra frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og utenriktjenesten. I Midtøsten-prosessen og i Guatemala-forhandlingene var dette nettverket i stand til å tilby utradisjonelle diplomatiske kanaler utenfor de offisielle. Et slikt nettverk må klare å tilby partene en fortrolig kanal og det må unngås offentlig debatt om fredssamtalene. Torbjørn Jagland beskriver dette noe udemokratiske trekket ved den norske modellen i sin bok *Vår sårbare verden* på følgende vis:

I Norge er det få som må trekkes inn i utformingen av utenrikspolitikken og fredspolitikken. Den utenrikspolitiske ledelsen må ikke snakke i utrengsmål – i hvert fall ikke offentlig. Dermed er det lettere å oppnå fortrolighet, noe som er en forutsetning for å få kontakt med partene (Jagland 2001:136).

Både Arne Ørum (2004:27) og Terje Tvedt (2005 [intervju]) fremhever dette poenget med at det nesten ikke forekommer offentlig kritisk debatt i den hjemlige politiske debatten om Norges engasjement i ulike fredsprosesser. Terje Tvedt påpeker at:

Den norske modellen skaper det intellektuelle klimaet for at man ikke stiller de kritiske spørsmålene som man da ellers har stilt seg, eller som man er stolt av å stille i den mer europeiske tradisjonen. [...] Torbjørn Jagland som jo var utenriksminister, [...] sa at nettopp en av forutsetningene for at Norge kan spille en slik rolle er at i Norge så er det ingen diskusjon. Avisene er ikke interessert. Organisasjonene er enige. Altså: det er ingen diskusjon om utenrikspolitiske spørsmål i Norge. [...] Det er et paradoks å tenke over (Tvedt 2005 [intervju]).

Det fjerde elementet i modellen er viljen og evnen til å jobbe langsiktig. Når fredsavtaler er inngått, kreves økonomisk støtte for å bygge opp demokratiet, institusjoner og infrastruktur. En forutsetning for at freden skal overleve er at den enkeltes hverdag, levekår, helse og utdanning bedres. Folket må oppleve at fredsavtalen gir dem sikkerhet og åpner dørene opp for en bedre fremtid. Dette kan bare skje ved nøye og praktisk oppfølging og tett internasjonalt samarbeid.

Den norske modellen kjennetegnes av høy grad av fleksibilitet. Den kan brukes når mange organisasjoner, institusjoner og personer jobber sammen, eller bare noen få. Den er lett å tilpasse lokale forhold. De viktigste lærdommene fra arbeidet med den norske modellen er for det første at et lite land kan være en effektiv tilrettelegger av fredsforhandlinger, selv om det verken har stormaktenes styrke eller FNs erfarne ekspertkorps. Et lite land uten kolonifortid og stormaktsambisjoner kan lettere vinne troverdighet hos partene. Et lite land har ofte raskere og mindre rigide byråkratiske budsjett rutiner. Et lite land kan derfor være raskt tilstede med effektiv hjelp i kriseområder.

For det andre har den norske modellen vist at den aktive tilrettelegger må overbevise partene om at det ikke finnes noe langsiktig alternativ til en fredsavtale.

Tilretteleggeren må avklare og avveie partenes posisjon og status. Det kan for eksempel få katastrofale følger å gi voldelige politiske grupper samme status som et

lands regjering. Motsatt kan det bli like ødeleggende for forhandlingene dersom en bred folkelig gerilja ikke får samme status som en lite representativ sentralmakt.

Den norske modellen preges av tankegangen om at det er best å ta et skritt av gangen. Det er lurt å starte med de lette spørsmålene, for siden å returnere til de mer komplekse og vanskeligste spørsmålene i konflikten. Siden alternativet til en ufullkommen fred ofte er en full krig, kan en dårlig fredsavtale være å foretrekke fremfor fortsatt krig og vold. Fredsbygging er meget tidkrevende og freden er ikke sikret selv om en papiravtale er undertegnet. Det mest krevende arbeidet starter etter at fredsavtalen er underskrevet og freden skal settes ut i live. For å realisere freden på bakken er langsiktig og fleksibel bistand, hjelp til å bygge skoler, veier og demokratiske institusjoner helt sentrale elementer for å nå frem til en stabil og varig fred mellom to stridende parter.

Det norske engasjementet i Midtøsten var i særdeleshet en prosess som vokste frem basert på den norske modellen, og det var en prosess hvor man tok ett og ett skritt av gangen, samtidig som man fra norsk side var ekstremt fokusert på å være fleksible og la partene få tid til å bygge tillitt. Det er interessant å merke seg Jan Egeland, Mona Juul og Terje Rød-Larsen kommentar i forordet til Jane Corbins bok om Midtøstenforhandlingene. Her hevder de tre at:

Gjennom et samarbeid mellom Utenriksdepartementet og FAFO var vi i en posisjon hvor vi kunne tilby israelske uoffisielle representanter og PLO en forhandlingsmodell som tilfredstilte behovet for å benekte at reelle forhandlinger hadde funnet sted ("deniability"). FAFOs UD-finansierte levekårsundersøkelse og UDs vertskap for det internasjonale møtet om palestinske flyktninger i mai 1993, hvor FAFO la frem sitt forskningsmateriale, gav oss i mer enn ett år en perfekt ramme for de femten hemmelige forhandlingsmøtene (Egeland, Juul og Rød-Larsen 1994:7).

Egeland, Juul og Rød-Larsen fortsetter videre med å fremheve at:

Denne formen for samarbeid mellom statlige myndigheter og akademiske og humanitære miljøer er trolig mer utviklet i Norge enn i noe annet land. Det har ført til at Norge står sentralt i fredsforhandlinger også i Guatemala, har en ledende rolle i hjelpearbeidet på Balkan, og står bak en serie omfattende levekårsundersøkelser i Midtøsten, Russland og Afrika (Egeland, Juul og Rød-Larsen 1994:7-8).

Her bekrefter Egeland, Juul og Rød-Larsen at den norske modellen er hovedforklaringen på hvorfor Norge er i stand til å mekle mellom stridende parter over hele verden. I Midtøsten-konflikten begynte det som et levekårsprosjekt hvor interesserte intellektuelle og internt engasjerte lokalt i de palestinske områdene så mulighetene for å sikre vann, strømforsyning, kloakk, og alle nødvendige ressurser som skal til for at et lokalsamfunn skal utvikle seg. Da ble det klarere både for palestinere og israelere at i det små så hadde de felles interesser. Ut fra disse felles interessene vokste tanken frem om en fredsprosess som etter hvert involverte flere parter på et stadig høyere nivå, og til slutt på så høyt nivå at det ble ført hemmelige forhandlinger mellom hovedaktørene i PLO og Israel, og det endte opp som en fredsavtale.

Det er dette nære samarbeidet mellom norske myndigheter, akademiske institusjoner og frivillige organisasjoner som inngår i den norske modellen som gjør det mulig for Norge å yte rask og fleksibel hjelp til de stridende partene.

3.3.1 Oslo-kanalens fordeler

Både i fredsprosessen i Midtøsten og de andre norske fredsengasjementer har det blitt tydelig for mange at det stille diplomati har noen klare fordeler, som det kan være nyttig å nevne eksplisitt. Det er hevdet at en viktig nøkkel til Oslo-prosessens suksess var en slags privatisering av utenrikspolitikken (Østerud 1997:98). Jeg skal her belyse det de norske myndigheter selv mener er de viktigste fordelene ved Oslo-kanalen (Odinarkiv – Norge i fredens tjeneste).

For det første gir en hemmelig fredskanal partene stor grad av frihet. At partene møtes og drøfter en fredsavtale uten press og påvirkning fra medier har vist seg å

være mer fruktbart enn at det skal utspille seg et politisk-retorisk spill mellom partene for å tilfredsstille de ulike fløyene i konflikten.

For det andre gir det stille diplomati partene muligheten til å gå rett på sak. Det blir unødvendig for partene å komme med tidkrevende diplomatiske formaliteter eller høflige taler for galleriet. En Oslo-kanal gir partene muligheten til å gå direkte i gang med reelle forhandlinger, selv om man fra norsk side legger opp til å ta utfordringene og problemene i en bestemt rekkefølge. De vanskeligste spørsmålene blir bevisst utelatt i startfasen, i erkjennelsen av at det er mest virkningsfullt å starte med de enkle spørsmålene, for deretter å vurdere de mer komplekse spørsmålene senere.

Den tredje fordelen Oslo-kanalen har er den uformelle atmosfæren som preger forhandlingene. Det vektlegges å bygge opp gjensidig tillit slik at forhandlingene kan føres i en rolig og vennlig tone. Det legges opp til at partene skal møtes i for dem uvante og fremmede omgivelser, gjerne med ulike opplevelser av den særegne norske naturen. Dette kan i seg selv bidra til å skape en ny dynamikk og et nytt klima mellom de stridende partene.

For det fjerde gir Oslo-kanalen partene ryggdekning til å drive samtaler med hverandre. Flere ganger har den ikke-statlige forskningsinstitusjonen FAFO blitt engasjert på et tidspunkt i forkant av selve fredsforhandlingene for å utføre levekårsundersøkelser blant de berørte partene. I virkeligheten har dette forskningsarbeidet mest vært et skalkeskjul for at fredssamtaler fant sted.

Den femte fordelen Oslo-kanalen har hatt har således vært at partene har fått lov til å være mest mulig anonyme. Det blir ikke benyttet flotte hoteller med VIP-fasiliteter eller unødvendig luksus som gjør samtalen mer formelle enn de nødvendig trenger å være. De egentlige navnene og titlene på forhandlerne blir heller ikke benyttet, nettopp for å gjøre partene likeverdige og komfortable sammen med hverandre. Samtalen blir også systematisk kamouflert, gjerne som seminarer i regi av forskningsinstitusjoner eller frivillige humanitære organisasjoner.

Til siste gir Oslo-kanalen partene trygghet. Et lite tilretteleggingsteam fra Norge gir partene trygghet om at ingen nordmenn skal lekke detaljer eller informasjon fra forhandlingene ut til pressen, verken under eller etter forhandlingene. Partene må stole på at ingen av nordmennene kommer til å lekke informasjon om forhandlingene, også hvis forhandlingene ikke skulle lykkes og bryte sammen uten et konkret resultat. Denne tryggheten får partene bare dersom man fra norsk side lykkes med å bygge opp den nødvendige tilliten mellom alle de involverte i forhandlingene. Det har i ettertid blitt reist mye kritikk fra flere hold i Norge mot den strenge hemmeligholdingen av sakspapirer og referater fra fredsforhandlingene i Midtøsten (Eraker 2006:18-25), men det ville neppe blitt akseptert av partene at det ble offentliggjort referater fra de hemmelige forhandlingene mellom israelerne og palestinerne. Jan Egeland har fremhevet at nettopp dette var Oslo-prosessens nye bidrag til fredsprosessen, at media ikke var informert og at partene kunne bruke tiden effektivt på selve forhandlingene og ikke på å skrive referater og protokoller (Egeland 1994:350).

3.4 Ulike norske fredsengasjementer

Jeg skal nå se nærmere på fire konkrete fredsengasjement som Norge har vært involvert i mye på grunn av Midtøsten-engasjementet. Etter den kalde krigens slutt har Norge hatt et betydelig engasjement for fred og forsoning spredt over hele verden. I tillegg til engasjementet i Midtøsten har Norge i større eller mindre grad vært involvert i fredsarbeid i Guatemala, på Haiti, i Colombia, på Kypros, på Sri Lanka, i Eritrea og i Sudan. Norges rolle som tilrettelegger i freds- og forsoningsprosesser har vært bygd opp ut i fra den norske modellen, hvor det er de frivillige organisasjonene og andre som gjør mye av arbeidet i startfasen, og med utenriksdepartementet som en støttespiller. Dette har i følge utenriksdepartementet selv gitt Norge et positiv omdømme i andre sammenhenger siden (UD – Fred og forsoning). Norske erfaringer har vist at også små nasjoner kan spille en konstruktiv rolle for å løse vanskelige konflikter, også uten direkte involvering fra FN eller

stormaktene. I de konfliktene det norske fredsengasjement har fungert, skyldes dette at det har vært en genuin forhandlingsvilje fra alle parter og en aksept av Norges rolle som tilrettelegger. Norge har da lovet et langsiktig fredsengasjement politisk og økonomisk, også etter at en fredsavtale har kommet i stand. Den norske modellen har vært helt avgjørende viktig her, og har sikret rask og fleksibel hjelp. Det norske engasjementet har hatt svært ulik karakter selv om det i hovedsak har dreid seg om en tilretteleggerrolle, slik det var tilfelle i fredsprosessene på Filippinene. Andre ganger har Norges rolle vært å bistå partene i deres forsøk på å komme frem til en politisk løsning på konflikten, eller andre ganger igjen har Norge hatt en rolle i å tilrettelegge en dialog mellom de politiske partiene i arbeidet med å etablere demokratiske strukturer. Dette viser at de ulike fredsengasjementene har gitt Norge dels ulike og varierte roller.

I en rekke fredsprosesser har Norge benyttet stor og rask overgangsbistand i tillegg til langsiktig utviklingssamarbeid og humanitær støtte. Fredsengasjement kombinert med en fleksibel bruk av bistandsmidler har vist seg å være svært effektivt, og absolutt et av suksesskriteriene bak det norske fredsengasjementet. Norske fredsforhandlere har hatt store pengesummer til rådighet til bruk umiddelbart etter undertegning av fredsavtaler. Terje Tvedt understreker dette viktige og effektive virkemidlet i mitt intervju med ham (Tvedt 2005 [intervju]). Dette har gitt Norge ry for å være en svært seriøs tilrettelegger for fred.

Jeg velger å belyse de mange ulike norske fredsengasjementer med fire landeksempler som jeg mener er svært illustrerende. Dette er fredsengasjementet i Guatemala, på Haiti, på Sri Lanka og i Sudan. De ble alle til som et resultat av den norske modellen. Det er naturlig å starte med det norske engasjementet i Guatemala siden dette kom først i tid.

3.4.1 Guatemala

Helt siden 1954 har Guatemala vært preget av militærkupp, opprør, vold, politisk terror, og det anslås at over 200 000 mennesker har mistet livet i urolighetene. Den

sosiale nøden er stor, og nær 80 prosent av Guatemalas befolkningen lever i fattigdom. Norsk bistand til Guatemala gikk i en årrekke hovedsaklig gjennom norske frivillige organisasjoner, kanskje spesielt gjennom Kirkens Nødhjelp og Norsk Folkehjelp som begge hadde fast tilstedeværelse i landet fra slutten av 1970 årene. Et jordskjelv i 1976 gjorde én million mennesker hjemløse, og forsterket den sosiale og økonomiske nøden i landet. Kirkens Nødhjelp startet kort tid etter dette jordskjelvet opp hjelpearbeid og gjenoppbygging i katastrofeområdene, og Petter Skauen var sentral i Kirkens Nødhjelps arbeid helt fra starten (Tvedt 1997). Skauens sterke sosiale engasjement og store evne til å etablere kontakt og bygge nettverk skulle senere bli meget viktig i tilretteleggingen av fredsprosessen (Helle 1998; Bucher-Johannessen 1999:213).

På slutten av 80-tallet tok Gunnar Stålsett i Det lutherske verdensforbund et viktig initiativ til å bli en kanal mellom partene i den fastlåste borgerkrigen. Litt senere kom norske myndigheter med som støttepartner, og i 1992 ble en vennelandsgruppe for Guatemala med USA, Mexico, Venezuela, Spania, Colombia og Norge opprettet (Odinarkiv – Fredsprosessen i Guatemala). Fra dette tidspunkt kan vi snakke om en offisiell norsk rolle i fredsprosessen. FN gikk inn i prosessen, og Norge ble bedt om å tilrettelegge forhandlingene mellom partene i konflikten, geriljaen på den ene siden, myndighetene, militæret og de rike jordeierne på den andre. Norge økte bistandsarbeidet betydelig etter at Norge ble medlem av vennegruppen for fredsprosessen i 1992, men også på den diplomatiske siden økte engasjementet og i 1997 ble det opprettet egen norsk ambassade i Guatemala (Odinarkiv – Norge i fredens tjeneste).

Etter flere års arbeid førte det norske engasjementet frem til en fredsavtale som ble undertegnet 29. desember 1996. Denne avtalen bestod av ni delavtaler som la et godt grunnlag for fred. Arbeidet med å implementere fredsavtalen pågår fortsatt, og har derfor krevd et langsiktig engasjement fra norsk side både humanitært og diplomatisk. Norges utviklingssamarbeid i Guatemala har i all hovedsak vært knyttet til gjennomføringen av fredsavtaleverket, og Norge har arbeidet innenfor tre

satsningsområder knyttet til gjennomføringen av fredsavtalen. Disse tre er styrking av rettsstaten, støtte til demokratiseringsprosessen og å fremme urfolks rettigheter. Den samlede norske bistanden har de siste årene ligget på rundt 100 millioner kroner årlig. Denne bistanden har i veldig stor grad vært knyttet direkte til gjennomføringen av og å sikre freds- og demokratiseringsprosessen i landet. Støtten er i all hovedsak kanalisert gjennom FN-systemets representasjoner i Guatemala, Organisasjonen av Amerikanske Stater (OAS) og lokale institusjoner og organisasjoner. Norge støtter freds- og demokratiprosessen gjennom å gi midler til OAS som skal styrke de politiske partiene og dermed de demokratiske institusjonene. Programmet er rettet mot partiene både på lokalt og nasjonalt plan, og det prioriteres å øke den politiske deltakelse blant kvinner, ungdom og urfolk. I forkant av valget i november 2003 støttet Norge OAS sitt arbeid for å øke valgdeltakelsen. Norge har også valgt å støtte UNDP i deres arbeid med å styrke de sivile samfunns politiske deltakelse, og et samarbeid med forskningsmiljøene har også bidratt til at det sivile samfunn har blitt viktige bidragsytere i den offentlige debatt.

Fremdeles er nøden stor i Guatemala, og hele 80 prosent av befolkningen lever i fattigdom. Fredsprosessen har møtt motstand fordi det ennå er store forskjeller mellom fattig og rik. Imidlertid peker utenriksdepartementet på at fredsforhandlingene har satt i gang prosesser i det guatemalanske samfunn som kan gi bedre uttelling på lengre sikt (Odinarkiv – Norge i fredens tjeneste).

3.4.2 Haiti

Haiti er et av verdens fattigste land, og fattigdom og utbredt sosial nød er en av hovedgrunnene til at det har vært vanskelig å grunnfeste demokratiet i landet. Tradisjonelt har forbindelsene mellom Norge og Haiti, det være seg politiske, økonomiske eller humanitære, vært svært begrenset. Gjennom Haitis 200 års selvstendighet har landet aldri opplevd annet enn korrupte og undertrykkende regimer (Aftenposten 2004). Det var demokratisk valg på Haiti i 1990, men vinneren Jean-Bertrand Aristide ble styrtet i et militærkupp året etter. I 1994 invaderte USA Haiti

for å roe situasjonen i landet, og for å legge grunnlag for demokrati og gjeninnsette Aristide. I 2000 ble Aristide gjenvalgt som president, men ble senere i 2004 tvunget til å forlate Haiti på grunn av utbredt misnøye med hans manglende evne til å bedre de sosiale forholdene i landet.

I 1979 ble Haiti og Den dominikanske republikk rammet av en kraftig orkan, og ofrene for flommen var titusener. Det var denne naturkatastrofen som startet Kirkens Nødhjelp sitt humanitære hjelpearbeid i landene. Petter Skauen i Kirkens Nødhjelp var meget sentral i hjelpearbeidet allerede fra et tidlig tidspunkt. Skauen og Kirkens Nødhjelp hadde også på Haiti tilegnet seg kunnskap om de lokale utfordringene i landet, og samtidig utviklet relasjoner og kontaktnettverk som inkluderte sentrale aktører både på den humanitære siden og den politiske siden.

Dette nettverket ble benyttet i fredsmeglingen da Norge i 1998 ble oppfordret av USAs utenriksminister Madeleine Albright om å involvere seg på Haiti. Denne henvendelsen kom på bakgrunn av at Haiti ikke lenger stod særlig høyt på amerikanernes agenda, og fordi USA så Norge som en bedre egnet tilrettelegger for en fredlig løsning på konflikten i landet, enn det USA selv hadde vist seg å være tidligere. Mye av begrunnelsen i 1998 for at Norge ble trukket inn i fredsprosessen på Haiti var at man anså Norge for ikke å ha egeninteresser i dette området, og at Norge derfor kunne fungere som en nøytral tilrettelegger (Bonde 1998). Norge besvarte henvendelsen fra USA med å sende Terje Rød-Larsen¹² og daværende statssekretær Wegger Chr. Strømme¹³ til Haiti, og innledet raskt samtaler med de stridende partene og tilbød dem en hemmelig fredskanal etter modell av Oslo-prosessen. Denne fredskanalen som ble åpnet i 1998 er fortsatt aktiv og senest i august 2006 har

¹² Rød-Larsen var på dette tidspunktet, sommeren 1998, kortvarig engasjert i Utenriksdepartementet av daværende utenriksminister Knut Vollebæk (KrF) for å følge fredsprosessen i Midtøsten nærmere. Vollebæk fikk kritikk fra egne partifeller i KrF for dette, både fordi Rød-Larsen ble oppfattet for Palestina-vennlig og mer generelt fordi han var en tidligere AP-statsråd. Det var imidlertid partene i Midtøsten som hadde bedt om Rød-Larsens involvering fra norsk side.

¹³ Strømme var på dette tidspunkt statssekretær med særlig ansvar for "fred og forsoningsprosesser, menneskerettigheter, forholdet til land i Asia, Afrika, Latin-Amerika og Midtøsten, samt FN".

utenriksdepartementet og Kirkens Nødhjelp vært tilretteleggere for fredssamtaler mellom partene på Haiti.

I denne fredskanalen har partene blitt tatt med til uvante omgivelser, og det ble blant annet lagt opp til møter og drøftelser med partene¹⁴ på hurtigruta i Nord-Norge. Petter Skauen sa til Aftenposten i 2004 at det var Utenriksdepartementet som hadde ansvaret for de politiske samtalene mellom partene, og at Kirkens Nødhjelp bare måtte ses som en tilrettelegger i fredsprosessen (Nordeng 2004). I 2000 startet forskningsstiftelsen FAFO i samarbeid med FNs utviklingsprogram (UNDP) opp en levekårsundersøkelse på Haiti. Dette viser igjen på en enkel måte hvor godt sammenvevd arbeidsforholdet mellom de frivillige organisasjonene, forskningsinstitusjoner og norske myndigheter kan være. Norges rolle på Haiti kan kort oppsummeres å være å tilrettelegge for en dialog mellom de politiske partiene i arbeidet med å etablere demokratiske strukturer.

3.4.3 Sri Lanka

Bakgrunnen for henvendelsen fra de to partene på Sri Lanka var Norges internasjonalt kjente meglerinnsats i Midtøsten og den noe mindre påaktede rolle Norge spilte i fredsprosessen i Guatemala (Helle 2000). I tillegg til dette kom henvendelsen fra partene som en følge av at norske frivillige organisasjoner har hatt et bistandsengasjement på Sri Lanka siden 1977, som har gjort Norge godt kjent på Sri Lanka, og det faktum at 8-9000 tamiler bor i Norge (UD - Norsk bistand til Sri Lanka). Mange av disse er kommet til Norge som politiske flyktninger, og dette har igjen åpnet opp dører for Norge som fredsmegler på Sri Lanka. Stridens kjerne på Sri Lanka er Tamilgeriljaens kamp helt tilbake til 1983 for en egen tamilsk stat i de tamilskdominerte områdene nord og øst på Sri Lanka. Singaleserne utgjør det klare flertallet på Sri Lanka, og sentralregjeringen ønsker å holde Sri Lanka sammen som en enhetlig stat. Den tamilske minoriteten er godt organisert militært og så lenge

¹⁴ Partene i denne sammenheng er president Aristides folk og representanter for opposisjonen på Haiti.

kampene har pågått har over 55.000 mennesker mistet livet i de blodige kampene (Aftenposten 1999). Sentralregjeringen på Sri Lanka klarte ikke å slå ned tamilgeriljaen (LTTE - geriljaen) med militære midler, men regjeringen fortsatte diskrimineringen av tamilene på Sri Lanka. Da kampene mellom regjeringen og tamilgeriljaen dro ut i tid, vokste forståelsen hos begge parter på at konflikten måtte løses med andre enn militære midler. Både det britiske samveldets generalsekretær og Norge har opptrådt som tilretteleggere i skytteltrafikk mellom partene.

Det var Sri Lankas kvinnelige president Chandrika Kumaratunga som i januar 2000 offentliggjorde at Norge var inne som tilrettelegger i fredsprosessen. Fra dette øyeblikk var det ikke mulig for Norge å holde forhandlingene hemmelige lengre, og Norges rolle ble fra dette mer og mer komplisert, men fortsatte med uforminsket styrke (Helle 2000). Etter at det norske engasjementet ble kjent ble Erik Solheim¹⁵ engasjert av Utenriksdepartementet for å løfte det norske engasjementet ytterligere opp på offisielt nivå. Som spesialrådgiver bidro Solheim sterkt til våpenhvileavtalen som ble fremforhandlet i 2002. Terje Tvedt sier i mitt intervju med ham at Norge kom inn i fredsprosessen på Sri Lanka som en følge av at Erik Solheim og SV hadde støttet tamilene klarere enn en del andre land, og dermed fikk Norge tamilenes ører i større grad enn andre. Uten SV og Erik Solheims politiske engasjement i å støtte tamilene hadde neppe det norske fredsengasjementet hatt noen mulighet til å se dagens lys. Dette viser igjen hvor viktige enkeltpersoners bidrag kan være i denne typen fredsdiplomati.

Norge har etter våpenhvileavtalen av 2002 støttet utviklingen og styrkingen av de demokratiske institusjonene, og intensivert arbeidet med å øke respekten for grunnleggende menneskerettigheter. Det norske engasjementet på Sri Lanka omfatter også betydelige bistandsmidler og direkte investeringer fra norske statlige bedrifter. Et godt eksempel på dette kan være Redd Barnas bistandsarbeid rettet mot internt

¹⁵ Erik Solheim fikk fra 1.april 2000 permisjon fra Stortinget for å tiltre et 6 måneders engasjement som spesialrådgiver i Utenriksdepartementet for å arbeide med fredsprosessen på Sri Lanka. Solheim var i dette engasjementet direkte underlagt departementets politiske ledelse. Erik Solheim hadde i lang tid før dette vært mer eller mindre involvert i Norges engasjement i fredsprosessen på Sri Lanka. I dag er Erik Solheim medlem av den norske regjering som bistandsminister.

fordrevne flyktninger, og ABB og Statkrafts samarbeid for å bedre vann- og energitilførselen til flere deler av Sri Lanka (UD – Norsk bistand til Sri Lanka).

Norges rolle på Sri Lanka kan kort oppsummeres å være offisiell tilrettelegger for fredsforhandlingene, og således å bistå partene i deres forsøk på å komme frem til en politisk løsning på konflikten. Denne rollen ble mulig for Norge etter et tidlig humanitært engasjement og senere mer politisk engasjement.

3.4.4 Sudan

Krigen i Afrikas største land har pågått siden 1983 og kostet opp til to millioner mennesker livet, mens ytterligere fire millioner mennesker er drevet på flukt. Viktige årsaker til krigen er retten til selvstyre for Sør-Sudan, innføringen av islamsk lov og råderetten over oljerikdommene i landet (Aftenposten 2003). Norge har gjennom mange år hatt et betydelig engasjement i forhold til Sudan. Helt tilbake til 1960-årene har det vært omfattende akademiske og forskningsmessige kontakter mellom Universitetet i Khartoum og Universitetet i Bergen. Dette samarbeidet økte utover på 1970-tallet, da et formelt universitetssamarbeid ble etablert mellom Universitetet i Bergen og Universitet i Khartoum, og på 1980-tallet fikk Universitetet i Bergen en europeisk pris for universitetsutvikling på grunn av dette. Norges humanitære engasjement går også tilbake til 1960-tallet. I særlig grad har Kirkens Nødhjelp og Norsk Folkehjelp hatt ansvar for omfattende prosjekter (UD – Sudan). Kirkens Nødhjelp har vært i landet siden 1967, og trappet opp sin virksomhet betydelig etter 1972. I dag arbeider Kirkens Nødhjelp både i områder som kontrolleres av Sudan People's Liberation Movement (SPLM) og i områder som kontrolleres av regjeringen. Kirkens Nødhjelp samarbeider med andre bistandsorganisasjoner som ledes av FN. I tillegg har Kirkens Nødhjelp et utstrakt samarbeid med lokale kirkelige nettverk, og dette var av helt sentral viktighet for at Norge fikk spille en rolle i fredsprosessen i Sudan. Norsk Folkehjelp har også vært engasjert i Sudan og startet sin virksomhet i 1986, men Norsk Folkehjelp har kun arbeidet i de områdene som kontrolleres av SPLM og har vektlagt programmer for matvaresikkerhet og helse.

Gjennom det brede norske engasjementet for Sudan har det utviklet seg nære politiske kontakter med partene i konflikten. Våren 1989 ble det holdt en større konferanse i Bergen med deltakelse fra alle de politiske partier i Sudan. På den tiden var det flere kontakter mellom regjeringen i Khartoum og SPLM. Kuppet i juni samme år, som hadde utgangspunkt i den islamistiske bevegelsen, endret det politiske klimaet radikalt. Etter flere anmodninger fra partene foretok Utenriksdepartementet en serie med forhandlingssonderinger i 1993 og 1994. Det ble holdt flere fortrolige møter i Norge, men fredsprosessen den gang strandet på grunn av en grunnleggende uenighet mellom partene om forholdet mellom religion og politikk og om Sør-Sudans rett til selvbestemmelse.

Utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson tok i 1998 over det delte formannsvervet i “IGAD¹⁶ Partners Forum” (IPF), et verv Norge fremdeles innehar sammen med Italia, og gjennom dette fungerte Norge som en aktiv støttespiller sammen med den såkalte troikaen (USA, Storbritannia og Norge) for de to partene i forhandlingene som ledet frem til den fredsavtalen som ble undertegnet i januar 2005 (UD – Sudan). Etter denne fredsavtalen opprettet Norge fulle diplomatiske forbindelser med Sudan, og Fridtjov Thorkildsen ble Norges første ambassadør til Sudan samme året på den nyopprettede norske ambassaden. I 2005 revitaliserte Christian Michelsen Instituttet (CMI) i Bergen sitt forskningsengasjement i Sudan med formål å følge gjennomføringen av fredsavtalen.

Norges rolle i Sudan kan kort oppsummeres å være del av en støttende troika for fredsprosessen sammen med USA og Storbritannia. Denne rollen ble mulig basert på et tidlig humanitært engasjement og senere mer diplomatisk engasjement.

Alle disse fire engasjementene, både det i Guatemala, på Haiti, på Sri Lanka og i Sudan, viser at det Norge fikk til i disse fredsprosessene, kom som et resultat av det

¹⁶ IGAD = Intergovernmental Authority for Development. IGAD er den regionale organisasjonen for samarbeid mellom landene på Afrikas horn.

langsiktige engasjementet norske frivillige organisasjoner i samarbeid med norske myndigheter hadde bygget opp i områdene, som et resultat av den norske modellen.

3.5 Et mulighetsrom åpner seg i Midtøsten

Det norske engasjementet i Midtøsten har dype politiske røtter og går langt tilbake i tid. Det begynte med arbeiderbevegelsens sterke interesse for og solidaritet med den nye staten Israel. Det ble utvidet med kontaktene til det palestinske lederskapet, som Arbeiderpartiet tok opp allerede i slutten av 1970-årene (Jagland 2001:134). En sentral forutsetning for Norges engasjement i Midtøsten var den kalde krigens slutt. Verden endret seg, det dannet seg et nytt geopolitisk klima, og dette ble også veldig tydelig i Midtøsten etter Irak-krigen i 1991 (Holst 1993:30). Dette skapte et mulighetsrom for en ny dynamikk i konflikten mellom israelere og palestinere, og dette nye mulighetsrommet banet veien for Norge inn i Midtøsten-konflikten (Waage 2000:18; Ørum 2004:109). Det var imidlertid en lang og kronglete vei å gå for å oppnå begge parter fulle tillitt.

3.5.1 Den lange veien mot Oslo

Grunnlaget for det norske engasjementet i Midtøsten ble lagt lenge før israelerne og palestinerne undertegnet prinsippavtalen (Oslo I-avtalen) i september 1993. Helt siden etableringen av staten Israel har norske politikere, særlig fra arbeiderbevegelsen og kristne miljøer, hatt et nært og vennskapelig forhold til Israel (Waage 1996). Norge var aktivt med og støttet opprettelsen av en egen israelsk stat for jødene gjennom FN i 1949 (Butenschøn 1997:380). I opinionen i Norge var interessen og støtten til Israel stor, og det har den alltid vært. Den norske arbeiderpartiregjeringen gjorde Norge til et av verdens mest pro-israelske land etter staten Israels opprettelse i 1949 (Waage 2004). Daglige sammenstøt mellom palestinere og israelske sikkerhetsstyrker, terrorhandlinger og uroligheter i gatene bidro til at konflikten mellom palestinere og israelere fikk stor internasjonal oppmerksomhet. På slutten av 1970-tallet skjedde det en endring i Norges forhold til palestinerne (Waage 2000:96;

Stoltenberg 2001:261-264). Norge var den største enkeltleverandør av soldater til UNIFIL styrken i Libanon (Riste 2001:266). Totalt var mer enn 33 000 soldater minst seks måneder i området, og det samlede tallet på norske styrker i internasjonale fredsstyrker er mer enn 50 000. Dette gjorde at veldig mange nordmenn fikk et annet bilde av konfliktområdet, enn den tidligere ensidige støtten til Israel.

Arbeiderbevegelsens ledere hadde opprettet flere nære kontakter med ledere for palestinerne, og disse kontaktene ble stadig bedre. På denne måten fikk Norge et mer balansert forhold til begge partene, og dette forholdet bar sterkt preg av vennskap og nære personlige bånd (Waage 2000:96).

Personlige vennskap og relasjoner

Utenrikspolitik drives alltid frem av enkeltaktører, og tillitsfulle og gode personlige relasjoner er alltid av betydning. Flere norske utenrikspolitikere hadde gjennom mange år bygget opp et vennsksforhold til både israelere og palestinere. Jan Egeland, Mona Juul og Terje Rød-Larsen sier i forordet til Jane Corbins bok at:

Et viktig fortrinn for Norge som tilrettelegger av Midtøstenforhandlingene var det tillitsforhold norske utenrikspolitikere hadde bygd opp overfor både Israel og PLO. Få land hadde knyttet så nære historiske bånd til Israel og israelske arbeiderpartipolitikere som Norge. Få vestlige land etablerte så tidlig direkte kontakt med PLOs ledelse som Norge. Få, om noen land, kombinerte begge disse kontaktnettene som Norge (Egeland, Juul og Rød-Larsen 1994:8).

Det at norske utenrikspolitikere over tid hadde bygget opp et tillitsforhold til begge partene ble brukt aktivt for å trekke Norge inn som mellomledd og fredspartner. Jeg skal analysere betydningen av disse personlige vennsksbåndene nærmere i kapittel 6.3.

Det var Yassir Arafat som først kom opp med ideen om at Norge kunne spille en rolle som mellommann mellom Israel og PLO (Nordstrøm 2001). Thorvald Stoltenberg (2001:266) skriver i sin bok fra tiden som Norges utenriksminister, om et møte i januar 1989 mellom ham selv og Yasir Arafat. Arafat skal da ha ivret veldig for et sterkere norsk engasjement, og fortalt Stoltenberg at Norges nære forbindelser til

Israel og USA burde utnyttes i fredsprosessen. Arafats budskap var at PLO nå (i januar 1989) var villige til å møte israelerne, offentlig eller hemmelig, på hvilket som helst nivå, og gjerne via en tredjepart. Stoltenberg skriver:

Men PLO-lederen gikk videre: Oslo kunne være et velegnet sted å møtes, og det ville være nyttig hvis et norsk forskningsinstitutt inviterte til konferanser eller seminarer, som kunne være skalkeskjul for møtene. Det var nesten som om Arafat leste framtiden (Stoltenberg 2001:267).

Det fantes altså en helt klar politisk vilje hos palestinerne til å komme i gang med hemmelige møter, og man kunne nå etablere en hemmelig norsk bakkanal. Den samme viljen fantes ikke hos israelerne før i juni 1992. Da falt den høyreorienterte Likud-regjeringen, og ble erstattet av en arbeiderparti-regjering som innsatte Yitzhak Rabin som statsminister og Shimon Peres som utenriksminister. Både Rabin og Peres hadde god kontakt med sentrale norske arbeiderpartitopper, og kjente til planene om en hemmelig norsk bakkanal (Stoltenberg 2001:269). Nå skjedde ting fort. I september 1992 bekreftet statssekretær Jan Egeland og Fafo-leder Terje Rød Larsen på et hemmelig møte mellom palestinske og israelske representanter i Tel Aviv, at Norge var beredt til å åpne opp en hemmelig bakkanal for partene. Norge spilte rollen som stilltiende tilrettelegger, og Oslo-prosessen var en fantastisk internasjonal suksess som fortrolig forhandlingsstrategi (Matlary 2002:45). Det var et ”mulighetsrom” å spille i for en tredjepart, og Norge var snare til å gripe denne muligheten (Waage 2004). Spesielt var det Terje Rød-Larsen som så muligheten for en mulig norsk rolle og han lot ikke være med å gripe muligheten (Aftenposten 2001). Fafo fikk midler av Utenriksdepartementet til å gjennomføre en levkårsstudie i Midtøsten (Vollebæk 2005 [intervju]).

Forskningsstiftelsen Fafo ønsket å gjøre en levkårsundersøkelse blant palestinere, og på den måten bli engasjert i Midtøsten-problematikken gjennom akademisk aktivitet. Det langsiktige målet for Fafo var å kartlegge levkårene for de palestinske flyktingene, og data fra undersøkelsene skulle brukes på et senere tidspunkt i forhandlingene mellom Israel og PLO om en endelig løsning på flyktningsproblemet

(Rømming 2003:102)¹⁷. Norge gjorde det tidlig i fredsprosessen klart at landet var villig til å gjøre hva som helst for å støtte den videre fredsprosessen (Waage 2000:75; Waage 2004). Jan Egeland og Mona Juul i det norske utenriksdepartement, og Terje Rød-Larsen¹⁸, hadde lenge sett behovet for fortrolig kontakt mellom partene. Dette behovet ble særlig tydelig etter at Madrid-konferansen og Washington-diplomatiet ikke hadde ført fram (UD – Norges engasjement i fredsprosessen i Midtøsten). Ettersom begge de stridende partene hadde behov for fortrolige samtaler, uten mediastress og uten mellommenn med klare nasjonale interesser måtte man tenke nytt.

3.5.2 Resultatene av Oslo-prosessen

Det konkrete utkomme av forhandlingene var en prinsippavtale (Declaration of Principles) der partene Israel og Den palestinske frigjøringsorganisasjonen (PLO) forpliktet seg til gjensidig anerkjennelse av hverandre, og til å samarbeide om fred. Hovedtrekkene i denne prinsippavtalen kan skisseres i seks punkter (Harbo 2005a). For det første skulle palestinerne få fullt selvstyre i Gaza og Jeriko etter en overgangsperiode på fem år. For det andre ble man enige om en full israelsk militær tilbaketrekking to måneder etter undertegnelsen av avtalen. For det tredje skulle palestinerne velge et administrativt råd innen ni måneder. Samtidig, og som det fjerde punktet, skulle den sivile israelske administrasjonen i de berørte områdene avvikles. For det femte forpliktet PLO seg til å godta at de israelske nybyggerne i de berørte områdene fikk bli boende. Til sist ble partene enige om en timeplan hvor man sa at tre år etter undertegnelsen av prinsippavtalen skulle partene gjenoppta forhandlingene om en endelig løsning på de mest kompliserte spørsmålene deriblant Jerusalems status, grenser mellom de to statene, tilbakevending for flyktninger, og israelske

¹⁷ Ellen Rømmings rapport "Redskap eller aktør? Fafos rolle i norsk Midtøsten-politikk" viser at det er problematisk for en forskningsorganisasjon å gjennomføre innhenting av denne typen data som skal brukes i en politisk fredsforhandling på et senere tidspunkt. Det var problematisk å få både israelere og palestinere til å enes om hva som var fakta og faktisk situasjon for flyktningene. Begge parter hadde åpenbare interesser i å påvirke det bildet som ble tegnet gjennom Fafos rapporter. Dette illustrerer veldig godt problemene som oppstår når man blander sammen forskningsrollen med politikerrollen.

¹⁸ Den gang daglig leder av forskningsstiftelsen Fafo.

bosettinger. Avtalen ble formelt undertegnet i Washington 13.september av Israels statsminister Yitzhak Rabin og PLOs formann Yassir Arafat, og det var hele tiden meningen at avtalen skulle følges opp av flere avtaler og overenskomster i det man kalte Oslo-prosessen (Christiansen 2004b).

Oslo-prosessen gav raske og synlige resultater. Israel trakk seg ut av palestinske befolkningskonsentrasjoner, og palestinerne fikk omfattende selvstyre for aller første gang. Volden under den første intifadaen ebbet ut. Palestinerne og giverlandene begynte å bygge opp palestinsk infrastruktur og institusjoner. Imidlertid gjenstod de vanskeligste temaene i konflikten, som spørsmålene om den palestinske enhetens folkerettslige status, grensdragning mellom de to statene, de israelske bosettingene, suverenitet over Jerusalem, de palestinske flyktingenes fremtid, og fordelingen av naturressurser. I forlengelsen av disse resultatene fikk Norge ansvaret med å lede giverlandsgruppen (AHLC) til Det palestinske området (Petersen 2003).

Det viktigste resultatet av Oslo-prosessen var likevel kanskje det faktum at det for aller første gang ble bygget opp et tillitsforhold mellom partene som førte til reelle politiske drøftelser direkte mellom partene. Dette var sensasjonelt og helt nytt. Oslo-prosessen gjorde dermed PLO til en legitim forhandlingspartner, og førte Yassir Arafat og hele hans PLO-bevegelse tilbake til de palestinske områdene. Israel fikk for første gang en reell palestinsk motpart å snakke med.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjort rede for hvordan et stadig økende norsk fredsengasjement ble gjort mulig etter den kalde krigens slutt. Den kalde krigen la et effektivt lokk på mange konflikter i verden, og deriblant konflikten mellom israelere og palestinere. Det var nå behov for nye virkemidler i Norges utenrikspolitikk for å ivareta det som hele tiden hadde vært norske interesser. De norske utenrikspolitiske målsettingene har for det første vært å fremme Norges økonomiske og politiske interesser i bred forstand og understøtte Norges a) velferd, b) sikkerhet og c)

suverenitet. For det andre har målsettingene vært å fremme internasjonal a) fred, b) rettferdighet og utvikling, og c) respekten for menneskerettighetene. I forlengelsen av dette har jeg vist at norske interesser omfatter trygg og fredelig verdenshandel, respekt som autonom stat, å bli ansett å være en seriøs samtalepartner, høy norsk levestandard, at verden er FN-ledet og at det eksisterer et sterkt internasjonalt samarbeid. Dette er alle sammen interesser for en liten stat som Norge. Norge har liten grad av hard makt, men stor grad av myk makt dersom den benyttes på rett måte. Norsk utenrikspolitikk bygger på et verdigrunnlag hvor en ser det som en norsk interesse å bidra til fred, demokrati og menneskerettigheter.

Den norske modellen er en klar forutsetning for det sterke fredsengasjementet. Modellen består i en tett sammenkopling mellom norske myndigheter, forskningsinstitutter og frivillige organisasjoner. Den norske modellen har Norge brukt som igangsetter av flere norske fredsprosesser verden over. Jeg har i dette kapitlet beskrevet de norske fredsengasjementene i Guatemala, på Haiti, på Sri Lanka, og i Sudan. Det typiske mønsteret bak et norsk fredsengasjement er først at det kommer en henvendelse fra begge de stridende partene. Deretter brukes et nettverk av norske involverte på en stilltiende måte, og svært ofte ser vi Norges rolle som en tilrettelegger i en hemmelig bakkanal. Alle de norske fredsengasjementene er bygget opp med utgangspunkt i den norske modellen. Ingen av dem ville ha vært mulig å gjennomføre dersom ikke norske frivillige aktører hadde vært inne i området før fredsarbeidet startet.

Det åpnet seg opp et helt nytt mulighetsrom for Norge i Midtøsten etter den kalde krigens slutt. Palestinerne var nå rede til å treffe sin israelske motpart til direkte fredssamtaler, og Norge ble av Arafat lansert som en mulig tredjepart i slike forhandlinger. Denne muligheten ble åpnet opp fordi norske utenrikspolitikere over tid hadde bygget opp et nært og godt vennskapsforhold til partene på begge sider av konflikten. Forskningsstiftelsen Fafo ble koplet inn som et skalkeskjul for samtalene, og Norges rolle ble nå en tilretteleggerrolle for fredssamtalene mellom partene.

Jeg går nå over til analysedelen, hvor de tre hypotesene skal testes ut gjennom en kvalitativ analyse. Jeg har valgt å gjøre dette ved å behandle hver av de tre mulige forklaringsfaktorene på det norske fredsengasjementet i Midtøsten; nasjonal interesse, moralsk norm, og tilfeldighetenes spill i hvert sitt eget kapittel. Analysedelen må likevel ses i ett, ettersom alle de tre kapitlene inngår som en samlet analysedel av de fremsatte hypotesene i denne oppgaven.

4. Realpolitikk og den nasjonale interesse

4.1 Innledning

Vi har sett at realpolitikken hviler på et grunnpremiss om at verden er et anarki som preges av en alles kamp mot alle og en stadig søken etter makt. Den viktigste kilden til makt anses å være den militære og i noe grad også den økonomiske maktkilde. Verdimeslige begrunnelser for utenrikspolitiske handlinger er bare et skalkeskjul for den egentlige motivasjon som er makt (Morgenthau 1951). Myk makt er heller ikke anerkjent av realpolitikere som en virkelig form for makt (Nye 2004). Et godt eksempel på dette fikk vi da den amerikanske forsvarsministeren Donald Rumsfeldt fikk spørsmål i 2003 på en konferanse om internasjonal politikk om han mente myk makt var et bedre egnet redskap for å vinne kampen mot terror enn hard makt. Han besvarte spørsmålet med å si at han ikke engang vet hva begrepet myk makt betyr for noe (Nye 2004:ix).

Realpolitikkens grunnpremiss har blitt kritisert av flere forskere, blant annet av Joseph Nye jr. (1999; 2004), som har ment at realpolitikken trenger en modifikasjon. Nye har skissert en egen modell over interesser han hevder er styrende for moderne stater i dagens utenrikspolitikk. Barnett og Duvall har i sitt bidrag understreket at det finnes flere ulike former for makt, og de har identifisert fire former for makt (Barnett og Duvall 2005). Før jeg startet analysen hadde jeg forventninger om at all utenrikspolitikk motiveres og drives frem av søken etter makt, innflytelse og forsvar for egne interesser. Jeg forventer således å finne god støtte for A-hypotesene, og at analysen min vil gi mindre støtte til B- og C-hypotesene. Det er et mål at analysekapittel 4, 5 og 6 skal gi svar på om dette stemmer i tilfellet med Norges fredsengasjement i Midtøsten og generelt det omfattende norske fredsdiplomati. Norges fredsengasjement i Guatemala, på Haiti, i Sudan, på Sri Lanka og i Midtøsten skjer i verdensdeler som ikke er av økonomisk eller militær viktighet for Norge. Det er hevdet at et større engasjement for fred i verden er det mest funksjonelle svaret en

småstat som Norge kan gi på de utfordringer den stadig økende globaliseringen og avhengigheten som binder verden sammen. Det jeg vil undersøke i dette kapittel er om det er hold i denne kritikken. Jeg benytter Nyes ABC-modell og den utvidede forståelsen av maktbegrepet Barnett og Duvall bringer inn, som et redskap til å forstå staters utenrikspolitiske handlinger.

I dette kapitlet skal jeg gjøre tre ting. For det første skal jeg analysere de to A-hypotesene. For det andre skal jeg undersøke om det er en tendens til at det velges høyprofilkonflikter fremfor lavprofilkonflikter. For det tredje skal jeg undersøke om det gjøres strategiske vurderinger av norske utenrikspolitikere. Til slutt skal jeg kort oppsummere kapitlet.

4.2 Kan fred tjene norske interesser?

Jeg skal her undersøke to hypoteser, som begge antyder at motivasjonen bak Norges fredsengasjement er realpolitisk. For det første skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese A1, som antyder at Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi man fra norsk side regnet med at dette ville slå positivt ut for den nasjonale interesse på et senere tidspunkt. For det andre skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese A2, som antyder at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi dette best kan ivareta Norges interesser i bred forstand. Jeg har ikke muligheten til å måle dette på noen mer nøyaktig måte enn å vurdere om hypotesene stemmer i høy, middels eller svak grad. Jeg er særlig interessert i funn som kan avkrefte eller bekrefte om det eksisterer et motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk. For å undersøke dette spør jeg mine intervjuobjekter om hva som er Norges interesser i verden, om fred er en norsk interesse, og om de ser noen positive effekter av fred på den nasjonale interesse. Min analyse utføres på bakgrunn av svarene jeg har samlet inn på disse spørsmålene, i tillegg til at jeg også benytter andre kilder som avisartikler, taler og bøker om temaet.

Det kan med god grunn hevdes at Norge ikke hadde nasjonale særinteresser å ivareta når man ble engasjert i forhandlingene med israelerne og palestineren (Holst 1993:31). Norges utenriksminister på det aktuelle tidspunkt, Johan Jørgen Holst, understreker at den norske bistanden i fredsforhandlingene begrenset seg til å bistå partene med rent teknisk og organisatorisk tilrettelegging av samtalene (Holst 1994:16). Vi har sett av norske utenrikspolitiske målsettinger at det er en norsk interesse at fred oppstår, også i Midtøsten som lenge hadde vært et urolig hjørne av verden. Bjørn Tore Godal¹⁹ beskriver dette slik i mitt intervju med ham:

Det er en norsk nasjonale interesse at fred oppstår, for å snakke i en floskel. Det fremmer også våre muligheter for å operere i en stabil verden, økonomiske, sosialt og politisk. Det er indirekte og ganske innfløkt og langdryg sammenheng. Det er jo ikke slik at det har fulgt store norske muligheter ut av noen av disse fredsprosessene. Det har stort sett bare vært utgifter. Men det er klart at skulle det dryppe en kontrakt på en norsk entreprenør fra en palestinsk stat som er i fred med seg selv og naboene, så er jo ikke det negativt (Godal 2005 [intervju]).

Godal fremhever her et sentralt poeng, nemlig at det er en sammenheng mellom interessene Norge har av en fredlig verden og de nasjonale interessene Norge har. Selve fredsengasjementene har kostet mye, og Norge har måttet være rede til å gå inn med store økonomiske ressurser i konfliktområdene uten å ha noen garanti for å få noe tilbake. Likevel er det grunnlag for å mene at Norge får noe tilbake for sitt fredsengasjement. Knut Vollebæk²⁰ sier i mitt intervju med ham at han mener Norge får mye igjen for å satse omfattende på fredsdiplomati. Vollebæk peker særlig på at fredsdiplomatiet åpner opp nye muligheter på andre områder:

Jeg vil jo mene at vi får veldig veldig mye igjen når det gjelder vårt lands kredibilitet og vårt lands muligheter til å være med på andre områder, gjennom at vi er aktive i internasjonale fredsengasjementer.

¹⁹ Bjørn Tore Godal var Handelsminister fra 1991-94. Han overtok etter Johan Jørgen Holsts død som utenriksminister fra 1994 til 1997. I perioden 2000 til 2001 var Godal forsvarsminister.

²⁰ Knut Vollebæk var statssekretær for utenriksminister Kjell Magne Bondevik i fra 1989 til 1990. Vollebæk ble Norges utenriksminister i Bondeviks første regjering fra 1997 til 2000.

[...] Delvis ut i fra det at vi oppfattes ofte som veldig selvopptatte, og det at vi er så rike som vi er, det at vi ikke ønsker å være medlem av EU, vi oppfattes vel som et land som har veldig mange ressurser (Vollebæk 2005 [intervju]).

En av gevinstene Norge får tilbake er omverdenens syn på Norge og nordmenn, hevdes det. Norge er som jeg har redegjort for tidligere en spesiell aktør i verdenspolitikken. Norge har klare egeninteresser av høy pris på olje og gass fordi Norge er verdens tredje største eksportør til verdensmarkedet. Samtidig er det i Norges interesse å ha et positivt omdømme ute i verden. Sverre Lodgaard ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) fremhever at trangen til å ha et positivt omdømme er sterk fordi Norge uten en høy profil internasjonalt som fredsnasjon og bistandsmester, ville fremstå som en grisk nasjon. Lodgaard sier:

Norge har ikke noe valg. Vi må ha høy aktivitet når det gjelder fredsprosesser, fredsoperasjoner og bistand. Hvis ikke ville bildet av Norge vært bildet av en særdeles grisk nasjon. Norges fredsengasjement fremstilles ofte som ren uegennyttig innsats. I virkelighetens verden finnes ikke noe som altruisme. Jo mer uegennyttig vår innsats fortoner seg, desto mer får vi igjen for den (Harbo 2004d).

Lodgaard understreker også at fredsinnnsatsen plasserer Norge på kartet, og bygger opp politisk kapital i form av et godt omdømme. Dette igjen vil åpne opp lukkede dører til verdens toppledere, mener Lodgaard (Harbo 2004d). Han peker videre på at dette var noe Høyre oppdaget da de inntok Utenriksdepartementet i 2001. Jan Petersen var i utgangspunktet meget skeptisk til Norges fredsaktivisme, men det endret seg raskt når Høyre kom i posisjon og fikk se effektene av fredsdiplomati. Jan Petersen utvidet fredsengasjementet og lanserte det som Norges fanesak internasjonalt (Harbo 2004d).

Joseph Nye jr. fremhever at som en følge av et endret trusselbilde og mediernes økende agendamakt i informasjonssamfunnet, vil det nå være viktigere å bekjempe terror og fare for nye krigsutbrudd som preger den internasjonale politikken (Nye 1999:30-33). Mediene fokuserer i økende grad på fattigdom, miljøtrusler, brudd på menneskerettigheter, manglende demokratiutvikling i mange deler av verden. Dette skaper et press på vestlige politikere om å gripe inn og gjøre noe med årsakene til de

nye truslene. De tradisjonelle A-interessene er ikke lenger så sentrale for småstater. Dette gjelder også for Norges del. Nyes viktige poeng er at i økende grad er det C-interessene som blir de viktige interessene for småstater. Det er også innenfor C-interessene at småstater kan spille en rolle, og det er C-interessene som kan gi småstater makt, nærmere bestemt produktmakt.

Det at Norge har kunnskap om Midtøsten-konflikten og har vært fredsmegler i konflikten, kan være et produkt som Norge kan selge seg på i andre sammenhenger. Det er da at fred blir en kilde til produktmakt for Norge. De militærstrategiske A-interessene er blitt stormaktenes bord å forvalte (Nye 2004:4). Derfor må småstater som Norge ha en strategi for hvordan de best kan imøtekomme de nye truslene, og hvordan de vil spille en rolle i å påvirke truslene til å få et positivt resultat. Innenfor en slik strategi er det rom for småstaters verdidiplomati, fordi småstater har en interesse av å bidra til styrket internasjonalt samarbeid. Det nye trusselbildet internasjonalt skaper behov for en bredere og mer helhetlig tilnærming til årsakene til konfliktene. De nye truslene kan være trusler som har sitt utspring langt utenfor Norges nærområde, likevel kan det være en norsk interesse å engasjere seg for en fredlig løsning på konfliktene. Kjell Magne Bondevik²¹ formulerer dette slik:

De største truslene i dagens verden – terror, masseødeleggelsesvåpen, stater i oppløsning, borgerkriger, regionale konflikter – har sitt geografiske utspring i regioner som ikke hører til vårt nærområde. Men disse truslene og konfliktene kan også få konsekvenser for oss, i vår del av verden. Det er derfor også i vår egen interesse å bidra aktivt til fredelig konfliktløsning i slike områder. Samtidig er det et uttrykk for en verdiorientert utenrikspolitikk til beste for våre medmennesker. Hvis vi fra norsk side kan yte bidrag til å få slutt på krig og konflikt, skaper vi vekstvilkår for menneskerettigheter og demokrati. Den innsatsen Norge gjør for eksempel på Sri Lanka og i Sudan er bidrag til å skape stabilitet, redusere flyktningproblemer, styrke landenes muligheter til utvikling og redusere faren for spredning av krig og konflikt (Bondevik 2003).

²¹ Kjell Magne Bondevik var utenriksminister ett år fra 1989 til 1990 i Syse-regjeringen. Bondevik ledet sin første regjering fra 1997 til 2000, og dette var en sentrumsregjering bestående av KrF, SP og Venstre. Hans andre regjering bestod av Høyre, KrF og Venstre og styrte Norge fra 2001 til 2005.

Her bruker Bondevik dels en verdiorientert legitimering av det norske fredsengasjementet, og dels en legitimering ut fra nasjonal egeninteresse. Det viser igjen hvor tett sammenvevd disse hensynene er. Det ene utelukker sjelden det andre. Det er også, slik jeg tolker det Bondevik skriver, et uttrykk for at fred kan tjene norske interesser på flere måter. Det at Norge bidrar i omfattende grad til fredlig løsninger på ulike konflikter, er også med å gi Norge noe tilbake som Vollebæk formulerte det. Det er ikke bare med å gi Norge noe tilbake, det gjør også at Norge har noe å komme med. Det skaper større interesse rundt Norge. Vidar Helgesen²² sier i mitt intervju med ham at det internasjonale diplomatiet fungerer mer eller mindre som et hestemarked. Norge er avhengig av at andre aktører ønsker å diskutere aktuelle utfordringer internasjonalt med Norge. Det gir Norge mulighet for å påvirke og ha innflytelse. Helgesen fremhever at:

Motivene våre bak fredsdiplomati er ikke interessebasert, men fredsdiplomati vårt gir oss noe. Det skaper interesse rundt Norge. Det gir oss noe å by på overfor viktige samtalepartnere. Det internasjonale diplomatiet er jo på mange måter et sånt hestemarked (latter). Vi må ha noe å by på for å være interessante. Norge er ikke lenger interessante bare fordi vi ligger der vi ligger. Og da må vi ha noe å by på. Og det vi gjør i Midtøsten, det vi gjør i Sudan, det vi gjør på Sri Lanka er noe som andre aktører er interessert i våre vurderinger av. Og dermed så er det i vår interesse å drive med fredsdiplomati. Samtidig så er det en tyngre kopling i dag mellom verdipolitikk og realpolitikk, og hele motsetningen mellom realpolitikk og idealpolitikk er ikke lenger så holdbar. [...] Realpolitikk og verdibasert politikk er i noen henseender to sider av samme sak. [...] Fredsdiplomati er en del av en realpolitisk utenrikspolitikk (Helgesen 2005 [intervju]).

Her poengterer Vidar Helgesen at realpolitikk og idealpolitikk er to sider av samme sak. Det er ingen motsetning mellom det å drive fredsengasjementer i stor skala og det å ivareta norske nasjonale interesser. Dette er et spennende funn i analysen, fordi det går til kjernen i spørsmålet om det å satse på et omfattende verdidiplomati nødvendigvis må gå på bekostning av den nasjonale interesse. Det Vidar Helgesen her sier, og som vi skal se bekreftet flere steder, er at det ikke lenger eksisterer en slik

²² Vidar Helgesen var statssekretær for utenriksminister Jan Petersen fra Høyre i Bondevik II regjeringen fra 2001 til 2005.

motsetning mellom verdier og interesser. Bjørn Tore Godal bekrefter at dette er tilfelle, og sier i mitt intervju med ham at:

Jeg vil si at vårt engasjement er realpolitikk. Det er våre reelle sikkerhetspolitiske interesser som i vid forstand tilsier at vi skal ha dette engasjementet. Så jeg vil altså ikke sette noen motsetning mellom realpolitikk og idealisme i denne sammenheng (Godal 2005 [intervju]).

Verken Godal eller Helgesen ser noen motsetning for Norge i å drive en verdibasert utenrikspolitikk, og samtidig ivareta Norges nasjonale interesser. Det omfattende engasjementet for fred bidrar til å identifisere Norge med verdier som store deler av verden også identifiserer seg selv med. Jeg synes det er spesielt interessant å merke seg det som Vidar Helgesen sier at det internasjonale diplomatiet fungerer som et hestemarked. Dette kan forklares i realpolitikken terminologi hvorfor det er en norsk nasjonal interesse å drive et omfattende fredsdiplomati. Norge har behov for noen produkter å selge, og fred er blitt et slikt produkt som det er mulig for Norge å selge seg på. Norge har høy kompetanse og kjennskap til konflikten i Midtøsten, og det igjen er en kilde til produktmakt som Norge kan bytte på hestemarkedet i andre og mer nasjonale interesser. Fredsengasjement gir Norge en inngang hos viktige aktører, og det gjør Norge til en nyttig aktør for større land (Nye 2004:10). Vi har sett hvordan USA ønsket Norge engasjert i konflikten på Haiti, og det er et eksempel på hvordan norske interesser kan fungere i samsvar med amerikanske interesser. Norge blir da en nyttig hjelper for USA, men det styrker også de norske interessene av å ha et godt forhold til verdens ledende supermakt USA (Lodgaard 2003).

Jeg spør mine intervjuobjekter om de ser noen positive effekter av fredsdiplomati på den nasjonale interesse for Norge. Her er funnene mer entydige. Det fremheves av flere at Norge blir mer troverdige og interessante for andre aktører. Vidar Helgesen beskriver dette poenget klart:

Effekten for den nasjonale interesse er at dette gjør oss interessante hos tunge aktører. Og da snakker jeg ikke bare om EU og USA, men jeg snakker også om land som India som jo er den store makten i forhold til Sri Lanka. Det er ikke det at vi bruker dette konkret liksom ved å snakke fred under middagen og snakke norsk fisk under desserten (latter).

Men vi merker jo at vi får lettere tilgang hos beslutningstakere og kan jo selvsagt i senere og andre situasjoner bruke det til å fremme også nasjonale interesser (Helgesen 2005 [intervju]).

Da Bjørn Tore Godal var utenriksminister merket også han at Oslo-prosessen gav Norge nye muligheter som vi ikke hadde før vi ble involvert som fredsmegler i Midtøsten. Godal forteller at tilgangen hos enkelte kolleger ble lettere som følge av Oslo-prosessen:

Det at vi var engasjert i Midtøsten gav meg et inngangskort til de russiske utenriksministrene, ikke minst Primakov som var min siste russiske kollega, som var meget interessert i Midtøsten. Og jeg er helt sikker på at jeg samlet sett fikk bedre tilgang til ham fordi vi hadde et felles interessefelt der som representerte en døråpner for meg og som gjorde at han i sin tid også så med velvilje på å drøfte andre ting med meg. Eller et eksempel 2, også Midtøsten. Da vi en kort periode deltok i EUs ministerråd etter forhandlingsavslutningen og frem til folkeavstemningen, så deltok vi med talerett men ikke stemmerett. Da hadde jeg gleden av i alle fall 3 ganger å innlede i hele utenriksministerkretsen om Midtøsten situasjonen. For Norge kunne det bedre enn de fleste store EU landene. Nok et eksempel på at vårt engasjement ute ikke står i motsetning til å ivareta vår egne interesser i Europa (Godal 2005 [intervju]).

Det er ikke bare Midtøsten engasjementet og Oslo-prosessen som gir norske utenrikspolitikere bedre tilgang hos viktige aktører. Da Jan Petersen²³ fra partiet Høyre var utenriksminister opplevde han at fredsengasjementet på Sri Lanka også hadde samme effekten som Oslo-prosessen:

Vår innsats på for eksempel Sri Lanka er viktig fordi den bidrar til tilnærming mellom partene. Men den er også viktig fordi vår innsats gir oss troverdighet og gjør oss mer interessante i sentrale hovedsteder. Vår freds- og forsoningsinnsats gir oss på et vis trekkrettigheter i Washington og i EU-hovedstedene, som vi kan utnytte til fremme av våre egne utenrikspolitiske interesser (Petersen 2002).

Det er særlig interessant å legge merke til vektleggingen flere av de mest sentrale norske utenrikspolitikere gjør av at fredsengasjementer gir Norge en større åpning

²³ Jan Petersen var utenriksminister i Bondeviks II regjeringen fra 2001 til 2005. Petersen var partileder for Høyre da partiet gikk inn i samarbeidsregjeringen, men Erna Solberg overtok som partileder i 2004.

for å fremme de mer nasjonale interessene. Jeg mener dette funnet gir god grunn for å hevde at den klassiske realpolitikens hovedteori om hva som gir makt og hva som påvirker staters handlinger i utenrikspolitikken trenger en modifikasjon, ettersom den ikke lenger stemmer overens med dagens situasjon. Det er i dag mange ulike typer av nasjonale og internasjonale interesser, og det eksisterer mange ulike kilder til makt. Realpolitikens utelukkende fokus på militære og økonomiske kilder til makt reduserer alle internasjonale handlinger til søken etter hard makt. Dette fokuset er ikke dekkende for å forstå små staters myke makt (Nye 2004). Det gir dermed Joseph Nye jr. mye rett når han hevder at begrepet nasjonal interesse trenger en redefinering, og at ABC-modellen bedre kan forklare staters interesser i vår globaliserte verden. Etter den kalde krigen er det blitt et større mulighetsrom for handlinger motivert av ideelle interesser, og derfor så finnes det flere kilder til makt (Matlary 2001:25). Stater kan oppnå myk makt uten å ha like mye hard makt, selv om det hjelper godt på hvis man også har mye hard makt. Joseph Nye jr. fremhever at USA er den stat i verden som både har mest hard makt og myk makt (Nye 2004:75), men det betyr likevel ikke at USA er den staten som klarer å utnytte sin myke makt på den beste måten. Myk makt er en kapital som bør forvaltes annerledes enn hard makt, og dens verdi er avhengig av hvordan man bruker den. Norske utenrikspolitikere har registrert at synlighet er en sentral forutsetning for å kunne oppnå myk makt. Jan Petersen forklarer dette slik:

Jeg er ikke i tvil om at et synlig Norge, med et godt omdømme internasjonalt, er av avgjørende betydning både for norsk næringsliv, for kulturlivets samarbeid med utlandet og for fremme av norske politiske synspunkter. Synlighet gir gjennomslagskraft (Jan Petersen 2005).

Synlighet gir gjennomslagskraft og således myk makt. Synlighet er avgjørende for Norges evne til å tilegne seg myk makt i verdenspolitikken. På den ene siden er det viktig å være synlig, mens det på den andre siden er viktig å ha kunnskap og interessante produkter å selge for å oppnå makt og innflytelse i moderne internasjonale politikken. Vidar Helgesen beskrev internasjonal politikk som et hestemarked hvor man trenger interessante produkter å selge for å kunne realisere de

mer nasjonale interessene. På det årlige Bolkesjø-seminaret 17.april 2002 sa Jan Petersen at:

*Fredsprosesser gjør oss interessante. Vi trenger noen slike produkter.
Den kalde krigen er ikke lenger noe produkt (Matlary 2002:60).*

Jan Petersen gjør her en henvisning til at fred er det nye produktet i norsk utenrikspolitikk. Fred er et produkt som gjør Norge til en mer interessant samtalepartner for de mektigere aktørene på det internasjonale hestemarkedet, for å bruke Vidar Helgesens begrep. Dette er et funn som samsvarer med teorien til Barnett og Duvall om produktmakt. Analysen så langt har gitt godt belegg for å hevde at den teoretiske klassifiseringen som Barnett og Duvall (2005) gjør av maktbegrepet, er et godt redskap for å analysere Norges fredsengasjement. Norge er en aktør som ikke innehar tvangsmakt, og heller ikke strukturell eller institusjonell makt i nevneverdig grad. Produksjonsmakten er den form for makt som Norge i størst grad innehar i internasjonal politikk. Analysen min har vist at det særlig er fredsengasjementene som bidrar til å gi Norge produktmakt.

I hvilken grad får A-hypotesene støtte?

Jeg har ikke funnet noe belegg i kildene mine som kan bekrefte hypotese A1 om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi man regnet med at dette ville slå positivt ut på den nasjonale interesse på et senere tidspunkt. Det er mye som peker i retningen at det ikke ble gjort strategiske vurderinger før Norge engasjerte seg gjennom Oslo-prosessen. Jeg må derfor konkludere med at hypotese A1 medfører lav grad av riktighet. Det er et funn som avviker fra mine forventninger om hva jeg ville finne. Jeg hadde forventet at realpolitikk som motivasjon for engasjementet skulle komme tydeligere frem i analysen, men det stemmer i lav grad overens med funnene i mitt opplegg. Derimot har jeg gjort noen funn som bekrefter det hypotese A2 antyder, at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk ettersom dette best kan ivareta Norges interesser i bred forstand. Det finnes en bevissthet hos norske utenrikspolitikere om at fred er et instrument som kan gi Norge noe tilbake og åpne opp noen dører som ellers ikke ville åpnet seg. Jeg må derfor konkludere med at

hypotese A2 medfører høy grad av riktighet i mitt analyseopplegg. Det er et funn som stemmer godt overens med de forventningene jeg hadde på forhånd. Jeg hadde en sterk antagelse om at realpolitikken og den nasjonale interesse som motivasjonskilde ville passe godt som forklaring på hvorfor Norge i omfattende grad satser på fredsengasjementer over store deler av verden. Satsningen på fredsengasjementer må forstås som en form for søken etter produksjonsmakt i verdenspolitikken, som norske utenrikspolitikere senere kan bruke i andre sammenhenger til å påvirke Norges nasjonale interesser. Dette er først og fremst representert ved økt tilgang hos viktige aktører internasjonalt.

Analysen så langt har også vist at det ikke lenger finnes noe klart skille mellom realpolitikk og idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk. Det eksisterer ikke lenger et motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk. De er på mange måter to sider av samme sak. Dualiteten i norsk utenrikspolitikk fanges godt opp i en NUPI-rapport Henrik Thune og Ståle Ulriksen har skrevet om Norge som en alliert aktivist. De beskriver forholdet mellom realpolitikk og idealpolitikk som en svingende pendel:

Norway's foreign relations [...] are like a pendulum swinging from side to side, between national interest and national values, between the will to secure the state and its territory and the will to represent a global cosmopolitan spirituality (Thune og Ulriksen 2002:3).

En slik fremstilling er nærliggende mine analysefunn.

4.3 Velges det høyprofil-konflikter fremfor lavprofil-konflikter?

Midtøsten konflikten må i særdeleshet kunne regnes som en høyprofilkonflikt. Jeg spurte mine intervjuobjekter om de derfor mente Midtøsten konflikten er viktigere enn andre konflikter, og om de kjenner til at det er en tendens til at Norge foretrekker å engasjere seg i såkalte høyprofilkonflikter fremfor lavprofilkonflikter. Flere av dem bekrefter langt på vei at de regner Midtøsten som en viktigere konflikt enn flere andre konflikter. Likevel er det ingen som vil bekrefte at Norge foretrekker å være engasjert

i høyprofilkonflikter med tanke på at dette skulle gi Norge mer igjen enn å være engasjert i lavprofilkonflikter. Terje Tvedt går lengst i å bekrefte at Midtøsten konflikten er viktigere enn andre konflikter når han sier at:

Ja Midtøsten er viktigere. De fleste som er opptatt av internasjonal politikk vil jo si at situasjonen i Midtøsten overskygger veldig mange andre konflikter. Sånn sett vil det at Norge er involvert i Midtøsten være viktigere enn at Norge er involvert i veldig mange andre konflikter som Norge er interessert i (Tvedt 2005 [intervju]).

Knut Vollebæk peker på at Midtøsten konflikten har et bredere nedslagsfelt:

Enhver konflikt er jo et problem og vil kunne bli brukt. Men jeg tror kanskje at Midtøsten konflikten har et bredere nedslagsfelt enn mange andre konflikter. [...] Vi har jo sett i dag at for eksempel Al-quaida bruker jo palestinernes situasjon og Palestina-konflikten som et av sine argumenter når de driver med terror virksomhet. Og det gjør at Midtøsten konflikten kanskje mer enn mange konflikter har i seg kimen til en videre konflikt enn mange andre konflikter har (Vollebæk 2005 [intervju]).

Vidar Helgesen mener også at Midtøsten konflikten er viktigere enn andre konflikter, og understreker igjen at det er viktig for Norge å inneha kompetanse på denne konflikten fordi dette gjør Norge til en mer interessant samtalepartner overfor andre:

Det er klart at den er viktig fordi Midtøsten konflikten er så tung internasjonalt, så er det jo også viktig for oss for å være en interessant samtalepartner at vi følger Midtøsten konflikten fremover. I det globale bildet er Midtøsten konflikten en utrolig viktig konflikt (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesen fremhever her at Midtøsten-konflikten er en viktigere konflikt enn flere andre konflikter. Derfor blir Norges engasjement i konflikten i Midtøsten også viktigere enn om det hadde vært et fredsengasjement i et annet område. Det norske engasjementet gir Norge noe tilbake, en større attraktivitet hos andre mektigere aktører internasjonalt som Norge ønsker å ha samtaler med, for eksempel med USA og EU. Det er interessant å se at mange mener det er forskjell på konflikter, og at noen er viktigere enn andre. Da kan man undre seg på om det velges høyprofil konflikter fremfor og lavprofil konflikter. En typisk realpolitisk tilnærming til dette er

å foretrekke å være engasjert i flest mulig høyprofilkonflikter. Vidar Helgesen kjente ikke til at Norge skulle foretrekke å være engasjert i høyprofilkonflikter fremfor lavprofilkonflikter. Han understreker at:

Nei det er det ikke. Jeg vil nesten heller si det motsatte. For det første så vil jeg si at det er ikke det som er vurderingskriteriet. Vurderingskriteriet er om vi kan spille en nyttig rolle, og da kreves det at en del forutsetninger er til stede. Det kreves at begge parter ønsker en norsk rolle. Det krever at vi har et nettverk, enten gjennom diplomatiet eller gjennom norske frivillige organisasjoner, som gjør at vi har tilstrekkelig kjennskap til situasjonen på bakken. Om det er høyprofil eller lavprofil konflikt spiller for så vidt ingen rolle. Vi har de siste par årene tatt på oss å tilrettelegge for mekling mellom terroristgeriljaen og myndighetene på Filippinene, den er meget lavprofilert (Helgesen 2005 [intervju]).

Bjørn Tore Godal kunne heller ikke huske at dette var en aktuell problemstilling han måtte ta stilling til i tiden som utenriksminister:

Jeg husker ikke i farten noen sånne valg. Men jeg tror det har vært flere urealistiske fremstøt om ikke Norge burde gjøre det ene og det andre. Jeg husker personlig et eksempel, en kar jeg vet ikke hvor sentralt han satt i Kashmir, som kom bort til meg på ett eller annet arrangement midt på 90-tallet, som mente at nå burde Norge, siden det gikk så bra i Midtøsten, bidra når det gjaldt forholdet mellom India og Pakistan om Kashmir. Det er klart det var helt urealistisk. Og det var heller ikke noen formell henvendelse fra noen av partene. [...] Jeg kan ikke huske en konkret offisiell henvendelse fra en part som jeg har sagt nei til (Godal 2005 [intervju]).

Jeg tolker dette til å bety at Norge gjør det som er mulig for å bidra som fredsmegler i konflikter, hvor begge parter ønsker Norge som tredjepart. I denne sammenhengen er det lite belegg for å hevde at Norge foretrekker å være engasjert i høyprofilkonflikter framfor lavprofilkonflikter. Jeg må derfor tolke disse funnene som et tydelig tegn på at det ikke er egen PR som er drivkraften bak de fredsengasjementene Norge velger å engasjerer seg i. Mine kildefunn tyder på at det er et reelt ønske om å bidra til en fredfull løsning på konfliktene, som er Norges drivkraft bak de mange engasjementene. Det er ikke noe i mine kilder som tyder på at det er et mønster å spore i at Norge velger bort konflikter som ikke gir nasjonal uttelling, men heller velger konflikter som gjør det.

4.4 Gjøres det strategiske vurderinger?

Jeg skal her undersøke om det ble gjort strategiske vurderinger i Oslo-prosessen, og om det generelt gjøres strategiske vurderinger i øvrige fredsprosesser. Jeg ønsker videre å undersøke om det gjøres strategivurderinger av det norske verdidiplomatiet, og hvordan Norge kan bruke verdidiplomati som et slagkraftig realpolitisk instrument. Analysen av dette baseres på de svar jeg har innhentet fra intervjuobjektene mine.

Bjørn Tore Godal bekrefter riktignok i mitt intervju med ham at det ble gjort noen strategiske diskusjoner om hvordan Norge skulle fungere i rollen som tilrettelegger for Oslo-prosessen. Men han sier han ikke kjenner til noen strategiske oppsummeringer verken i forkant eller ettertid av Oslo-prosessen:

Nei, ikke meg bekjent. Det kan jeg ikke huske at jeg var med på. [...] Jeg er i alle fall ikke kjent med noen sånn voldsom oppsummering av erfaringene, og jeg tviler egentlig på at det kommer så mye godt ut av det heller (Godal 2005 [intervju]).

Strategidrøftelsene som ble gjort gikk i liten grad ut på å diskutere i hvilket mønster partene kom til å bevege seg dersom det ene eller det andre ble gjort fra norsk side. Bare i liten grad nevnes det at Norge planlegger å etablere et apparat som kan bistå i fredsforhandlinger, med fagfolk og økonomiske midler. Man må være forsiktig med å hevde at det totalt mangler strategier og evne til strategiske vurderinger, men disse er ikke blitt fanget opp i mitt kildemateriale. Vidar Helgesen kjenner heller ikke til at det ble gjort noen slike strategidrøftelser:

Om det ble gjort i Midtøsten prosessen vet jeg ikke. Det jeg har lest går jo på at man hadde ingen strategi for prosessen, men man gjorde gjennomdrøftelser underveis om mulige skritt å ta. Men i startfasen så var det jo helt klart en veldig lavprofilert tilretteleggerrolle som ble mer aktiv etter hvert. Det ser vi også i andre slike situasjoner, Sri Lanka som jeg har jobbet mest med, der driver vi stadig planlegging i den forstand at vi lager notater med scenarier for norske initiativer. Men samtidig så må vi jo være fleksible, for det er jo veldig sjeldent at partene i konflikt er veldig strategiske under forhandlingssituasjonen (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesen peker her på at det er behov for at Norge viser fleksibilitet og vilje til å tilpasse seg fredsforhandlingene etter hvert som den skrider frem, og at det derfor er vanskelig å være veldig strategiske fra norsk side. Knut Vollebæk gir også uttrykk for at heller ikke han har noe kjennskap til om det ble gjort strategiske vurderinger av Oslo-prosessens utkomme for Norges egen del:

Det kan ikke jeg svare på, for der var jeg ikke med i det hele tatt (Vollebæk 2005 [intervju]).

Jeg velger å tolke dette som et tegn på at det ikke ble gjort noen form for strategiske vurderinger av Oslo-prosessens effekter for Norge. Når så sentralt plasserte utenrikspolitikere og embetsmenn i UD ikke kjenner til slike vurderinger, velger jeg å tolke dette som et bevis på at det ikke gjøres strategiske vurderinger av det norske verdidiplomatiet. Et av intervjuobjektene mine mener at dette er noe som det burde gjøres mer utredninger og overveininger av. Terje Tvedt fremholder her at:

Kanskje burde det ha vært noen som gjorde den typen overveininger som du gjorde nå. Hvordan ser verden ut? Hvordan kan Norge på kort og lang sikt tjene på dette? Men min erfaring med UD og hvordan disse prosessene foregår, så tror jeg ingen egentlig diskuterte det slik, i alle fall ikke veldig gjennomtenkt. [...] Det er ingen grunn til å tro at det lå en sånn stor strategisk tanke bak den spesielle satsningen på Midtøsten. Jeg tror det i veldig stor grad kom av Terje Rød Larsens spesielle egenskaper, og det at alle forstod at hvis man klarte å gjøre noe i Midtøsten så ville det bli lagt merke til, og det skjønte jo Holst også, ikke sant? Og han skjønte dette ganske fort. Og uten at Holst hadde skjønt dette så ville det ha vært veldig vanskelig for Egeland og Rød Larsen (Tvedt 2005 [intervju]).

Det at ingen av mine intervjuobjekter, og heller ikke øvrige kilder, bekrefter at det gjøres strategiske vurderinger av fredsarbeidet og verdidiplomatiet, er et ganske oppsiktsvekkende funn. Mitt funn samsvarer dermed godt med funnene Janne Haaland Matlary (2002) har gjort. Gjennomgående må det konkluderes med at det tenkes lite strategisk om helheten i den utenrikspolitiske porteføljen (Matlary 2002:69). Det betyr at det i liten grad finnes en strategi på hvordan Norge best mulig kan dra nytte av det etter hvert så tunge utenrikspolitiske instrumentet som fred er

blitt for Norge. Denne mangelen på strategisk tenkning om utenrikspolitikk generelt og verdidiplomati spesielt beskrives i en avisartikkel av Nils Morten Udgaard²⁴:

I Norge har vi en svak tradisjon for å sette oss strategiske mål, forme virkemidlene og konsentrere innsatsen. [...] Norge har ikke tenkt nytt. De strategiske overlegningene er uteblitt. Vi har ikke definert våre interesser overfor omverdenen, men klart oss ganske bra med kledelig beskjedenhet på egne vegne. Det som kjennetegner norsk politikk, er at vi avstår fra å definere og prioritere våre interesser. Vi betrakter en statisk tilstand (Udgaard 1999).

Det kan med god grunn hevdes at det hersker en manglende vilje til å definere norske interesser i en globalisert verden med et nytt trusselbilde etter den kalde krigen.

4.5 Oppsummering

Analysen i dette kapitlet har vist at det er generelt meget komplisert å sette et klart skille mellom en realpolitisk motivasjon og en idealpolitisk motivasjon bak norske fredsengasjementer. Så langt i analysen har jeg funnet at det ikke lenger eksisterer noe motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk. I tilfellet med Oslo-prosessen og Midtøsten så har jeg ikke funnet noe som tilsier at det ble gjort noen strategiske vurderinger av engasjementet, verken i forkant eller ettertid. Det hevdes at Norge ikke hadde egne særinteresser i Midtøsten, og det var derfor ikke en realpolitisk motivasjon bak Oslo-prosessen. Flere kilder har likevel fremhevet at de anser Midtøsten for å være en viktigere konflikt enn en del andre konflikter, fordi den har så bredt nedslagsfelt og at så mange er interesserte i denne konflikten. Likevel er det ikke hvorvidt en konflikt er høyprofil eller lavprofil som er vurderingskriteriet for om Norge skal velge å engasjere seg som megler i en konflikt. Kriteriet er at begge de stridende partene ønsker Norge som tredjepart, og om Norge har personell og kompetanse til å engasjere seg. Det er stor interesse for konflikten i Midtøsten blant verdens statsleder, og derfor er det mulig for norske aktører å være interessante hos

²⁴ Nils Morten Udgaard er journalist i Aftenpostens politiske avdeling. Han har særlig skrevet mange artikler i Aftenposten om norsk utenrikspolitikk og de mange norske fredsengasjementene.

dem fordi Norge oppleves som en seriøs og nyttig samtalepartner på tema knyttet til utviklingen i Midtøsten. Fred er blitt et produkt som Norge kan selge seg på til mektigere aktører internasjonalt, og derfor er også fred blitt en kilde til produktmakt for Norge. Det å være engasjert i Midtøsten-konflikten og andre internasjonale konflikter er derfor blitt en norsk interesse. Flere kilder fremhevet at fred er realpolitikk, og at alt Norge gjør i sin utenrikspolitikk er noe som man gjør for at det i bred forstand skal tjene norske interesser.

Jeg har ikke funnet noe som kan bekrefte at Norge valgte å engasjere seg i Midtøsten fordi man regnet med at det ville tjene Norges nasjonale interesse på et senere tidspunkt. Jeg kan derfor konkludere med at hypotese A1, som var at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi Norge regnet med at det ville slå positivt ut på den nasjonale interesse, medfører lav grad av riktighet. Hypotese A2 derimot, som sa at Norge satser på en aktiv fredsmeglerrolle fordi det best kan tjene Norges interesser i bred forstand, medfører høy grad av riktighet. Det finnes en klar bevissthet hos norske utenrikspolitikere om de muligheter Norges fredsengasjementer kan gi dem.

Til slutt i dette kapitlet fant jeg at det generelt er stor mangel på strategisk tenkning om norsk utenrikspolitikk. Det var ingen klar strategi fra den norske regjeringen bak engasjementet i Midtøsten, og det ble heller aldri gjort noen oppsummering av positive konsekvenser for den nasjonale interesse for Norges del.

5. Idealpolitikk og verdibassert motivasjon

5.1 Innledning

Idealpolitikken hviler på et grunnpremiss om at utenrikspolitiske aktører føler en form for moralsk forpliktelse og vil ønske å innrette utenrikspolitikken slik at den kan ivareta mer ideelle interesser enn de realpolitiske. Vi har sett at idealpolitikk handler om å ha ideelle målsettinger for utenrikspolitikken som å fremme fred, demokrati, menneskerettigheter, global rettferdighet og utjevning. Alle disse er målsettinger som ikke direkte kan tilbakeføres til statens maktmotiver. Idealpolitikkenes motsats er den nasjonale interesse. Joseph Nye jr. (1999; 2004) kritiserer denne motsetningen mellom idealpolitikk og realpolitikk. Dette gjør Nye ved å rangere staters interesser i en tredelt modell, og hevder at de mest ideelle interessene i økende grad får betydning for staters utenrikspolitikk. Barnett og Duvall (2005) argumenterer for at det i moderne utenrikspolitikk er behov for en bredere forståelse av maktbegrepet, og identifisert ulike former for makt. Jeg skal også i dette kapitlet undersøke om det er hold i denne kritikken, og jeg benytter Nyes ABC-modell og den utvidede forståelsen av makt som et redskap til å forstå staters utenrikspolitiske handlinger med. Før jeg startet analysen hadde jeg forventninger om at all utenrikspolitikk motiveres og drives frem av søken etter makt, innflytelse og forsvar for egne interesser. I kapittel 4 fant jeg at disse forventningene stemte dårlig på motivasjonen bak engasjementet i Midtøsten, men bedre på hvorfor Norge nå generelt satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk. Jeg skal her undersøke hvor godt forventningene mine om funn stemmer overens i forhold til B-hypotesene.

I dette kapitlet skal jeg gjøre tre ting. For det første skal jeg analysere de to B-hypotesene. For det andre skal jeg undersøke om Norge vurderes som en nøytral tilrettelegger i fredsforhandlinger. For det tredje skal jeg prøve å si noe om partenes oppfattning av Norge. Til slutt skal jeg kort oppsummere kapitlet.

5.2 Moralsk forpliktelse?

I dette avsnittet undersøker jeg de to hypotesene som begge antyder at motivasjonen bak Norges fredsengasjement var og er idealpolitisk. For det første skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese B1, som antyder at Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi man fra norsk side følte et sterkt ansvar (som nasjon) til å påta seg den meglerrollen partene ba Norge om å påta seg. For det andre skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese B2, som antyder at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi Norge som en ressurssterk nasjon har et moralsk og etisk ansvar for å bistå i konflikter de stridende parter ber Norge om å bistå i. Også i dette kapitlet er det slik at jeg ikke har muligheten til å måle dette på en mer nøyaktig måte enn å vurdere om hypotesene stemmer i høy, middels eller svak grad. Jeg ser også her særlig etter funn som kan avkrefte eller bekrefte om det eksisterer et motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk. Jeg har spurt mine intervjuobjekter om de mener Norge har en etisk og moralsk forpliktelse til å drive med fredsengasjementer, om Oslo-prosessen var verdimeslig motivert, og om hvilke verdimeslige vurderinger som ligger til grunn for norske fredsengasjementer. Analysen gjøres på bakgrunn av svarene jeg har fått inn på disse spørsmålene fra intervjuobjektene mine, i tillegg til at jeg også benytter øvrige kilder.

Jeg starter ved å se nærmere på hva den norske regjeringen skriver om verdigrunnlaget for utenrikspolitikken i statsbudsjettet. Jeg har tatt for meg de siste seks års statsbudsjett for Utenriksdepartementet²⁵. I hvert av statsbudsjettene kommer det klart frem fra regjeringens side at norsk utenrikspolitikk bygger på et verdigrunnlag hvor Norge ser det som et moralsk ansvar å bidra til å hjelpe folk ut av nød, fattigdom og konflikt. Dette kommer tydeligst til uttrykk i statsbudsjettet for 2004-2005. Her begrunner regjeringen Norges omfattende humanitære innsats slik:

²⁵ Det er statsbudsjettene for 2000-2001, 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005, og 2005-2006. Disse statsbudsjettene er fremlagt av flere regjeringer med ulik politisk farge.

Vi har et moralsk ansvar for å hjelpe mennesker ut av nød og fattigdom. Vårt verdigrunnlag reflekteres i vår sterke støtte til FN, vårt engasjement i fredsprosesser, vårt arbeid for menneskerettighetene, vår omfattende humanitære innsats og vår betydelige bistand til fattige land. [...] Regjeringen bygger sin utenrikspolitikk på menneskers behov for frihet og rettferdighet, fred og sikkerhet og demokrati og menneskerettigheter (St.prp.nr 1 (2004-2005):11).

Verdigrunnlaget som regjeringen her bruker som grunnlag for utenrikspolitikken, hevdes blant annet å komme til uttrykk i Norges sterke støtte til FN og Norges sterke satsing på engasjement i fredsprosesser. Dette er i samsvar med de utenrikspolitiske målsettingene som ble identifisert i kapittel 3.2.1, og det generelle verdigrunnlaget som ble beskrevet i kapittel 3.2.3. Jeg tolker dette til å være et funn som peker i retning av at norsk utenrikspolitikk har en relativt klar verdimeslig motivasjon. Det er derfor vanskelig å hevde at norsk utenrikspolitikk er motivert ut fra en ren søken etter makt. I kapittel 4 fant jeg at det eksisterer en bevissthet hos sentrale norske utenrikspolitikere om effektene av fredsengasjementene og den produktmakten de faktisk gir Norge. Likevel kan ikke søken etter makt sies å være den viktigste motivasjonskilden for det omfattende fredsdiplomati.

Det er imidlertid interessant å se at det er flere norske politikere som fremholder at Norge har et moralsk ansvar for å bidra til fred og forsoning, og at norsk utenrikspolitikk således har en klar verdimeslig motivasjon. Jeg skal her trekke frem et utvalg av funn som alle bekrefter dette. Norges tidligere statsminister Kjell Magne Bondevik avslutter en avisartikkel i VG 15.juli 2003 med å skrive at:

Vi har en moralsk plikt til å støtte fredsprosessen i Midtøsten, men det er også i vår egeninteresse (Bondevik 2003).

Bondeviks artikkel har overskriften "Å vinne freden gjenstår", og handler om Norges engasjement i ulike fredsprosesser. Her hevder Bondevik at Norge har en moralsk plikt til å engasjere seg for fred og forsoning i flere av verdens mange konflikter med den begrunnelse at Norge er en rik og ressurssterk nasjon. Det ene er at Norge har en moralsk forpliktelse til å engasjere seg i fredsprosesser verden over, noe helt annet er det at fredsengasjementer også er i Norges egeninteresse, som den tidligere

statsministeren her påpeker tydelig. Bondevik er en erfaren statsleder, og har god erfaring som aktør i internasjonal politikk. Det at han så tydelig fremhever at det er i Norges egeninteresse å være involvert i fredsprosessen i Midtøsten, stemmer godt overens med tidligere funn i min analyse. Jeg tolker dette som et tydelig uttrykk for at fred er blitt et produkt som gir Norge produktmakt, slik Barnett og Duvall beskriver at enkelte politikkerter kan gi en stat produktmakt (2005:55-56). Gjennom de sosiale strukturene Norge inngår i, er fred blitt et produkt som Norge kan selge seg på.

Norge har et sterkt ønske om å bidra humanitært i verden, også på meglersiden ved å bidra til fredelige løsninger på kriger og konflikter. Dette er et engasjement flere kilder fremhever som en fellesinteresse både for verdenssamfunnet og for Norges egen del. I avisartikkelen ”Internasjonale forpliktelser og nasjonale interesser” i Aftenposten skriver Kjell Magne Bondevik at:

Vi har noe å bidra med. Derfor er vi forpliktet til å bidra. Og slik opptrer vi best for å fremme både verdenssamfunnets fellesinteresser og våre egne nasjonale interesser (Bondevik 2000).

Det er en forbindelse mellom verdenssamfunnets interesser og Norges interesser. Det er videre interessant å se at det fremholdes tydelig at Norge har noe å bidra med. Et viktig bidrag Norge har å bidra med er et ønske om å være engasjert. Vidar Helgesen sier i mitt intervju med ham at Norge har utstrakt kunnskap og kompetanse på feltet, hvordan få to stridende parter til å innlede en dialog med det siktemål å undertegne en fredsavtale. Denne kunnskapen og kompetansen er godt organisert gjennom den norske modellen. Den tette koplingen mellom statlige myndigheter og frivillige gjør det mulig for Norge å benytte seg effektivt av denne kompetansen, og det bidrar til en høy Norgesprofil internasjonalt (Tvedt 2003).

Vi skal se nærmere på noen flere funn som peker i retningen av at flere politikere mener Norge har et moralsk ansvar til å bidra til fred og konfliktløsning. Tidligere utenriksminister Jan Petersen fremlegger i sin redegjørelse for Stortinget 27.januar 2004 at:

Norsk utenrikspolitikk utformes altså både for å kunne ivareta direkte og indirekte nasjonale interesser, og ikke minst våre politiske og moralske fellesforpliktelser. Det ene utelukker ikke det andre. Vi er i den tid hvor Norge må yte (Petersen 2004).

Petersen redegjør her for Stortinget at norsk utenrikspolitikk utformes for å ivareta de moralske forpliktelsene Norge har internasjonalt. Det viktige poenget i Petersens tale er likevel at dette moralske ansvaret ikke utelukker en ivaretagelse av de mer direkte norske nasjonale interessene. Det moralske ansvaret og de nasjonale interessene utelukker ikke hverandre. Jeg synes også det er interessant å registrere at Jan Petersens tillegger at vi nå er i en tid hvor Norge må yte på ”den moralske siden” for å ivareta de mer nasjonale interessene. Dette er igjen et funn som peker i retning av at det ikke er noen motsetning mellom idealpolitikk og realpolitikk. Det er i Norges interesse å bidra på ”den moralske siden”, ettersom dette gir kapital som kan forvaltes til Norges interesse i andre sammenhenger. Høyres partileder Erna Solberg gir uttrykk for den samme koplingen mellom idealisme og realisme. Hun skriver i en avisartikkel med overskriften ”Vi trenger en realistisk politikk” at:

Idealisme er viktig i politikken, ikke minst i utenrikspolitikken, hvor vårt velstående og stabile demokrati kan delta i den globale dugnaden mot fattigdom og nød, diktatur og undertrykking, kvinnediskriminering og analfabetisme, krig og konflikter. Utenrikstjenesten, frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer, pressen og atskillige milliarder kroner over statsbudsjettet har vært involvert i dette arbeidet over mange år. Dette er en prioritering som gjenspeiler både vår moralske forpliktelse og økonomiske evne til å hjelpe, og som er fullt forenlig med norske realpolitiske interesser (Solberg 2006).

Solberg uttrykker her at idealpolitikk og realpolitikk kan gå hånd i hånd når det gjelder å utforme en norsk utenrikspolitikk. Norge bidrar internasjonalt fordi vi har en moralsk forpliktelse til det, og fordi vi har høy økonomisk evne til å bidra. Det er også slik Norge best kan ivareta sine realpolitiske interesser, hevder Erna Solberg. Bjørn Tore Godal fremhever det samme poenget i sin bok *Utsikter. Store lille Norge i en ny verden* (2003). Der skriver han at:

Ikke uten grunn har Norge ledet giverlandsarbeidet både på Vestbredden og i Afghanistan. Tatt i betraktning at verdiskapningen i Norge er meget betydelig i forhold til folketall, er det rett og rimelig at vi bidrar. Det styrker vår anseelse, er et eksempel for andre – men aller viktigst: Vi plikter å lindre nød og skape tro på en bedre fremtid for mennesker i disse delene av verden (Godal 2003:184).

Godal understreker også at Norge har en plikt til å lindre nød og konflikt i verden, og at det er rimelig at Norge bidrar ut fra vår rikdom. Det at Norge bidrar er heller ikke negativt for Norges anseelse. Det gir Norge et godt rykte og omdømme internasjonalt, som det igjen kan komme noe godt ut av i en annen sammenheng på et senere tidspunkt. Et godt rykte internasjonalt gir Norge muligheter som man ellers ikke ville hatt.

Et annet sentralt og viktig poeng som et av mine intervjuobjekter understreker, er at for å oppnå målsettingen om en fredeligere verden så må en også satse bredere i utenrikspolitikken. Vidar Helgesen mener Norge må drive en mest mulig helhetlig utenrikspolitikk:

Engasjement for fredsdiplomati er et høyst funksjonelt svar på globaliseringen av sikkerhetstruslene. Og i tillegg så er det et svar på at de fleste menneskelige lidelser skyldes krig og konflikt. Og krig og konflikt er også en av de viktigste utviklingsfiendene, som hindrer land i å komme ut av fattigdom. Vi gir mye humanitær bistand, nødhjelp og utviklingsbistand, og da kan vi ikke være tilfreds med bare å gi slik bistand, da må vi også gå løs på en del av årsakene til menneskelige lidelser, og det er som sagt krig og konflikt. Da bør vi ha et ansvar for å bidra politisk til konfliktløsning (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesens poeng er at den økte satsingen på fredsengasjementer kommer som et resultat av at man har sett at det trengs et mer helhetlig engasjement for å bidra effektivt til en mer fredlig verden. Bistand og nødhjelp er alene ikke godt nok. Man må ta tak i årsakene til nøden og elendigheten, og da trengs det et mer helhetlig internasjonalt engasjement hvor fredsmegling og aktiv konfliktløsning koples inn som virkemidler for å nå målsettingene. Dette poenget understreker også Knut Vollebæk i mitt intervju med ham. Han er opptatt av at engasjement for fred og konfliktløsning er noe Norge bør satse på både ut fra det at vi har et moralsk ansvar,

men han poengterer også at det er noe Norge bør gjøre fordi vi har en nasjonal egeninteresse av det:

Og da ble det vel kanskje klarere for mange av oss at et engasjement utenfor Norges grenser er noe vi bør gjøre ut fra et moralsk imperativ, men det er også noe vi gjør ut fra en realpolitisk vurdering. Fordi: store flyktningstrømmer, krig fører til et press på oss, for å ta imot flyktninger, det fører til tap av markeder, det fører til et stort behov for gjenoppbygging, det fører til at vi må sende militære styrker ut, altså: det koster penger reelt for oss (Vollebæk 2005 [intervju]).

Vollebæks viktige poeng er at det er en realpolitisk vurdering som ligger til grunn for det generelle utenrikspolitiske engasjementet som Norge gjør. Det understrekes også fra Knut Vollebæks side at Norge har et moralsk ansvar og en forpliktelse til engasjement for fred. Det er likevel viktig å se de realpolitiske effektene dette engasjementet har for Norge, poengterer Vollebæk. Verden henger sammen på en komplisert måte. Krig skaper flyktningstrømmer, som igjen gir press på Norge om å ta imot flere flyktninger, som igjen bidrar til tapte markeder for norske eksportprodukter. I tillegg skaper krig stort behov for nødhjelp og gjenoppbygging. I tillegg må Norge kanskje bidra militært for å få stanset urolighetene. Den realistiske vurderingen er at krig og en generelt ustabil verden har en reell kostnadsside også for Norge, og derfor er et økt engasjement for en mer fredlig verden også et engasjement som tjener norske interesser.

Vidar Helgesen sier seg også enig i at Norge har et moralsk ansvar for å bidra til fred og konfliktløsning, men han fremhever at Norge ikke har noe mer ansvar for dette enn andre land kan sies å ha. Helgesen fremlegger i mitt intervju med ham at:

Ja, det har vi. Men jeg vil ikke si at Norge har noe mer moralsk eller etisk forpliktelse enn andre til å drive fredsengasjement. Vi bør ikke motivere fredsengasjementet vårt som en moralsk/etisk forpliktelse, det er også en interessebasering i det, på samme måte som det ikke er noen konflikt mellom det etiske og det interessebaserte på dette feltet. Så derfor kan vi ikke si at det er en ren etisk forpliktelse eller en ren interessebasert forpliktelse (Helgesen 2005 [intervju]).

Her kommer det tydelig fram at det ikke lenger kan sies å være et motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk i norsk utenrikspolitikk. Det er interessant å se at

Helgesen fremhever at Norge ikke bør motivere engasjementet for fred ut fra en moralsk og etisk forpliktelse, men heller se det i en interessebasert sammenheng. Jeg tolker dette momentet som et bevis på at den naive idealpolitikken hvor man gjør gode ting i utenrikspolitikken helt uten tanke på hva man selv kan få tilbake for engasjementet, er død i norsk utenrikspolitikk. Norske utenrikspolitikere er bevisste flere av de positive effektene verdidiplomatiet, og særlig hva fredsenngasjementene betyr for Norge.

Analysen i kapittel 4.2 viste at en av de viktigste effektene fredsenngasjementer har er at de gir tilgang og innpass hos sentrale aktører som Norge ellers ikke ville hatt innpass hos. Dette er også et av hovedfunnene her i analysekapittel 5.2. Knut Vollebæk forteller i mitt intervju med ham at det er begrenset hvor mange ganger man kan ta opp tema som ivaretar direkte norske interesser. Vollebæk bruker eksemplet med norsk laks:

Det er interessant for oss fordi det gir oss tilgang til de store aktørene som USA, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, FN, fordi det at vi da kan bidra med noe gjør oss interessante. Det er liksom begrenset hvor mange ganger du kan snakke om norsk laks og folk ikke sovner. Men så er det jo viktig å snakke om norsk laks av og til, men da må vi på en måte ha en annen inngang, du kan ikke bare snakke om norsk laks, men hvis du har snakket om Sri Lanka, Midtøsten og Darfur så kan du også snakke litt om norsk laks og kanskje få en viss oppmerksomhet. Norge forventes ut fra vår rikdom å være deltaker, og det er i vår interesse å være det (Vollebæk 2005 [intervju]).

Jeg tolker dette som et bevis på at norske utenrikspolitikere har et relativt bevisst forhold til at fred ikke bare er idealisme og en politikk som Norge bør drive ut fra en moralsk forpliktelse, men at det er et politikkfelt som gir Norge mye tilbake. Mine funn i analysekapittel 4 og 5 viser at tilgang hos sentrale og viktige aktører er den viktigste positive effekten for den nasjonale interesse. Norske utenrikspolitikere får lettere innpass i Washington, London, Brussels og Moskva fordi Norge har kunnskap om konflikter og fredsprosesser. Fred er dermed blitt et produkt som Norge kan selge seg på. Fred gir Norge makt og innflytelse. Jeg vil identifisere denne form for makt

og innflytelse til å være produksjonsmakt som Barnett og Duvall har kategorisert i sin maktanalyse.

Analysen her i kapittel 5 har langt på vei bekreftet funnene som også ble gjort i analysekapittel 4. C-interessene i Nyes modell omfatter bekjempelse av terrorisme, krig, konflikt, internasjonal kriminalitet, klimaspørsmål, og spredning av sykdommer. Det er C-interessene i Nyes modell som gir Norge et bedre rykte, og på samme tid er det C-interessene som gir Norge produktmakt i det internasjonale diplomatiet. På denne måten er interesser og makt tett sammenvevd. Det gir også realpolitikken en viss grad av støtte, ettersom vi ser at Norge satser på et omfattende verdidiplomati og fredsaktivisme ut i fra en forståelse av at dette er den måten Norge best kan ivareta egne interesser i bred forstand. Det blir dermed vanskelig å skille den realpolitiske motivasjonen fra den idealpolitiske.

I hvilken grad får B-hypotesene støtte?

Funnene fra analysen i dette kapitlet gir bare middels godt belegg i kildene mine for å bekrefte hypotese B1 om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi man fra norsk side følte et sterkt moralsk ansvar til å bidra til fred i Midtøsten. Det er gjennomgående i mine funn at flere aktører ser det slik at Norge har et moralsk ansvar til å bidra, men alle understreker samtidig den klare egeninteresse og nasjonale gevinst engasjementet i Midtøsten gav Norge. Derfor må jeg konkludere at hypotese B1 bare medfører middels grad av riktighet. Det samme er vurderingsgrunnlaget for å konkludere på hypotese B2. Jeg har gjort noen funn som bekrefter det hypotese B2 antyder, nemlig at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi Norge som en ressurssterk nasjon har et moralsk og etisk ansvar for å bistå i konflikter. Det er likevel ikke bare det at Norge har et moralsk ansvar til å bistå i konflikter som kan forklare at Norge satser på freds- og forsoningspolitikk generelt. Det finnes en bevissthet hos norske utenrikspolitikere om at fred er et viktig instrument som gir Norge noe tilbake, og åpner opp noen dører som ellers ikke ville åpnet seg. Jeg må derfor konkludere med at også hypotese B2 bare medfører middels

grad av riktighet i min analyse. Middels grad fordi det finnes en åpenbar tosidighet i motivasjonen bak fredspolitikken.

Analysen både i kapittel 4 og 5 har vist at det ikke lenger finnes noe klart skille mellom realpolitikk og idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk. Det eksisterer ikke lenger et motsetningsforhold mellom idealpolitisk og realpolitisk motivasjon. De to er i høy grad blitt to sider av samme sak.

5.3 Norge – en nøytral tilrettelegger?

Jeg skal i de to neste avsnittene kort undersøke om Norge kan sies å være en nøytral tilrettelegger i fredsforhandlinger, og hvordan partene ser Norges rolle. Jeg finner det interessant å avdekke om det var noen tydelige norske interesser som de stridende partene var kjent med. Jeg har en generell antagelse om at Norge ikke kan opptre med egne interesser eller egne agendaer i noen fredsprosesser. Det vil være et element som svekker tillitten og respekten til Norge som tredjepart og tilrettelegger, antar jeg. Derfor skal jeg kort undersøke hva norske aktører selv mener om Norges rolle som nøytral tilrettelegger. Det er alltid vanskelig å vurdere i hvor sterk grad en aktør fungerer som en nøytral tilrettelegger. Et av mine intervjuobjekter fremhever at nøytralitet nå nærmest er blitt et mantra i norsk utenrikspolitikk (Tvedt 2005 [intervju]). Det kan få en til å tro at Norge er nøytral og uten interesser i verden. Min analyse så langt viser klart at dette ikke er tilfelle. Jeg spør derfor mine intervjuobjekter om de mener Norge generelt opptrer som en nøytral fredsforhandler, og om de vil si Norge opptrådte som en nøytral tilrettelegger i Oslo-prosessen. Jeg gjør min analyse på bakgrunn av svarene jeg har fått inn på disse spørsmålene, i tillegg til at jeg har benyttet øvrige kilder.

Det har blitt reist kritikk mot de norske forhandlerne bak Oslo-avtalen for å ha favorisert israelerne og for manglende referatarkivering, særlig fra forskeren Hilde Henriksen Waage (Berggrav 2004; Christensen 2004a; Eraker 2006; Waage 2004).

Kritikken er blitt sterkt tilbakevist fra alle de norske involverte. Terje Rød-Larsen sier til NRK at:

Totalt manglende kildekritikk og et veldig skjevt kildegrunnlag har ført Waage ut på ville veier. [...] Norge opptrådte på en nøyaktig og helt upartisk måte i forhold til begge parter. Initiativet til Oslo-avtalen ble tatt av PLO, og vi passet omhyggelig på at det var likevekt i alle de forhandlingene vi tilrettela (Berggrav 2004).

Det er en utfordring å si noe om likevektingen i ettertid, og det er heller ikke mitt mål. Det er mitt mål her å kartlegge hva partene selv mener om Norges nøytralitet og involvering i fredssamtalene. Det at Terje Rød-Larsen, som var en av de tre absolutt mest sentrale norske involverte, tydelig avfeier nøytralitetskritikken og understreker at de så det som Norges rolle å opptre upartisk og skape likevekt i forhandlingene, tolker jeg som et bevis på at i Oslo-prosessen gjorde de norske aktørene det de kunne for å ikke forfordle en av partene, men faktisk prøvde å opptre nøytralt. Jeg spør Vidar Helgesen om han mener Norge generelt opptrådte upartisk og nøytralt i fredsforhandlinger, og til dette svarer han:

Ja, det vil jeg si at vi gjør. Nå har det vært anklager om at vi løp israelernes ærend under Oslo-prosessen. Men jeg tror at en nøytral tilrettelegger ikke kan ha en egen agenda. [...] Det vi vel gjorde i Oslo-prosessen var å klargjøre for PLO hvor man trodde grensene gikk for israelerne og hva man trodde var realistiske opsjoner. Og det er en viktig rolle å spille i alle slike prosesser, og jeg vil si at det kan man gjøre uten at det går på nøytraliteten løs (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesen trekker her frem det element som har høstet kritikk, som at de norske forhandlerne gjorde palestinerne oppmerksomme på hvor grensene hos israelerne gikk og hva man realistisk kunne få ut av forhandlingene. Det er ikke det samme som å spille en partisk og lite nøytral rolle, fremhever Helgesen. Det blir da en del av tredjepartsrollen. Bjørn Tore Godal bekrefter også at Norge var mest mulig nøytral i fredsforhandlingene i Oslo-prosessen. Han understreker likevel at begge parter visste hva Norge hadde stemt i FN opp igjennom årene og således visste de begge hvor Norge stod. Godal sier dette om Norges nøytralitet i Oslo-prosessen:

Ja, ikke nøytral hvis man mener at et engasjement ikke går ut på et verdisyn. Altså: jeg mente jo i utgangspunktet at dette var en konflikt som dreide seg om forholdet mellom okkupanten og de okkuperte. Og sånn sett så var vi ikke nøytrale. Og israelerne visste det. [...] Men samtidig så tror jeg at både israelere og palestinere skjønnte at vår rolle [...] var å få selve prosessen i gang. Så det er nok en kombinasjon av at man visste hvor vi stod, og at vi ikke følte at Israel hadde noen særlig god sak hvis de fortsatte å være okkupant, samtidig som Israel også skjønnte at vi hadde et idealistisk motiv, nemlig å få til en fredlig løsning på konflikten i området gjennom å inspirere partene til nettopp det (Godal 2005 [intervju]).

Godal understreker her tydelig at både Norge og de stridende partene hadde en klar forståelse av at Norges rolle ville være å få selve prosessen i gang. Det var det viktige bidraget Norge kunne gi på dette tidspunktet. Fredsprosessen hadde etter Madrid-konferansen og Washington-diplomatiet strandet. Nå var Norge blitt en mulighet for å få prosessen i gang igjen, og inspirere partene om å finne frem til en fredlig løsning på en vanskelig konflikt. Jeg tolker det Godal her sier til at Norge opptrådte som en nøytral og upartisk tredjepart. Knut Vollebæk mener også Norge opptrer nøytralt og upartisk:

Ja, det tror jeg man må si. [...] Du kan ikke både legge til rette for forhandlinger og være en slags meklingsmann og jobbe med begge parter, og være en moralsk samvittighet, en kritiker. Du må på en måte velge, og så lenge man da oppfattet at vi kunne gjøre noe nyttig, så valgte man da denne tilretteleggerrollen, som jo da krevde en form for nøytralitet, eller lav profil når det gjaldt å komme med kritikk og krav (Vollebæk 2005 [intervju]).

Vollebæk understreker her et annet viktig aspekt av det å inneha rolle som en tredjepart. Det gir ikke muligheter for å komme med sterk kritikk og kompromissløse krav til en av de stridende partene. Det å være tilrettelegger for fredssamtaler innebærer for Norges del i stor grad kun begrensede muligheter for å bidra med noe annet enn det rent praktiske i forhold til fasiliteter. Norge kan ikke, som amerikanerne kan, komme med konkrete løsningsforslag og utarbeidede skisser til fredsavtaler mellom partene. Norges rolle er klart definert, det er å være den praktiske tilrettelegger og inspirere til å inngå en fredsavtale.

Jeg mener dette gir et godt belegg for å hevde at Norge i høy grad opptrådte som en nøytral tilrettelegger i fredsforhandlingene mellom Israel og PLO, og at Norge generelt opptrer med høy grad av nøytralitet i rollen som fredsmegler. Det er tydelig at det er en klar rolleforståelse hos norske utenrikspolitikere, og at man i størst mulig grad begrenser det å innta kontroversielle standpunkt for å beholde rollen som nøytral megler.

5.4 Partenes oppfatning av Norge

På tilsvarende vis som jeg undersøkte norske aktørers syn på Norges rolle som nøytral tilrettelegger, ønsker jeg å kort undersøke hvordan de stridende partene oppfatter Norges rolle som tredjepart og tilrettelegger. Jeg spør intervjuobjektene mine om hvordan de stridende partene oppfattet Norges rolle i fredsprosessen i Midtøsten, og øvrige fredsprosesser generelt. Jeg undersøker først hvilken oppfatning involverte forhandlere på israelsk og palestinsk side hadde av Norge som tilrettelegger²⁶. Den israelske utenriksminister på det aktuelle tidspunkt, Simon Peres, berømmer Norge i sin bok *Veien til fred* (1994) for å ha involvert seg i fredsforhandlingene. Særlig berømmer han de norske tilretteleggerne:

En godt sammensveiset gruppe av toppfolk fra landets styre stilte seg til rådighet for å formidle beskjeder mellom oss og PLO. De opptrådte med fullkommen diskresjon. Da forhandlingene begynte å intensiveres, sparte de ikke på noe når det gjaldt å holde prosessen i gang og verne oss mot de nysgjerrige (Peres 1994:45-46).

Jeg synes det er interessant å registrere at Peres beskriver arbeidet den norske gruppen gjorde til å være å formidle beskjeder mellom Israel og PLO. Han er tydelig imponert over innsatsen og engasjementet fra de norske fredstilretteleggerne, og gjør det synlig at de norske forhandlernes største bragd kanskje var det å holde prosessen i gang selv om den møtte motstand underveis. Tilsvarende syn på nordmennene finner

²⁶ Jeg har ikke hatt muligheten for å intervju aktører på israelsk eller palestinsk side til denne hovedoppgaven. Det ville føre for langt å gjøre dette til denne oppgaven.

vi på palestinsk side. Yasser Abed Rabbo, som var president Yassir Arafats rådgiver under forhandlingene, uttaler at de norske aktørene i Oslo-prosessen gjorde det de skulle og det de kunne forventes å gjøre. Han hevder det ikke er noen grunn til å stille spørsmålstegn ved de norske fredsforhandlernes nøytralitet:

Våre erfaringer med nordmennene var gode. Utenriksminister Johan Jørgen Holst oppførte seg balansert og korrekt på alle måter. Feilene som ble gjort, ble gjort av palestinere og israelere (Dagsavisen 2004).

Dette er en kommentar som er gitt i god tid etter at fredsavtalen var undertegnet. Jeg tolker dette til at de største feilene som ble gjort etter Oslo-avtalen, ikke skyldtes at de norske fredsforhandlerne hadde forfordelt en av de stridende partene. De prinsippene som Oslo-avtalen slo fast er fortsatt referansepunkter som partene diskuterer ut fra, og som derfor fortsatt gjelder i forholdet mellom israelere og palestinere.

Jeg spør Bjørn Tore Godal om hvordan han oppfattet at partene i Oslo-prosessen så Norges rolle, og til det svarer han:

Det var entydig positive meldinger på det. Jeg var jo stort sett der nede en gang i året, av og til oftere, og det var gjennomgående veldig positivt, særlig på palestinsk side. Men både Peres og Barak var jo positive på Norge. Og det faktum at partene fikk fredsprisen, var jo i seg selve et uttrykk for den høyeste anerkjennelse. Og det satte de jo veldig pris på. (Godal 2005 [intervju]).

Godal var utenriksminister i store deler av tiden etter at Oslo-avtalen hadde blitt undertegnet, så jeg anser ham som en pålitelig kilde til å besvare dette. Godal trekker også frem i mitt intervju med ham at det fantes kritikere av Oslo-avtalen på begge sider av konflikten. Disse var de delene av den palestinske og israelske befolkningen som uansett avtale ville være kritiske til enhver avtale med motparten. De var først og fremst representert ved Hamas på palestinsk side og den høyre fløyen av den israelske politikken. Vidar Helgesen hadde få personlige erfaringer med partenes syn på Norges nøytralitet, men baserer sitt svar på det han har lest om Oslo-prosessen:

Jeg tror at Norges rolle ble oppfattet som en ærlig rolle uten egeninteresser. Israelerne var jo klar over at Norge stod Israel nær, og det spilte vel en rolle for at israelerne aksepterte Norge som en mellommann. Mens palestinerne hadde vi jo også hatt noen kontakter med som var relativt modige gitt at PLO var stemplet som en terrorist organisasjon. Så jeg tror at vi på begge sider hadde den nødvendige tillit og at vi ble oppfattet som en ærlig mellommann i prosessen (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesen er også av den oppfatning at partene så Norge som en ærlig og upartisk tredjepart som ville fungere godt som tilrettelegger mellom de to. Helgesen understreker at Norge generelt blir oppfattet som en upartisk og nøytral mellommann. Det er ofte derfor Norge er ønsket som tredjepart, nettopp for å spille en nærmest mulig nøytral rolle. Jeg tolker dette som et bevis på at Norges rolle i fredsforhandlinger i stor grad begrenser seg til det rent praktiske med å legge forholdene til rette for dialog og fredssamtaler. Norge har små muligheter til å spille en kontroversiell og omstridt rolle som kunne forfordle en av partene i nevneverdig stor grad. Dette er også en klar styrke for Norge som fredsaktivist. Dersom et lite land som Norge skal ha mulighet for å satse på en aktiv fredsrolle internasjonalt, er dette kun mulig dersom Norge oppfattes som en upartisk og nøytral tilrettelegger.

Jeg mener dette gir et belegg for å hevde at partene i Oslo-prosessen og at parter generelt oppfatter Norge i høy grad som en upartisk og nøytral tilrettelegger. Norske aktører er bevisst sin rolle som nøytral og upartisk tilrettelegger, og at man i størst mulig grad begrenser det å innta kontroversielle standpunkt for å beholde rollen som nøytral megler. Dette er funnene jeg har gjort både i kapittel 5.3 og 5.4.

5.5 Oppsummering

Analysen i dette kapitlet har vist, som også analysen av forrige kapittel har vist, at det for det første er komplisert å sette et klart skille mellom en realpolitisk motivasjon og en idealpolitisk motivasjon bak det norske fredsengasjementet i Midtøsten. For det andre er det generelt komplisert å skille realpolitikk fra idealpolitikk, ettersom disse to sidene på mange måter i dag er to sider av samme sak. Norsk utenrikspolitikk

bygger på et klart verdigrunnlag, hvor regjeringen i statsbudsjettet slår fast at Norge har et moralsk ansvar for å bidra med hjelp til mennesker som lider av nød, fattigdom og krig. Jeg har gjort flere funn i analysen hvor informantene pekte på dette moralske ansvaret, men hvor de samtidig understreket at det også er i Norges egeninteresse å være engasjert i fredsprosesser. Idealpolitikk utelukker ikke realpolitikk.

Fredsengasjementer gir Norge noe å by på overfor andre aktører. Fred blir således en kilde til makt, en form for makt som Barnett og Duvall (2005:55-56) har identifisert som produktmakt. Norge blir oppfattet å være en upartisk og nøytral tilrettelegger i fredsforhandlinger. Dette bekreftet både de norske kildene jeg har hatt tilgang på, og de få tilgjengelige kildene fra noen av partene i Oslo-prosessen. Det er tydelig at norske aktører er bevisste på den rollen som Norge kan spille som tilrettelegger og hvilke begrensninger den innehar.

Funnene i analysen viste at hypotese B1, som antydte at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi man følte en sterk moralsk forpliktelse til å bistå partene, bare i middels grad får støtte. Det ble understreket av flere at Norge har en moralsk forpliktelse til å bidra, men det eksisterte samtidig en sterk bevissthet om at å bidra er helt i tråd med norske interesser. Analysen har gitt bare middels grad av støtte til hypotese B2, som var at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk generelt fordi man mente at Norge som en ressurssterk nasjon har en moralsk forpliktelse til det. Begge de to B-hypotesene medførte derfor middels grad av riktighet.

6. Tilfeldighetenes spill

6.1 Innledning

Et begrep som ofte refereres til i internasjonal politikk er begrepet "Window of opportunity". Det snakkes da om at det oppstår ulike "Windows of opportunities" som gir den enkelte aktør et mulighetsrom å reagere i. Det hevdes av enkelte at Norge ble involvert i Midtøsten forhandlingene ved en ren tilfeldighet. Jeg skal i dette kapitlet undersøke nærmere hypotesen om at det norske fredsengasjementet i Midtøsten oppstod som et tilfeldig mulighetsrom, som bare oppstod helt plutselig og av seg selv nærmest.

I dette kapitlet skal jeg gjøre to ting. For det første skal jeg analysere de to C-hypotesene. For det andre skal jeg undersøke hvor viktige norske enkeltpersoner var i fredsforhandlingene som ledet frem til Oslo-avtalen. Til slutt skal jeg kort oppsummere kapitlet.

6.2 En tilfeldig vei som plutselig åpnet seg?

I dette avsnittet skal jeg undersøke de to hypotesene som begge antyder at motivasjonen bak Norges fredsengasjement er et tilfeldighetens spill. For det første skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese C1, som antyder at Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi dette tilfeldig ble et mulighetsvindu som åpnet seg opp, og som man valgte å satse på der og da. For det andre skal jeg undersøke holdbarheten til hypotese C2, som antyder at Norge satser tilfeldig på en aktiv freds- og forsoningspolitikk i utenrikspolitikken fordi dette er blitt en mulig vei i utenrikspolitikken som har åpnet seg opp etter den kalde krigen. I denne analysen har jeg ikke mulighet til å måle dette på en mer nøyaktig måte enn å vurdere om hypotesene stemmer i høy, middels eller svak grad.

Jeg spør mine intervjuobjekter om det var tilfeldig at mulighetsrommet åpnet seg opp for Norge slik at man kunne spille en rolle i fredsprosessen. Funnene på dette varierer noe. Vidar Helgesen og Terje Tvedt sier begge at det i høy grad var tilfeldig, mens Knut Vollebæk og Bjørn Tore Godal fremhever at det ikke var så tilfeldig. Alle vektlegger ulike aspekter ved sine svar. Vidar Helgesen fremhever at:

Oslo-prosessen var vel egentlig ikke så mye verdimeslige vurderinger eller interessevurderinger, det hele var vel rett og slett (latter) en tilfeldighet at det havnet i våre hender. Det hadde vært følere fra norsk side i flere år. [...] Jeg tror derfor ikke jeg skal overspille de verdimeslige vurderingene. Men man så et mulighetsvindu til å spille en viktig rolle, og valgte da til tross for en stor risiko å gjøre det man gjorde. Jeg vil si at det var i stor grad en tilfeldighet at mulighetsrommet åpnet seg. Det at vi grep det var ikke så tilfeldig fordi Jan Egeland hadde skrevet hovedoppgave om hvordan små stater kunne prøve å skape mulighetsrom der stormaktene ikke klarte det (Helgesen 2005 [intervju]).

Helgesen hevder her at Oslo-prosessen ikke først og fremst var motivert ut fra verdier eller interesser, men at det hele var et mulighetsrom som stod åpent for Norge og som en gruppe norske aktører valgte å gripe. Det var en tilfeldighet at det ble en mulighet, men ikke en tilfeldighet at man valgte å gripe muligheten, ettersom de enkeltpersonene som var involvert hadde høy kompetanse på temaet. I tillegg til dette så kommer det en del strukturelle forhold, som Terje Tvedt peker på i mitt intervju med ham:

Slik jeg har forstått det, så var det en del strukturelle forhold her. Du hadde så klart et langvarig forhold mellom det norske arbeiderparti og det israelske arbeiderparti, som vi alle kjenner til. Så hadde du [...] alt det arbeidet som den norske stat gjorde via frivillige organisasjoner i de palestinske områdene. [...] Så jeg tror at hvis man har disse mer strukturelle historiske trekkene med i betraktningen, så tror jeg at i tillegg så var de personlige faktorer veldig viktige. Og helt sånn individuelle aktørers evner, og tilfeldighetenes spill altså (Tvedt 2005 [intervju]).

Tvedt fremhever her at personlig vennskap mellom norske, israelske og palestinske politikere var en forutsetning på lik linje med de norske aktørenes personlig evner til å skape kontakt og dialog. En god del tilfeldigheter virket altså sammen og dette

utgjør i sum den viktigste forklaringen på hvordan Oslo-prosessen ble en realitet, i følge Vidar Helgesen og Terje Tvedt. Det er disse to som går lengst i å peke på denne tredje forklaringshypotesen som den viktige. Knut Vollebæk og Bjørn Tore Godal fremhever ikke fredsengasjementene som så tilfeldige. De er mer opptatte av å fremheve at ingen blir fredsmegler ved en tilfeldighet, og fremhever at alle fredsprosesser Norge har vært involvert i, så har det kommet som et resultat av at de stridende partene har ønsket Norges tilstedeværelse ut fra det enkle faktum at de hadde tillitt til Norge som tredjepart. Jeg spør Knut Vollebæk om Norge ble involvert i Oslo-prosessen ved en tilfeldighet, og til det svarer han at:

Det kan man kanskje tenke seg, men jeg tror ikke det er riktig. Jeg tror også at du kan ha slike "Window of opportunities", men for at de skal bli en "Window of opportunity" så tror jeg du må ha hatt en prosess på forhånd. Jeg tror det er veldig sjeldent, og jeg kjenner i alle fall ikke til noen eksempler, at du tilfeldigvis blir fredsmekler eller blir engasjert i en fredsprosess i noe land. Fordi at folk må kjenne deg. Det at det da blir en fredsprosess kan vel være at du må på en måte ta den utfordringen som kommer, men da har du allerede etablert et kontaktnett. [...] Så du må på en måte gripe en mulighet. Men muligheten kommer ikke på ei fjøl. Muligheten er der fordi du har etablert relasjoner (Vollebæk 2005 [intervju]).

Vollebæk er klar på at ingen land kan bli fredsmegler ved en tilfeldighet. Han understreker et sentralt element, således at man må ha hatt et engasjement og et nettverk i området tidligere. Vollebæks poeng er at det å bli betrodd oppdraget med å megle i en konflikt kommer som et resultat av noe, og derfor er dette ikke tilfeldig. Det var det som var tilfellet ved Oslo-prosessen, hvor Norge over lang tid hadde bygget opp et nært forhold til Israel, og over noe kortere tid et tillitsforhold til PLO. Derfor er det nok mye i Vollebæks utsagn om at en mulighet til å spille en rolle som fredsmegler ikke kommer tilfeldig. Bjørn Tore Godal har den samme tilnærmingen til forklaringen på Oslo-prosessen og Midtøsten engasjementet. Han poengterer at:

Helt tilfeldig var det jo ikke hvis du spør om hvorfor Norge og ikke andre land, fordi Norges status i Israel historisk har vært meget sterk, og vårt forhold til den palestinske frigjøringskampen, [...] så var Norge nok ett av de få landene som var aktuelle hos begge partene, og som hadde troverdighet hos begge parter. Altså: partene likte noe ved oss,

[...] men de likte noe ved oss begge steder. Og vi hadde i utgangspunktet ikke noen snevre nasjonale egeninteresser i området, som gjorde at vi kunne mistenkes for å ha en alternativ agenda (Godal 2005 [intervju]).

Heller ikke Bjørn Tore Godal sier seg enig i en påstand om at Norge ble involvert i Oslo-prosessen ved en tilfeldighet. Godal trekker også frem den politiske fortiden og de nære personlig relasjonene som den sentrale bakgrunnsforklaringen. Han peker på at begge partene likte noe ved Norge, og at Norge var en tredjepart uten snevre nasjonale interesser som kunne mistenkes å ha en skjult agenda for engasjementet sitt. Norge hadde partenes fortrolighet, begge partene ønsket å prøve ut en ny vei til fred, og den hemmelige bakkanalen i Norge ble et mulighetsvindu som åpnet seg. Det var ikke de norske aktørene Jan Egeland og Terje Rød-Larsen sene om å gripe tak i. De forstod at dette var en mulighet som kommer sjeldent for et lite land som Norge, og de var raske til å handle. Johan Jørgen Holst beskriver i forordet til Simon Peres bok hvordan Egeland og Rød-Larsen grep tak i muligheten:

Terje Rød-Larsen og statssekretær Jan Egeland samlet trådene og innledet de politiske samtaler som førte til åpningen av den norske forhandlingskanalen. Således kom Norge også med fordi nordmenn var til stede på rett sted til rett tid og med de rette kontakter (Holst 1994:18).

Holst fremhever her at det også handlet om å være rett mann, på rett sted, til rett tid og med de rette kontaktene. Jeg tolker dette som et uttrykk for at det var mer enn bare tilfeldighetenes spill som gjorde Norge engasjerte i fredsprosessen i Midtøsten. Det var tydelig elementer av tilfeldigheter i bildet, men det var ikke den viktigste forklaringen. Viktigere er det at norske enkeltaktører hadde opparbeidet seg kompetanse, tillit og mot til å gå inn i hemmelige forhandlinger med parter de visste ville kunne bli kontroversielle.

I hvilken grad får C-hypotesene støtte?

Funnene fra analysen i dette kapitlet kan bare i middels grad bidra til å bekrefte hypotese C1 om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi dette tilfeldig ble et mulighetsvindu som åpnet seg opp, og som man valgte å satse på der og da. To av

mine intervjuobjekter fremhever at det i høy grad var tilfeldigheter som banet vei for Norge som fredsmegler i Midtøsten. Mens de to andre intervjuobjektene mine vektlegger mer strukturelle forhold, og da hevder de det ikke var så tilfeldig at Norge fikk muligheten til å spille en rolle i fredsprosessen i Midtøsten. Jeg må derfor konkludere med at hypotese C1 medfører middels grad av riktighet i mitt analyseopplegg.

Jeg har ikke gjort noen funn som bekrefter det hypotese C2 antyder, som at Norge satser tilfeldig på en aktiv freds- og forsoningspolitikk fordi dette har blitt en mulig vei i utenrikspolitikken for Norge etter den kalde krigen. Mine funn her i analysen viser at det ikke er helt tilfeldig at Norge i dag satser på fredsmegling. Det er et politikkfelt Utenriksdepartementet satser på fordi man vet hvilke positive effekter det gir Norge internasjonalt. Som funnene fra kapittel 4 og 5 viste er de mest positive effektene at det gir en inngang og gjør Norge til en mer interessant samtalepartner for viktige aktører internasjonalt. Jeg må derfor konkludere med at hypotese C2 medfører lav grad av riktighet i mitt analyseopplegg.

6.3 Enkeltpersoners betydning for utfallet

Jeg fortsetter analysen med å se nærmere på enkeltpersoners betydning for utfallet av fredsforhandlinger, både forhandlingene i Oslo-prosessen og fredsforhandlinger generelt. Jeg kan ikke si noe om de stridende parters enkeltpersoner, men jeg kan si noe om de norske aktørene, og det er de som er gjenstand for min analyse. Jeg spør mine intervjuobjekter i hvor stor grad de mener at enkeltpersoners bidrag er viktige for utkomme av fredsprosesser generelt, og Oslo-prosessen spesielt. Funnene på dette er relativt entydige. Alle fremhever at enkeltpersoner i høy grad har betydning. Bjørn Tore Godal poengterer at enkeltmennesker har særlig stor betydning generelt for utfallet i enkeltsaker i utenrikspolitikken:

Til kvalifikasjoner hører også de personlige egenskaper som fremmer muligheten for å nå frem til andre lands aktører. [...] Med mine seks år i Utenriksdepartementet var jeg der lenge nok til å oppdage at selv om det ikke var nevneverdig endring i et lands utenriks- eller sikkerhetspolitikk, kunne mulighetene for å nå frem endre seg med skiftende kollegaer. God personkjemi er alltid en fordel (Godal 2003:185-186).

Godal fremhever her at utenrikspolitikk og politiske resultater generelt ikke blir til uavhengig av de personene som er involvert. Personer har noe å si, og arbeidsfordelingen mellom personene har stor betydning. I tilfellet med Oslo-prosessen peker Bjørn Tore Godal på de norske aktørenes innsats, og at deres nettverk var av avgjørende betydning. Han sier at:

Det er helt korrekt at det eksisterte et nettverk av personer omkring Oslo-prosessen, både i Norge, i Israel og på palestinsk side. Man må i dag huske at uten nettverket ville man aldri ha klart å få i stand noen Oslo-avtale (Tjønn 2002).

Nettverket som flere norske aktører hadde bygget opp over tid var av avgjørende betydning for å få resultatene som Norge oppnådde ved Oslo-avtalen. Nettverk og arbeidsfordeling er viktig, men i tillegg til det så må man ha enkeltpersoner som er villige til å legge ned betydelig innsats, for til slutt å se resultater. Jan Egeland, Mona Juul og Terje Rød-Larsen fremhever spesielt den rolle Johan Jørgen Holst personlig spilte for utfallet av fredsforhandlingene i Oslo-prosessen:

Få, om noen, har som utenriksminister Johan Jørgen Holst kombinert en levende interesse for israelsk sikkerhet med solidaritet med palestinerne. [...]. Holst glødende engasjement for fred i Midtøsten har gått langt utover en utenriksministers vanlige virke, og han sparte seg aldri i forhold til å stille opp ovenfor en oppgave som til tider kunne virke håpløs, men som på grunn av Holst personlige innsats ble kronet med historiske resultater (Egeland, Juul og Rød-Larsen 1994:8).

Flere fremhever at et glødende engasjement og en innsatsvilje som strekker seg langt ut over det ordinære, er avgjørende for å oppnå positive resultater av fredsforhandlingene Norge engasjerer seg i. Knut Vollebæk understreker i mitt intervju med ham at det generelt ved fredsprosesser er viktig å ha enkeltpersoner med et engasjement og stor innsats:

Jeg tror at det personlige engasjementet som du fant hos en del av aktørene var helt avgjørende. Og det ser man i de fleste av disse prosessene som vi er involvert i, at det er klart at vi trenger et apparat, vi trenger en struktur som kan håndtere dette, men alle disse prosessene har krevd helt spesielle mennesker som følte at dette er deres kall, dette er deres engasjement, her ønsker de å gjøre noe langt ut over ordinær kontortid. Og uten det så tror jeg ikke man får til noe (Vollebæk 2005 [intervju]).

Også Terje Tvedt mener at den enkelte fredsmegler er av stor viktighet for å oppnå positive resultater i forhandlingene, og at i Oslo-prosessen var Terje Rød-Larsens og Jan Egelands engasjement åpenbart viktig (Tvedt 2005 [intervju]). Vidar Helgesen peker også på at kreative og løsningsorienterte enkeltpersoner er viktig for utfallet:

I Oslo-prosessen tror jeg det var veldig viktig med Terje Rød-Larsens personlige egenskaper og evner til å tenke løsninger og ikke tenke smått og hindringer, kombinert med Jan Egelands djerve innstilling. Jeg tror personer er ytterst viktig. [...] At det er personer som holder ut over tid, slik at man bygger tillitt hos partene. Det å skifte personer hele tiden i sånne prosesser kan være vanskelig (Helgesen 2005 [intervju]).

I tillegg til at fredsmeglerne bør være kreative og løsningsorienterte, bør de også ha evne til å holde ut over tid og ikke gi opp når forhandlingene møter motgang. Stabilitet i persongalleriet på norsk side har stor betydning. Dette er en nøkkel til suksess, og var særlig viktige årsaker til at Oslo-prosessen nådde frem til en fredsavtale. Funnene i mine kilder peker i retning av at enkeltpersoner har stor betydning for utfallet av fredsprosesser. Johan Jørgen Holst, Jan Egeland, Terje Rød-Larsen og Mona Juul var de mest betydningsfulle norske aktørene bak Oslo-avtalen, og sammen utgjorde de et godt lag som evnet å oppnå store resultater i en vanskelig enkeltsak.

6.4 Oppsummering

Analysen i dette kapitlet har vist at hypotese C1, som antydte at Norge ble engasjert i fredssamtalene mellom israelere og palestinere fordi dette tilfeldig ble et mulighetsvindu, får middels grad av støtte i min undersøkelse. To av mine

intervjuobjekter har pekt på at de mener dette kom som et tilfældighetenes spill, og tilfeldigvis ble et mulighetsrom for Norge. Mens to andre intervjuobjekter har pekt på at det ikke er så tilfeldig at man blir betrodd muligheten å megle mellom to stridende parter. Jeg har valgt å tolke dette som et uttrykk for at det var mer enn bare tilfældighetenes spill som gjorde Norge engasjerte i fredsprosessen i Midtøsten. Det var elementer av tilfældigheter inne i bildet, som det trolig alltid er, men som mine funn antyder er det ikke den viktigste forklaringen på det norske engasjementet i Midtøsten. Viktigere var det at norske enkeltaktører hadde opparbeidet seg kompetanse, tillit og mot til å gå inn i hemmelige forhandlinger med parter de måtte regne med at ville innebære stor grad av risiko både for Norge og partene. Det er en forklaring som får større støtte i mitt analyseopplegg enn at Norge ved en tilfældighet ble engasjert i Midtøsten.

Jeg har ikke funnet noe som kan bekrefte at det er tilfeldig at Norge har valgt å satse på et aktivt fredsengasjement i utenrikspolitikken, slik hypotese C2 antyder. Det er ikke tilfeldig at Utenriksdepartementet har valgt å engasjere seg i flere ulike fredsprosesser. Det kan forklares med at Norge etter Oslo-avtalen har fått muligheten til å megle i mange internasjonale konflikter, og fordi det er en voksende bevissthet rundt de positive effektene fredsdipomatiet har for Norge i flere andre sammenhenger. Funnene i kapittel 4 og 5 viste at den mest positive effekten av det norske fredsdipomatiet er større innpass hos viktige og mektige aktører internasjonalt. Jeg må derfor konkludere med at hypotese C2 finner lav grad av støtte i mitt analyseopplegg.

Analysen i kapittel 6.3 viser at enkeltpersoner er svært avgjørende og viktige for utfallet av enkeltsaker i utenrikspolitikken generelt, også fredsforhandlinger. Det var tilfellet ved Oslo-prosessen, og det hevdes å være tilfellet ved de fleste av de norske fredsengasjementene. Det har stor betydning at fredsmeglerne holder ut over tid selv om forhandlingene opplever kriser, og at det norske forhandlingsteamet er mest mulig stabilt. At de norske tilretteleggerne har sterkt engasjement og høy innsats, er en forutsetning for suksess i fredsforhandlingene.

7. Konklusjon

7.1 Innledning

Denne oppgavens målsetting har vært todelt. For det første har det vært en målsetting å besvare spørsmålet om det var realpolitikk eller idealpolitikk som var den viktigste motivasjon bak det norske engasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen. For det andre har det vært oppgavens målsetting å forklare hvorfor fredsengasjementer generelt er blitt en så viktig del av norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen. For å finne svar dette valgte jeg å gjennomføre fire kvalitative dybdeintervju, innhente ulike typer av data fra avisartikler, politiske taler, offisielle dokumenter og sekundærlitteratur. Basert på et bredt sammensatt kildemateriale har jeg derfor gjennomført min undersøkelse, og analysert alle de hypotesene som jeg anså nødvendige å fremsette for å besvare oppgavens overordnede problemstilling.

I dette siste kapitlet skal jeg gjøre tre ting. For det første skal jeg oppsummere hovedfunnene i analysen av disse to spørsmålene. For det andre skal jeg vise at fredsengasjement er blitt den nye realpolitikk for Norge. Til slutt skal jeg si noe om veien videre både for forskningen og for norsk utenrikspolitikk.

7.2 Oppsummering av oppgaven og svar på oppgavens problemstilling

Historien om den norske fredskanalen i Midtøsten viser et fascinerende samspill mellom strukturelle geopolitiske betingelser, energisk handling av enkeltpersoner og heldige sammentreff. Det gir et usedvanlig godt lysglimt fra den ene siden av norsk utenrikspolitikks Janus-ansikt, nemlig det idealistiske lille landet som søker en internasjonal misjon (Østerud 1994:263). Det norske engasjementet i fredsprosessen i Midtøsten står tilbake som et av de mest spektakulære engasjementene i norsk utenrikspolitiske historie. Det spektakulære lå i at et lite land gjennom en hemmelig

bakkanal klarte å bringe to stridende parter vellykket frem til undertegnelse av en prinsipperklæring om gjensidig anerkjennelse. Det er flere bakenforliggende variabler som var viktige forutsetninger for suksessen.

Den kalde krigens slutt endret på en radikal måte rammebetingelsene for norsk utenrikspolitikk. USAs interesse for norsk territorium avtok, og samtidig har alltid norske økonomiske interesser først og fremst vært knyttet til Europa (Larsen 2005:245). Norge hadde likevel den kalde krigens viktigste arv fortsatt inntakt, nemlig det tette alliansebåndet til USA. Dette er et element som gjør at Norge kan fungere som en nyttig hjelper for amerikanske interesser, og Norge og andre land kan brukes som en alternativ vei i konfliktsituasjoner USA ikke selv klarer å løse med militære virkemidler eller harde trusler. Den norske fredsaktivismen forutsetter videre involvering fra de frivillige norske organisasjonene. Dette er organisert gjennom den såkalte norske modellen, hvor humanitære organisasjoner og forskningsinstitutter virker sammen med norske myndigheter. I tillegg til denne organiseringsmodellen, var det helt avgjørende for det norske engasjementet i Midtøsten at norske arbeiderpartipolitikere hadde bygget opp et nært og fortrolig vennskap til parter både på israelsk og palestinsk side.

Funn fra analysen

Jeg valgte å fremsette tre hypoteser (A1, B1 og C1) som kunne forklare det norske engasjementet i Midtøsten spesielt, og tre hypoteser (A2, B2 og C2) som kunne forklare den økte satsingen på fredsengasjementer generelt i norsk utenrikspolitikk. Analysen i kapittel 4 har vist at hypotese A1, om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi man regnet med at dette ville slå positivt ut på den nasjonale interesse på et senere tidspunkt, fant lav grad av støtte. Jeg har ikke gjort noen funn som kunne peke i retningen av at det ble gjort strategiske vurderinger før Norge engasjerte seg i Midtøsten. Derimot har analysen vist at hypotese A2, om at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk fordi det best kan ivareta Norges interesser i bred forstand, fant høy grad av støtte. Hypotese A2 stemte derfor bedre med mine forventninger enn det analysen av hypotese A1 viser, ettersom jeg på forhånd

forventet å finne mest støtte for A-hypotesene i min analyse. Analysen har også vist at det ikke er en tendens til at Norge foretrekker å være engasjert i høyprofilkonflikter fremfor lavprofilkonflikter. Det er heller ikke slik at det gjøres strategiske vurderinger av verdidiplomatiets realpolitiske effekt for Norge, men mine funn viser at flere norske aktører er bevisste på noen av effektene av fredsengasjementene. De mest positive effektene av de norske fredsengasjementene er større synlighet og lettere tilgang til sentrale aktører i internasjonal politikk.

I kapittel 5 viste analysen at hypotese B1, om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi man fra norsk side følte et sterkt moralsk ansvar til å bidra til fred i Midtøsten, ikke har mer enn middels grad av støtte i kildefunnene. Det samme var tilfellet for hypotese B2, om at Norge satser på en aktiv freds- og forsoningspolitikk fordi Norge som en ressurssterk nasjon har et moralsk ansvar til å bistå i konflikter. Analysen har også vist at Norge i stor grad oppfattes som en upartisk og nøytral tilrettelegger i fredsprosesser. Norge har ikke noen realpolitisk makt å bruke som pisk eller gulrot overfor partene, og derfor er det vanskelig for Norge å gjøre så veldig mye mer enn å spille tilretteleggerens rolle i fredsprosesser.

I kapittel 6 undersøkte jeg C-hypotesene. Der viste resultatene at hypotese C1, om at Norge ble engasjert i Midtøsten fordi dette tilfeldig ble et mulighetsvindu som åpnet seg opp, ikke har mer enn middels grad av støtte i mine kildefunn. Hypotese C2 derimot, om at Norge satser tilfeldig på en aktiv freds- og forsoningspolitikk fordi dette etter den kalde krigens slutt er blitt en mulig vei, fant lav grad av støtte og riktighet i kildefunnene. Analysen viste også at enkeltpersoner var helt avgjørende viktig for at det ble en Oslo-prosess, og generelt er enkeltpersoner viktige for utfallene av alle de norske fredsengasjementene.

Svar på oppgavens problemstilling

Denne oppgavens overordnede problemstillingen har vært: *Kan det norske fredsengasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen forklares i lys av realpolitikk eller idealpolitikk?* Svaret på denne problemstillingen blir da at spørsmålet er feil stillet.

Norske fredsengasjementer kan ikke lenger analyseres ut fra en forståelse av at det eksisterer et motsetningsforhold mellom idealpolitikk og realpolitikk.

Problemstillingen som jeg har valgt antar at det er en slik motsetning mellom moralske normer og nasjonal interesse, og at det derfor er et ”enten - eller” når vi leter etter drivkrefter bak utenrikspolitiske handlinger. Moderne utenrikspolitikk er noe mer komplisert enn som så. Konklusjonen og svaret på problemstillingen må derfor gå i retningen av at Norges engasjement i Midtøsten-konflikten må forstås ut fra at norsk utenrikspolitikk, som nesten all annen utenrikspolitikk, utformes i skjæringspunktet mellom nasjonal interesse og moralske normer. Det ene utelukker ikke det andre, og derfor er det heller ikke en motsetning mellom realpolitikk og idealpolitikk.

Det er altså ingen konflikt mellom det å ta internasjonalt ansvar og det å fremme norske interesser. På flere måter styrker det Norges internasjonale stilling, og som en videre følge av det igjen Norges nasjonale interesser. Derfor må en del av konklusjonen også bli at det er mye rett i det Morgenthau sier i sitt forsvar for den nasjonale interesse: Stater vil tenke på hvordan de selv kan bruke moralske normer til å oppnå noe i internasjonal politikk. En handling må ikke nødvendigvis være mindre moralsk selv om den har en positiv effekt på den nasjonale interesse. Norges innsats i internasjonalt fredsarbeid, spesielt representert ved Norges engasjement i Midtøsten-konflikten, har bidratt til å styrke Norges omdømme og innflytelse internasjonalt. Denne effekten generelt av den omfattende norske freds- og forsoningspolitikken er ikke helt ubevisst. Den skal tjene Norges nasjonale interesse i et sterkere internasjonalt samarbeid. Suksessen med den hemmelige norske bakkanalen som ledet til Prinsippklæringen (Oslo I-avtalen) mellom Israel og PLO, fungerte på mange måter som en døråpner til den globale politikken for Norge. Sammen med øvrige norske fredsengasjementer gjør Oslo-avtalens suksess at Norge i dag er interessante for mange av verdens statsledere til å diskutere også andre spørsmål som kan ha en mer direkte nasjonal interesse for Norge. Moralske normer og den nasjonale interesse kan derfor gli i hverandre i moderne norsk utenrikspolitikk.

Drivkreftene bak Norges engasjement i Midtøsten var derfor både idealpolitikk og realpolitikk. Det er dette som er det interessante funnet i min analyse, at det i dag er en direkte og klar sammenhengen mellom realpolitikk og idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk. Det er også vanskelig å snakke om en, og bare en, motivasjonskilde bak norske fredsengasjementer. Dette er fordi fred er den smarte realpolitikk.

7.3 Fred som den nye realpolitikk

Etter den kalde krigens slutt og den økte globaliseringen er det ikke lenger mulig å sette noe klart skille mellom realpolitikk og idealpolitikk. Norge har ikke store ressurser av hard makt, men derimot er det mulig for Norge å spille en rolle med bruk av myk makt dersom den brukes på en smart måte (Nye 2004). Moralske normer og verdier har spilt en vesentlig rolle i Norges fredsengasjement i Midtøsten spesielt og øvrige norske fredsengasjementer generelt. Analysen i denne oppgaven har likevel vist at det er vanskelig å klart skille denne rollen fra en nasjonal interesse om økt innflytelse i den globale politikken. En total avvisning av normativ påvirkning på norsk utenrikspolitikk generelt, er derfor å gå for langt.

Det er på denne bakgrunn at det blir en realpolitisk interesse for Norge å drive fredsengasjementer i stor skala. Vi kan spissformulert si at Norge bruker C-interessene i Nyes modell, for å realisere landets A- og B-interesser. Norge bruker myk makt for å forsvare landets harde interesser. Fred er den smarte realpolitikk for en liten stat som Norge som ikke har militær makt, og som i tillegg ikke vil ha dagslys på de økonomiske interessene landet har, dvs. høy pris på olje og gass. Derfor er fred blitt en så viktig del av norsk utenrikspolitikk. Fred og forsoningspolitikken har overtatt som en kraftfull ny norsk realpolitikk etter den kalde krigens slutt, og overtatt for NATO og alliansepolitikken som den internasjonale døråpneren for norske utenrikspolitikere. Fred er blitt det nye norske nisjeprodukt, nærmest en norsk eksportartikkel å regne. Fred er den nye realpolitikken for Norge. Det er denne oppgavens hovedkonklusjon at det ikke lenger eksisterer et skille mellom

idealpolitikk og realpolitikk i norsk utenrikspolitikk, og at fred er en smart ny realpolitikk for Norge.

7.4 Veien videre

Denne hovedoppgaven har argumentert for at fred er en helt sentral del av den nye realpolitikk for Norge. Videre har jeg argumentert for at skjæringspunktet mellom idealpolitikk og realpolitikk er et interessant forskningsfelt å forske i innen studiet av internasjonal politikk. Jeg skal avslutningsvis si noe om veien videre både for forskningen og for norsk utenrikspolitikk generelt.

7.4.1 For forskningen

Det er mye som taler for at den klassiske tilnærmingen i studiet av internasjonal politikk, hvor en hevder at utenrikspolitiske aktører vil slites mellom politisk idealisme og realisme, fortsatt har en viss gyldighet selv om det klare skillet mellom idealpolitikk og realpolitikk er borte. I dag føres idealpolitikken på realpolitikkens premisser. Innen studiet av internasjonal politikk vil det derfor i årene fremover være behov for flere nærstudier av de avveininger norske utenrikspolitikere blir stilt overfor. Disse avveiningene vil i stor grad fortsatt omhandle idealisme og realisme. Dette vil være en viktig balansegang også i årene som kommer for norsk utenrikspolitikk. Det er gjort svært lite forskning rundt de mer strategiske vurderingene bak norsk utenrikspolitikk. De få studiene som er gjort, for eksempel Matlary (2002), har vist at det er stor mangel på strategisk tenkning omkring forholdet mellom verdidiplomati og realpolitikk. Det anses av enkelte for å være kynisk og for å kunne slå tilbake på Norge. Derfor blir det gjort få strategiske vurderinger av verdidiplomatiet (Matlary 2002:75).

Denne hovedoppgaven har hatt som et mål å vise at for en småstat som Norge kan idealpolitikk og realpolitikk ses som to sider av samme sak i tilfeller som fredsengasjementer. Det vil ligge flere spennende forskningsoppgaver knyttet til de

idealpolitiske og realpolitiske avveiningene norsk utenrikspolitikk står overfor, særlig innen studiet av norsk fredsarbeid. Et godt eksempel på en slik studie er Helene Forsland Bergers (2006) studie av de norske avveiningene før og etter Irak-krigen i 2003. Hun beskriver også disse avveiningene som en balansegang mellom verdibaserte og realpolitiske vurderinger. Det vil i årene fremover være behov for flere studier av effektene av det omfattende norske verdidiplomatiet, og hva denne formen for idealisme gir Norge tilbake.

7.4.2 For norsk utenrikspolitikk

Handlingsrommet for å drive utenrikspolitikk er radikalt endret siden den kalde krigens slutt. Likevel har ikke Stortinget behandlet en strategisk og overgripende stortingsmelding om rammene for norsk utenrikspolitikk siden 1989²⁷ (Larsen 2005:246). Dette noe pinlige faktum kan bare forstås som et uttrykk for en manglende evne og vilje hos norske politikere til å gjøre strategiske utenrikspolitiske valg. Det er derfor på høy tid at regjeringen kommer til Stortinget med et forslag til en slik strategisk stortingsmelding med det siktemål å få en bredest mulig debatt og forankring på hva som skal være Norges utenrikspolitiske interesser, og hvordan man best kan oppnå disse målsettingene på den internasjonale arena.

En av målsettingene i denne hovedoppgaven har også vært å vise at et omfattende og aktivt norsk fredsdiplomati er en smart vei å gå for Norge i den internasjonale politikken. Norsk utenrikspolitikk har behov for å utvikle en dypere forståelse av myk makt og hvilke muligheter dette kan gi Norge. Det bør gjøres flere strategiske analyser og drøftinger om mulige konsekvenser av hele verdidiplomatiet for Norge, ikke bare fredsengasjementene. I det arbeidet bør det anses for klok politikk å tenke at Norge skal drive med freds- og forsoningsarbeid fordi dette gjør Norge til en mer interessant samtalepartner for globale og regionale stormakter. Således kan

²⁷ I 1989 behandlet Stortinget en slik strategisk stortingsmelding med tittelen "Utviklingstrender i det internasjonale samfunn og deres effekt for norsk utenrikspolitikk".

fredsarbeidet bidra til å styrke Norges stilling internasjonalt. Freds- og forsoningspolitikken kan med fordel utnyttes i enda sterkere grad nettopp som det den er: et betydelig realpolitisk instrument på linje med det instrument NATO-medlemskapet var under den kalde krigen. Uten de mange fredsengasjementene ville norsk utenrikspolitikk hatt et viktig realpolitisk instrument mindre. Derfor bør fred rendyrkes i sterkere grad som den nye realpolitikk for Norge etter den kalde krigens slutt, og som det norske svar på globaliseringens utfordringer.

Kildeliste

- Aftenposten (1999). 'Sri Lanka har brukt Norge i fredsforsøk'. 30. desember.
- Aftenposten (2001). 'Rød-Larsen grep sjansen'. 9. januar.
- Aftenposten (2003). 'Sudans utenriksminister advarer'. 24. oktober.
- Aftenposten (2004). 'Haitis tragedie'. 28.februar.
- Andersen, Ib (1990): *Valg av organisasjonssociologiske metoder- et kombinasjonsperspektiv*. København: Samfunnslitteratur.
- Andersen, Svein S. (1997): *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Annan, Kofi (2004). 'Haiti – denne gangen må vi lykkes', *Aftenposten* 29. mars.
- Barnett, Michael og Duvall, Raymond (2005): 'Power in International Politics', *International Organization* 59, 1 (Winter): 39-75.
- Berger, Helene Forsland (2006): 'Mellom verdibaserte og realpolitiske interesser. Norske avveininger før og etter Irak-krigen 2003', *Internasjonal politikk* 3:341-364.
- Berggrav, Silje (2004). '- Kritikerne har egen agenda', *Bistandsaktuelt* nr 4.
- Bonde, Aslak (1998). 'Norge inn i Haiti-konflikten', *Aftenposten* 3.juli.
- Bondevik, Kjell Magne (2000). 'Internasjonale forpliktelser og nasjonale interesser'. *Aftenposten* 31. januar.
- Bondevik, Kjell Magne (2003). 'Å vinne freden gjenstår'. *Verdens Gang*. 15. juli.
- Bondevik, Kjell Magne (2004). 'Verdier i internasjonal politikk'. *Aftenposten* 6. februar.
- Bucher-Johannessen, Bernt (1999): 'Den norske modellen. Stat og samfunn hånd i hånd til fremme av Norge', *Internasjonal politikk* 2: 199-220.
- Butenschøn, Nils A. (1997): "Norge og Midtøsten", side 370-388 i Knutsen, T.L.et al. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen.
- Christensen, Per A. (2004a). 'Bredside mot norsk Midtøsten-diplomati', *Aftenposten* 6. september.
- Christensen, Per A. (2004b). 'Norge og Israel førte USA bak lyset om Oslo-kanalen'. *Aftenposten* 26. april.
- Dagsavisen (2004). 'PLO avviser kritikken mot Osloavtalen'. 26. april.

-
- Egeland, Jan (1994): 'Norway's Middle East Peace Channel: An Insiders View', *Security Dialogue* 3: 349-351.
- Egeland, Jan, Mona Juul og Terje Rød-Larsen (1994): "Den norske modellen", side 7-8 i Corbin, Jane (1994): *Den norske kanalen. De hemmelige Midtøsten-forhandlingene*. Oslo: Tiden Norske Forlag.
- Eraker, Harald (2006): 'Dokumentene som forsvant', *Ny Tid* 4: 18-25.
- Ferman, Gunnar (1997): "Norge og FN", side 203-220 i Knutsen, T.L, et al. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen.
- Frydenlund, Knut (1982): *Lille land – hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjerdåker, Svein (1997): "Norsk menneskerettighetspolitikk", side 221-239 i Knutsen, T.L, et al. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen.
- Godal, Bjørn Tore (2003): *Utsikter. Store lille Norge i en ny verden*. Oslo: Aschehoug.
- Godal, Bjørn Tore (2005). *Intervju med forf. 3.februar*.
- Griffiths, Martin og O'Callaghan, Terry (2002): *International Relations. The Key Concepts*. London: Routledge.
- Harbo, Hilde (2005a). 'Advarer mot feilene fra Oslo-avtalen', *Aftenposten* 4. februar.
- Harbo, Hilde (2005b). 'Advarer om at fredsrollen kan svekkes', *Aftenposten* 5. februar.
- Harbo, Hilde (2005c). 'Fred er Norges nye nisjeprodukt', *Aftenposten* 3.februar.
- Harbo, Hilde (2005d). 'Redder Norge fra et grådig image', *Aftenposten* 4. februar.
- Helgesen, Vidar (2005). *Intervju med forf. 19.mai*.
- Helle, Nils Christian (1998). 'Guatemala takker Norge for fredsarbeidet', *Aftenposten* 20. oktober.
- Helle, Nils Christian (2000). 'Hemmelig norsk fredsinnsetning på Sri Lanka', *Aftenposten* 4. januar.
- Hellevik, Ottar (1999): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hollie, Erik og Sætre, Frode (1999). 'Ber Norge meg i Kashmir', *Aftenposten* 12. mai.
- Holst, Johan Jørgen (1993): 'Reflections On The Making of a Tenuous Peace', *Middle East Insight* 6: 30-34.
- Holst, Johan Jørgen (1994): "Fred i det nye Midt-Østen", side 7-31 i Peres, Simon (1994): *Veien til fred*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

- Jagland, Thorbjørn (2001): *Vår sårbare verden*. Oslo: Aschehoug.
- Knutsen, Torbjørn L. (1997): "Norsk utenrikspolitikk som forskningsfelt", side 18-49 i Knutsen, T.L. et al. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen.
- Larsen, Torgeir (2005): 'Norsk utenrikspolitikk 100 år etter – tilbake til start?', *Internasjonal politikk* 2-3: 243-254.
- Matlary, Janne Haaland (2001): "Utenrikspolitikk mellom realpolitikk og idealpolitikk: Må vi velge?", s. 22-30 i Baldersheim, Hagtvedt og Heidar (red): *Statsvitenskaplige utsyn. Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Matlary, Janne Haaland (2002): *Verdidiplomati – kilde til makt? En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk*, Maktutredningens rapport nr. 46, august.
- Matlary, Janne Haaland (2003) *Human Rights*. ARENA Working Paper Nr 19.
- McElroy, Robert W. (1992): *Morality and American Foreign Policy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Mordal, Tove L. (2000): *Som man spør får man svar*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Morgenthau, Hans J. (1948/1985): *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, Hans J. (1951): *In defence of the national interest*. New York: Alfred A. Knopf.
- Narum, Håvard (2004). 'I skvis mellom interesser og moral'. *Aftenposten* 28. oktober.
- Neumann, Iver B. og Ulriksen, Ståle (1997): "Norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk", side 94-123 i Knutsen, T.L., et al. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen.
- Nordeng, Toril (2004). 'Norge tilbyr Haiti fredskanal', *Aftenposten* 11. februar.
- Nordstrøm, Mariann (2001). 'Arafat sto bak Norges fredsrolle i Midtøsten'. *Aftenposten* 9. januar 2001.
- Nye, Joseph S. (1999): 'Redefining the National Interest', *Foreign Affairs*, 78 (4), July/August.
- Nye, Joseph S. (2004): *Soft Power*. New York: PublicAffairs.
- Nyhamar, Tore (2001a): "Norge som fredsmekler", side 76-84 i Baldersheim, Hagtvedt og Heidar (red): *Statsvitenskaplige utsyn. Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Nyhamar, Tore (2001b): 'Norsk utenrikspolitikk i en ny tid', side 173-189 i Hovi og Malnes (red): *Normer og makt*. Oslo: Abstrakt Forlag.

-
- Odin – Norway and the United Nations – a love story (2006, september 29) [online]. - URL: <http://www.odin.dep.no/odin/engelsk/norway/foreign/032005-990417index-dok000-b-f-a.html>
- Odinarkiv – Fredsprosessen i Guatemala (2006, september 29) [online]. - URL: <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/brudtlandIII/ud/dok/032005-993636/dok-bn.html>
- Odinarkiv – Norge i fredens tjeneste (2006, september 29) [online]. -URL: <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2000/annet/032091-990171/dok-bn.html>
- Peres, Simon (1994): *Veien til fred*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Petersen, Jan (2002). 'Hovedprioriteringer i utenrikspolitikken', foredrag for Den norske Atlanterhavskomiteé, Oslo 19.juni.
- Petersen, Jan (2003). 'Fra Oslo-avtalen til Veikartet for fred', *Aftenposten* 21. august.
- Petersen, Jan (2004). Utenriksministerens redegjørelse for Stortinget, 27. januar.
- Petersen, Jan (2005). Utenriksministerens redegjørelse for Stortinget, 15. februar.
- Riste, Olav (2001): *Norway's Foreign Relations – A History*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rubin, Herbert J. og Rubin, Irene S.(1995): *Qualitative interviewing*, Thousand Oaks, Sage.
- Rømming, Ellen (2003): *Redskap eller aktør? Fafos rolle i norsk Midtøsten-politikk*, Maktutredningens rapport nr 64, juni.
- Smith, Dan (1997): "Etter den kalde krigen – nye rammer for utenrikspolitik", side 50-70 i Knutsen, T.L. et al. (red): *Norges utenrikspolitik*. Oslo: Cappelen.
- Solberg, Erna (2006). 'Vi trenger realistisk politikk', *Aftenposten* 16. juli.
- St.prp.nr.1 Utenriksdepartementet (2002-2003).
- St.prp.nr.1 Utenriksdepartementet (2003-2004).
- St.prp.nr.1 Utenriksdepartementet (2004-2005).
- St.prp.nr.1 Utenriksdepartementet (2005-2006).
- Stoltenberg, Thorvald (2001): *Det handler om mennesker*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thune, Henrik og Ulriksen, Ståle (2002): *Norway as an Allied Activist – Prestige and Pennance through Peace*. NUPI Paper No. 637.
- Tjønn, Halvor (2002). 'Ingen Oslo-avtale uten nettverket', *Aftenposten* 23. mai.
- Tvedt, Terje (1997): "Norsk utenrikspolitik og de frivillige organisasjonene", side 260-279 i Knutsen, T.L, et al. (red): *Norges utenrikspolitik*. Oslo: Cappelen.

- Tvedt, Terje (2003): *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Tvedt, Terje (2005). *Intervju med forf.* 16.februar.
- UD – Fred og forsoning (2006, september 29) [online]. - URL:
<http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/fred/bn.html>
- UD - Målene (2006, september 29) [online]. - URL:
<http://www.odin.dep.no/ud/niv/bakgrunn/p30001195/bn.html>
- UD – Norges engasjement i fredsprosessen i Midtøsten (2006, september 29) [online]. – URL: http://www.odin.dep.no/ud/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/032001-120002/dok-bn.html
- UD – Norsk bistand til Sri Lanka (2006, september 29) [online]. –URL:
http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/utvikling/samarbeid/norsk_bistand/032131-990042/dok-bn.html
- UD – Sudan (2006, september 29) [online]. - URL:
<http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/fred/sudan/bn.html>
- Udgaard, Nils Morten (1999). 'Norge uten en strategi i verden – sterke kort, men få konsepter', *Aftenposten* 6. mars.
- Underdal, Aril (1999): 'Den klassiske realismens hovedverk: Hans J. Morgenthau Politics Among Nations', *Internasjonal Politikk* 2: 323-337.
- Vollebæk, Knut (2005). *Intervju med forf.* 6.januar.
- Waage, Hilde Henriksen (1996): *Norge – Israels beste venn. Norsk Midtøsten-politikk 1949-1956*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waage, Hilde Henriksen (2000): "Norwegians? Who needs Norwegians?" Explaining the Oslo Back Channel: Norway's Political Past in the Middel East. *Evaluation Report 9/2000*, Utenriksdepartementet, november 2000.
- Waage, Hilde Henriksen (2004): "'Peacemaking Is a Risky Business' Norway's Role in the Peace Process in the Middle East, 1993-96." PRIO Report 1/2004.
- Yin, Robert K.(1994): *Case study Research. Design and Methods*. London: Sage Publications.
- Ørum, Arne (2004): *Fred i vår tid. Retorikken bak Oslo-prosessen*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Østerud, Øyvind (1994): 'Veien til Jeriko', *Nytt Norsk Tidsskrift*, 3-4: 256-264.
- Østerud, Øyvind (1996): *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Øyvind, Goldmann, Kjell og Pedersen, Mogens N.(red) (1997): *Statsvitenskaplig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Øyvind (1997): 'Between Realism and "Crusader Diplomacy": The Norwegian Channel to Jericho', side 90-99 i Andrew F Cooper (red): *Niche Diplomacy. Middle Powers after the Cold War*. London: Macmillian Press.

Vedlegg

Vedlegg 1: Spørsmålene til intervjuobjektene

Vedlegg 2: Intervjuliste

Vedlegg på CD: Jeg har vedlagt alle avisartikler, transkriberte tekster fra intervjuene, taler og utdrag fra Stortingsproposisjoner som er brukt i denne oppgaven.

Vedlegg 1: Spørsmålene til intervjuobjektene

Hovedfagsoppgave i statsvitenskap UiO

Tema: ”Fred som realpolitikk? –realpolitikk, idealpolitikk og Norges engasjement i fredsprosessen i Midtøsten.”

Av: John-Inge Skaardal, hovedfagsstudent.

Formålet med oppgaven er å forklare: 1.) om det var realpolitikk eller idealpolitikk som var den viktigste motivasjon bak det norske engasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen og 2.) hvorfor fredsengasjementer er blitt en så viktig del av norsk utenrikspolitikk etter den kalde krigen. Oppgavens problemstilling blir derfor: Kan det norske fredsengasjementet som ledet frem til Oslo-avtalen forklares i lys av realpolitikk eller idealpolitikk?

Jeg skal i min analyse av norsk Midtøsten-politikk lete etter drivkreftene og motivene bak det norske engasjementet. Mitt studieobjekt er det norske fredsengasjementet i konflikten mellom israelere og palestinere.

Spørsmål til samtale

Del 1: Norsk utenrikspolitikk og fredsengasjementer

Thorbjørn Jagland skriver i sin bok ”Vår sårbare verden” fra 2001 at: ”Slik sett er vårt fredsdiplomati av uvurderlig betydning for oss. Det er idealistisk begrunnet, men kan ikke løsrives fra vår interessebaserte utenrikspolitikk.”

-
- På hvilken måte mener du at det er en sammenheng for Norge mellom ”verdidiplomati” og ”realpolitiske interesser”, altså det å gjøre godt for andre og samtidig godt for oss selv?
 - Vil du si at Norge har en slags etisk/moralsk forpliktelse til å drive et utstrakt fredsengasjement?
 - Den kalde krigens slutt i 1989/91 endret på mange måter hele den internasjonale politikken. Og kanskje kan vi si at særlig gjorde den det for et lite land som Norge. Hva vil du si at er Norges interesser i verden etter den kalde krigens slutt?
 - Kan en se på det slik at det er slik at et økt norsk engasjement for fred, er det beste og mest funksjonelle svaret på den kalde krigens slutt og den økende globaliseringen?
 - Slik som du ser det: - Vil du si at Norge er en fredsnasjon uten realpolitiske interesser, eller er rett og slett fred blitt Norges nye realpolitikk?
 - Norge er et lite land i verden, med små og få maktressurser. Hva er det Norge kan bidra med i fredsforhandlinger? Hvorfor Norge?
 - Hvilken effekt mener du at Norges verdidiplomati har? Fins det i så fall noen positive effekter for ”den nasjonale interesse”?

DEL 2: Midtøsten og Oslo-prosessen

- Da har jeg lyst til å dreie spørsmålene etter hvert nå mer over på selve Oslo-prosessen og det konkrete fredsengasjementet i Midtøsten. Hvilke verdimeslige vurderinger er det som ligger bak de mange norske fredsengasjementer og da spesielt bak Oslo-prosessen?
- Motivasjonen bak engasjementet i Midtøsten. Vil du si at Oslo-prosessen var motivert ut fra idealpolitikk eller realpolitikk? Verdimessig motivert eller prosessmotivert(realisme)? Hvilken motivasjon var viktigst?

- Var det helt tilfeldig/umotivert at mulighetsrommet åpnet seg opp slik at Norge kunne spille en rolle i fredsprosessen?
- Ble det gjort noen form for strategisk planlegging i forkant eller underveis i Oslo-prosessen, slik du husker det? Ren strategi tenkning i fra Norges side?
- Norge har fått mange henvendelser i fra parter som har en konflikt, og derfor blir det et ressursproblem, både økonomisk og personelt i fra norsk side, på hvorvidt man kan ta på seg å mekle i en konflikt. Har du i din tid i departementet vært med på å måtte velge mellom såkalte høyprofil og lavprofil konflikter i UD? Altså: er det en tendens til at man velger å bruke ressursene på en høyprofil konflikt til fordel for å sløse de vekk på en lavprofil konflikt?
- I hvor stor grad vil du si at enkelt personers bidrag var sentralt for utkommet av Oslo-prosessen?
- Vil du si at Norge fungerte som en nøytral tilrettelegger i fredsprosessen?
- Hvordan oppfattet de to stridende partene, det palestinske lederskap og det israelske, Norges rolle i fredsprosessen?
- Engasjementet i Midtøsten er jo bare ett av veldig mange fredsengasjementer. Og i dag så har vi norske diplomater over hele verden. Og mange suksesser i fredsdiplomati vårt. Og Midtøsten kan på mange måter ses på som en veldig spesiell region, og nettopp konflikten mellom israelere og palestinere som en veldig spesiell konflikt i seg selv. Det er viktig å ha kompetanse på Midtøsten fordi da får du lettere inngang hos en del andre som igjen kan ha betydning for den nasjonale interesse. Vil du si at på den måten så er Midtøsten-konflikten viktigere enn andre konflikter, for Norge?

Vedlegg 2: Intervjuliste

Følgende personer ble intervjuet: (med hvilken stilling de hadde våren 2005)

Bjørn Tore Godal, Norges ambassadør til Tyskland. Har vært handels-, utenriks- og forsvarsminister i regjeringene Harlem Brundtland III, Jagland og Stoltenberg I.

Knut Vollebæk, Norges ambassadør til USA. Har vært utenriksminister i regjeringen Bondevik I.

Terje Tvedt, dr.philos., historiker og forskningsleder, Senter for utviklingsstudier og professor ved Geografisk institutt, Universitetet i Bergen, professor II, Universitetet i Oslo.

Vidar Helgesen, statssekretær for utenriksminister Jan Petersen i regjeringen Bondevik II.